

T.C

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂMİ BİLİMLER BÖLÜMÜ

İSLÂM MEZHEPLERİ TARİHİ ANABİLİMDALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**TARİHTEN GÜNÜMÜZE YEZİDİLİK/ÊZİDİLİK VE VİRANŞEHİR
YEZİDİLİĞİ/ÊZİDİLİĞİ**

Mehmet Ali ASLAN

ŞANLIURFA-2019

T.C

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂMİ BİLİMLER BÖLÜMÜ

İSLÂM MEZHEPLERİ TARİHİ ANABİLİMDALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**TARİHTEN GÜNÜMÜZE YEZİDİLİK/ÊZİDİLİK VE VİRANŞEHİR
YEZİDİLİĞİ/ÊZİDİLİĞİ**

Mehmet Ali ASLAN

Danışman

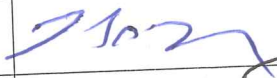
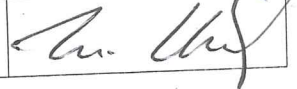
Dr. Öğr. Üyesi Kadri ÖNEMLİ

ŞANLIURFA – 2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri. Anabilim Dalı 145230002 numaralı Mehmet Ali ASLAN'ın hazırladığı "TARİHTEN GÜNÜMÜZE YEZİDİLİK/ÊZİDİLİK VE VİRANŞEHİR YEZİDİLİĞİ/ÊZİDİLİĞİ" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili tez savunması, 05/12/2019 tarihinde, saat 10.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

05/12/2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Dr. Öğr. Üy. Kadri ÖNEMLİ	Kabul	
Üye	Prof. Dr. Mustafa EKİNCİ	Kabul	
Üye	Prof. Dr. Metin BOZAN	Kabul	

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

30.12/2019

Prof. Dr. Sevket ÖKTEN
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı Mehmet Ali ASLAN
Öğrenci Numarası 145230002
Enstitü Anabilim Dalı Sosyal Bilimler Enstitüsü – Temel İslam Bilimleri
Programı Yüksek lisans
Başlık (Türkçe) Tarihten Günümüze Yezidilik/Êzidilik Ve
Viranşehir Yezidiliği/Êzidiliği

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen yüksek lisans çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 141 sayfalık kısmına ilişkin, 05/12/2019 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 14'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

05/12/2019

Hazırlayan Öğrencinin
Mehmet Ali ASLAN

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 05/12/2019

Danışmanın Ünvanı-Adı-Soyadı
Dr. Ört. Üyesi Kadri ÖNEMLİ

H. Önemli

ÖZET

TARİHTEN GÜNÜMÜZE YEZİDİLİK/ÊZİDİLİK VE VİRANŞEHİR YEZİDİLİĞİ/ÊZİDİLİĞİ

ASLAN, Mehmet Ali

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Kadri ÖNEMLİ

Aralık, 2019, 141 Sayfa

“Tarihten Günümüze Yezidîlik/Êzîdîlik ve Viranşehir Yezidîliği/Ezîdîliği” isimli tezimizin konusu, adından da anlaşılacağı üzere, tarihi süreçte genelde Ezidîlik iken özelde ise Viranşehir Ezidîliği’dir. Giriş kısmında araştırmanın konusu, amacı ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, tarihî süreçte Ezidîliğin aslı ve ne olduğuyla ilgili yapılan çalışmalardaki görüşlere yer verilmiştir. Ezidîler için en önemli şahsiyet Şeyh ‘Adî b. Müsafir’dir. Her Ezidî, Şeyh ‘Adî’yi dinin kurucusu ve önderi kabul etmektedir. Ancak Ezidîlikle ilgili yapılan çalışmalarda, günümüz Ezidîliğinin, Şeyh ‘Adî’nin yeğeni Hasan b. ‘Adî tarafından meydana getirildiği aktarılmaktadır. Röportaj yaptığımız Ezidîlerce, Melek Tâvus’un, Ezidîlikte bazen Melek Cebrail’i, bazen de Âdem’e secde etmeyen Azazil’i temsil ettiği anlaşılmıştır. Ahiret, Cennet-Cehennem ve peygamber inancı bir grup Ezidî din mensuplarında mevcuttur. Ancak, bu görüşe inanmayarak bu görüşün olmadığını inkâr eden ve Tenâsüh fikrini benimseyen bir grubun varlığı da bilinmektedir. Ezidîlikte namaz, zekât, hac, oruç ve kurban gibi ibadetler de vardır. Ezidîlikte çok kapalı sosyal ve dini sınıflar mevcuttur. Sınıflar arası geçiş ve sınıflar arası evlilik kesin surette yasaktır. Ayrıca başka bir dinden herhangi bir kişi Ezidîlik dinine giremez. Bunun nedeni, Ezidîliğin soy yoluyla devam eden bir din olmasındandır. Ezidîliğin anavatanı, Kuzey Irak ve Mezopotamya bölgeleri olmakla birlikte, son yıllarda yaşanan göçler neticesinde bu

bölgelerde Ezidî nüfusu azalmış ve insanlar daha çok Avrupa ülkelerine göç etmiştir. Sözlü geleneğe dayalı olan Ezidîlik, gerek yazılı kaynakların azlığından gerekse farklı kültür ve dinlerin etkisinde kalmasından dolayı senkretik bir durum arz etmektedir.

Tezin ana konusunu teşkil eden ikinci bölümde ise Viranşehir Ezidîliğinin anlaşılmasına katkı sağlamak amacıyla, Şanlıurfa ilinin Viranşehir ilçesinde hayatlarını sürdüren Ezidîlerin; tarihsel, kültürel, sosyal ve dinî yaşantıları ayrıntılı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırmada, Viranşehir Ezidîliği ile Ezidîliği anlatan son dönem kaynaklarda geçen Ezidîlik arasında, ortak görüşlerin varlığıyla beraber bazı farklılıkların mevcut olduğu müşahade edilmiştir. Özellikle de Geleneksel Ezidîlik ile Viranşehir Ezidîliği arasında mevcut olan inanç, ibadet ve ahlak alanlarındaki benzerlik ve farklılıklar açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, günümüzde Viranşehir’de halen mevcut olan dört Ezidî köyüne gidilmiş, köylerdeki kanaat önderleri ile röportajlar yapılmış, konumuz açısından önem arz eden bazı fotoğraflar çekilmiş ve ekte sunulmuştur. Ayrıca bu tezin önemi, Ezidîlerin hemen hemen hiç kimseye bu konularda röportaj vermeyip, kendilerince güvendikleri bazı samimi dostların araya girmesiyle, bize dinleri hakkında röportaj vermelerinden kaynaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ezidî, Yezidî, Viranşehir, ‘Adî b. Müsâfir, Melek Tâvûs

ABSTRACT
YAZIDISM FROM PAST TO PRESENT / EZIDISM AND EZIDISM OF
VİRANŞEHİR

ASLAN, Mehmet Ali

Master's Thesis

Department of Basic Islamic Sciences

Advisor: Asst. Prof. Dr. Kadri ÖNEMLİ

December, 2019, 141 Pages

As it can be understood from this thesis called as “Yazidism From Past To Present and Yazidism of Viranşehir”, historically its subject is Yazidism in general and whereas it is Yazidism of Viranşehir specifically. In the introduction part; the information about the subject, aim and methodology of the study are given.

In the first part, the studies about what Yazidism is and the origin of the Yazidism are included through out the historical process. The most important figure for Yazidis is Sheikh Adî b. Müsafir. Every Yazidi acknowledges that Sheikh Adî is the founder of the religion and the religious leader. But as mentioned in the primary sources, the existence of today's Yazidism has been constituted together with Hasan b. Adî - the nephew of Sheikh Adî. It is observed after the interviews with the Yazidis that the Angel Taus sometimes represents Gabriel and sometimes represent Azazel which refused to prostrate himself to (to grovel to) Adam. In a group of Yazidi religious members, the belief of afterlife, the existence of heaven-hell, and prophet are available. But there is an other group of Yazidis who does not believe in them therefore accepting the belief of reincarnation and denying that all those do not exist. In Yazidism, there are also worshippings like salaah (the ritual 5 times daily prayer), almsgiving, pilgrimage, fasting and sacrificies (eid-ul Adha). There are rather secluded and religious groups or classes in Yazidism. It is strictly forbidden to pass through social classes and get married out of these classes. Besides, no one can convert into Yazidism from any other religion. That is, because Yazidi religion continues from the lienage of the Yazidi descendants. However the homeland of

Yazidism is Northern Iraq and the Mesopotamia regions; the population has decreased by means of the migrations occurring in the recent years and the population has migrated mostly to the European countries. Based on an oral narrative tradition; under the influence of various culture and religions, Yazidism shows a syncretic situation.

In the second part which constitutes the main subject of the thesis, in order to contribute to the realisation of the Yazidism of Viranşehir; historical, cultural, social and religious lives of the Yazidis living in the Viranşehir district of Şanlıurfa are discussed in a detailed way. It has been observed that there are common opinions and some differences between the Yazidism of Viranşehir and the Yazidism mentioned in the latest sources. Mainly, similarities and differences between the traditional Yazidism and the Yazidism of Viranşehir on worshipping and moral issues are tried to be clarified. In this context, four Yazidi villages in Viranşehir district were visited, the interviews with the opinion leaders were carried out, some photographs being important for our subjects were taken and attached. Finally, the importance of this thesis stems from the fact that Ezidis do not give interviews to almost anybody about these issues and that they gave the researcher an interview about their religion by means of some sincere friends they trusted.

Keywords: Yazidi, Ezidi, Yazidism, Viranşehir, Adî b. Mûsâfir, Angel Taus, Melek Taus

**TARİHTEN GÜNÜMÜZE YEZİDİLİK/ÊZİDİLİK VE VİRANŞEHİR
YEZİDİLİĞİ/ÊZİDİLİĞİ**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XII
TABLOLAR LİSTESİ	XIII
EKLER LİSTESİ	XIV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHTEN GÜNÜMÜZE YEZİDİLİK/ÊZİDİLİK

1.1. İNANÇ VE KÜLTÜREL BOYUTUYLA GELENEKSEL YEZİDİLİK/ ÊZİDİLİK	3
1.1.1. Yezidiliğin Kökeni	3
1.1.2. Yezidilikte Evren, İnsanın Yaratılışı Ve Tufan Olayı	7
1.1.2.1. Evrenin Yaratılışı	7
1.1.2.2. İnsanın Yaratılışı	8
1.1.2.3. Tufan Olayı	10
1. 2. YEZİDİLİK/ÊZİDİLİKTE İMAN ESASLARI	12
1.2.1. Yezidî Dinî Geleneğinde Şeyh Adî	12
1.2.1.1. Yaşadığı Dönem	12
1.2.1.2. Doğumu ve Nesebi	12
1. 2.1.3. Eğitimi	14
1.2.1.4. Eserleri	15

1.2.1.5. Hocaları ve Akranları	15
1.2.1.6. Öğrencileri	16
1.2.1.7. ‘Adî b. Müsâfir Sonrası Adeviyye	16
1.2. 2. Melek Tâvûs ve Yezidîlikte Meleklere İman	18
1.2. 3. Kutsal Kitapları	20
1.2. 3. 1. Kitâbü’l-Celve	20
1.2. 3. 2. Mushaf-ı Reş	21
1.2.4.Yezidîlikte Tenâsüh	22
1.3. YEZİDÎLİK/ÊZÎDÎLİKTE İBADET ESASLARI	23
1.3.1. Namaz	23
1.3.2. Oruç	24
1.3.3. Hac	25
1.3.4. Zekât	27
1.4. YEZİDÎLİK/ÊZÎDÎLİKTE DİNÎ SINIFLAR VE SOSYAL YAPI	28
1.4.1. Yezidîlikte Dereceler	28
1.4.1.1. Mirlar	28
1.4.1.2. Baba Şeyhler	28
1.4.1.3. Şeyhler	28
1.4.1.4. Pirlar	29
1.4.1.5. Fakirlar	29
1.4.1.6. Kavvallar	30
1.4.1.7. Kuçekler	30
1.4.1.8. Müritler	31
1.4.2. Sosyal Yaşam	33
1.4.2.1. Doğum	33
1.4.2.2. Vaftiz	33
1.4.2.3. Sünnet ve Kirvelik	34
1.4.2.4. Ahiret Kardeşliğı	35
1.4.2.5. Evlenme	36
1.4.2.6. Cenaze	38
1.4.2.7. Yasak ve Haramlar	39
1.4.2.7.1. Sebzelerden Yenilmesi Haram Olanlar	40

1.4.2.7.2. Hayvanlardan Yenilmesi Haram Olanlar	40
1.4.2.7.3. Söylenilmesi ve Yapılması Haram Olan Şeyhler	41
1.4.3. Halka (Çember)	41
1.4.4. Yezidîliğin Nüfus Dağılımı	42

İKİNCİ BÖLÜM

ŞANLIURFA İLİ VİRANŞEHİR İLÇESİ DÂHİLİNDEKİ YEZİDÎ/EZİDÎLİĞİNİN İNANÇ ESASLARI VE COĞRAFÎ DAĞILIMLARI

2.1. VİRANŞEHİR HAKKINDA GENEL BİLGİLER	43
2.1.1. Coğrafi Yeri ve Sınırları	43
2.1.2. Yeryüzü Şekilleri ve İklimi	44
2.1.3. Viranşehir Tarihi	44
2.2. VİRANŞEHİR YEZİDÎ/EZİDÎLERİNDE YEZİDİLİK ALGISI	47
2.2.1. Ezidîliğin Kökeni ve Demografik Yapısı	47
2.2.2. Peygamberlik İnancı	49
2.2.3. Ezidî Dinî Geleneğinde Şeyh Adı	50
2.2.4. Melek Tâvûs ve Ezidîlikte Meleklerle İman	50
2.2.5. Kutsal Kitapları	52
2.2.6. Bayramlar	53
2.3. VİRANŞEHİR YEZİDÎ/EZİDÎLERİNDE İBADET ESASLARI	55
2.3.1. Namaz	55
2.3.2. Oruç	56
2.3.3. Hac	57
2.3.4. Zekât	59
2.4. VİRANŞEHİR YEZİDÎLER/EZİDÎLERİNDE DİNÎ SINIFLAR VE SOSYAL YAPI	60
2.4.1. Ezidîlikte Dini Sınıflar	60
2.4.2. Sosyal Yaşam	60
2.4.2.1. Doğum ve Vaftiz	60

2.4.2.2. Sünnet ve Kirvelik	61
2.4.2.3. Ahiret Kardeşliği	62
2.4.2.4. Evlenme ve Boşanma	62
2.4.2.5. Cenaze	64
2.4.2.6. Yasak ve Haramlar	66
2.4.2.7. Halka (Çember)	68
2.4.2.8. Tenâsüh	69
2.4.2.9. Albastı (Pir‘ebok)	69
2.5. VİRANŞEHİR YEZİDÎ/EZİDÎLERİNDE NÜFUS DAĞILIMI	71
2.5.1. Viranşehir Yezidîler/Ezidîlerinde Önemli Şahıslar	73
2.5.1.1. Dewreşê ‘Evdî	73
2.5.1.2. ‘Azize Begê	75
2.5.1.3. Viranşehir Ezidîlerinin Coğrafi Dağılımı ve Nüfusu	76
2.6. GELENEKSEL YEZİDÎ/EZİDÎLİKLE VİRANŞEHİR YEZİDÎ/EZİDÎLİĞİNİN KIYASLANMASI	78
SONUÇ	79
KAYNAKÇA	83
EKLER	

KISALTMALAR

a.s	Aleyhi's -Selam
b.	Bin, İbn
bk.	Bakınız
bs.	Baskı
c.	Cilt
çev.	Çeviri
D.İ.A	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	Hicri
H.z.	Hazreti
md.	Madde
nşr.	Neşreden (tahkik eden)
ö.	Ölümü
r.a	Radiyallahu Anhu
s.	Sayı
S.A.V	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	Tercüme
vb.	Ve Benzeri
Yay.	Yayınları

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Şanlıurfa Viranşehir Ezidîlerinin Coğrafi Dağılımı, Dini ve Aşiret Nüfus Yapılanması 72

Tablo 2: Şanlıurfa Viranşehir Ezidîlerinin Coğrafi Dağılımı ve Yıllara Göre Nüfusu 76

EKLER LİSTESİ

Ek-1: Şanlıurfa Viranşehir Burç Köyü Ezidîleri	ek s.1
Ek-2: Şanlıurfa Viranşehir Bozca Köyü Ezidîleri	ek s.16
Ek-3: Şanlıurfa Viranşehir Kavurga(Gırê Sırt) Köyü Ezidîleri	ek s.20
Ek-4: Şanlıurfa Viranşehir Oğlakçı Köyü Ezidîleri	ek s.24
Ek-5: Fotoğraflar	ek s.32

GİRİŞ

ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ METODOLOJİK BİLGİLER

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Son dönemin en popüler konularından biri olan Yezidîlik hakkında birçok makale ve kitap yazılmıştır. Fakat bunların çoğu masa başı çalışmaları olup, sahada herhangi bir araştırma yapılmadan yazılmış, sonuç olarak bilimsellikten uzak bir şekilde yazılan eserlerdir.

Birinci bölümde Geleneksel Yezidîlik işlenmiş, Yezidîlik kavramının kelime ve ıstılah manaları tahlil edilmiştir. Bunun yanı sıra Yezidîlikte evrenin yaratılışı, insan yaratılışı ve tufan olayına yer verilmiştir. Yezidîlikte çok önemli bir yere sahip olan ‘Adî b. Müsâfir’in etrafında teşekkül eden Yezidîliğin ‘Adî b. Müsâfir dönemindeki şekliyle ‘Adî b. Müsâfir’den sonraki teşekkül süreci kıyaslamalı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca Yezidîliğin inanç esaslarından Melek Tâvûs, Meleklerle iman ve Kitaplara iman açıklanmış, ayrıca Tenâsüh’e de yer verilmiştir. Yezidîliğin ibadet esaslarından namaz, oruç, zekât ve özellikle Hacc’da önemli bir yeri olan Laleş’e değinilmiştir. Ayrıca Yezidîliğin en önemli yapı taşlarından dini gruplar açıklanmış olup, dinin temelini oluşturan bazı kavramlar hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci Bölümde çalışmanın asıl amacını oluşturan Yezidîliğin önemli merkezlerinden biri olan Viranşehir Yezidîliğinin Geleneksel Yezidîlikten farklı olan yönlerini tespit amacıyla, saha çalışması bağlamında; Günümüz Viranşehir Yezidîliğinin coğrafi dağılımları, tarihi, iman ve ibadet esasları ele alınmıştır. Bu bağlamda Viranşehir’in önemli Yezidîlik merkezlerinden Burç, Bozca ve Kavurga ve Oğlakçı köylerindeki, Viranşehir Yezidîliğinin kanaat önderleri ile röportaj yapılmıştır. Bu röportajlarda benzer bilgiler elde edildiği kadar aynı konuda birbirinden farklı bilgilere de ulaşılmıştır.

İsmlendirme konusunda genel olarak Ezidîlik kavramının kullanımının tercih edildiği görülmekle beraber Yezidî ve Ezdaî kavramlarının da kullanıldığı görülmüştür. Çalışmanın kimi başlık ve içeriklerinde görüşme yapılan kişilerin ifade ettiği şekliyle isimlendirme yapılmıştır. Ayrıca Ezidî isminin daha çok eğitimi

kişiler tarafından da kullanıldığı belirlenmiştir. Çalışmada yer yer farklı isimlendirmelerin kullanılma sebebi de kaynaklarda ve röportaj yapılan kişiler tarafından farklı kullanılmasından dolayıdır.

Çalışmanın ekler bölümünde ise, konumuzla ilgili olan fotoğraflara ve röportajlara yer verilmiştir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Yezidîliğin en önemli merkezlerinden biri olan Viranşehir Yezidîliğinin, Viranşehir yöresinde yaşayan Yezidîlerin inanç, ibadet ve kültürlerinin incelenmesi ve Viranşehir Yezidîliğini, Geleneksel Yezidîlikten ayıran temel farklılıkların tespit edilmesidir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Temelde alan araştırmasına dayanan bu çalışma; literatür taraması ve görüşme kılavuzu, kaynak kişilerle mülakat şeklinde bir yöntem izlenerek yapılmıştır.

Literatür taraması ve görüşme kılavuzu hazırlamada öncelikle mülakatlar esnasında sorulacak sorular tespit edildi.

Hazırlanan mülakat soruları Viranşehir Yezidîlerinin dinî otoritelerine soruldu. Evreni temsil eden Örneklem metoduyla genel bir kaniya varıldı.

Birinci bölümde isimlendirme konusunda genel olarak Yezidîlik tabiri tercih edilmekle beraber kimi kaynaklarda Ezidî olarak geçtiği için de zaman zaman Ezidî tabiri kullanılmıştır.

İkinci bölümde Viranşehir Yezidîlerine göre Yezidîlik işlenirken hem onların bakış açısı hem de bunun tahlili bir arada verilecektir. Başlıklarda isimlendirme meselesinde; metin içerisinde Viranşehir Ezidîlerinin kendi kullanımlarına saygı duyularak “Ezidî” tabirini tercih ettik. Lakin literatürde Yezidî olarak bilindikleri için ana başlıklarda Yezidi/Ezidî şeklinde bir kullanım seçtik. Bu tercihle literatür taramasında teze kolay ulaşılabilmesi amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHTEN GÜNÜMÜZE YEZİDİLİK/ÊZİDİLİK

1.1. İNANÇ VE KÜLTÜREL BOYUTUYLA GELENEKSEL YEZİDİLİK/ÊZİDİLİK

1.1.1. Yezidiliğin Kökeni

Yezidiliğin aslı ve Yezidiliğin ne olduğuyla alakalı onlarca çalışma yapılmış ve yapılan bu çalışmaların her bir tanesinde Yezidilikle ilgili birbirinden farklı görüşler ortaya atılmıştır. Yezidîlerin, kendi dinleri dışından diğer inançlara sahip insanlara, kendi dinleri hakkında malumat vermelerinin yasak olmasından ötürü, birbirinden ayrı ve çelişkili birçok görüş ortaya çıkmıştır.¹ Bir başka sebep ise Yezidî önderler tarafından Şeyhlerin Âdâni kolu haricinde kalan diğer Yezidîlere okuma-yazmanın yasaklanmış olmasıdır. Bazı bilginler bu yasaklamanın sebebini Yezidîleri kontrol altında tutmadan ötürü olabileceği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Ancak her ne sebeple olursa olsun bu kural Yezidîlerin yazılı kaynaklara sahip olmasına büyük bir engel teşkil etmiştir. Bu sebepten ötürü Yezidî topluluğunda okuma-yazma neredeyse yok denecek kadar azdır. Okuma-yazmanın çok düşük olduğu topluluklarda çok sağlıklı bilgiye ulaşmak da neredeyse imkânsıza yakındır. Zikrettiğimiz iki nedenden ötürü Yezidîlik hakkında bilgi yetersizliği ve bilgi karmaşasının olduğu aşikârdır.²

Yezidîlerin kökeni hakkında yapılan ilk batılı araştırmalarda, yapılan araştırmaların batılı devletlerin yararına nasıl kullanılabileceği bundan nasıl faydalanılabileceği amacı güdülmüştür. Bu yüzden Yezidîlerin kökeni, ya Hristiyan temelleri esas alınarak izah edilmeye ya da İslâm karşıtı bir temel üzerine oturtulmaya çalışılmıştır. Buna karşın son dönem Osmanlı kaynakları da Yezidîleri İslâm'a kazandırma ve batılı çalışmaları çürütme adına eserler ortaya koymaya çalışmışlardır. Mesela Irak'ta yapılan çalışmalarda dönemin siyasetine uygun olarak Yezidîlerin Emevî Arapları olduğu fikri öne sürülmüştür.³

¹ Ahmet Taşgım, *Yezidîler*, (Ankara: Aziz Andaç Yayınları, 2005), 14-15.

² Muzaffer Telimen, "Anadolu'nun Damgalanmış Halkı: Yezidîler", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* 1/1 (Ocak 2012): 967.

³ Yaşar Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, (İstanbul: Nubihar Yayınları), 2013, 25-26.

Son dönem Yezidîliğinde okuma-yazma oranının artmasıyla beraber, eğitimli Yezidîler kendilerini araştırmaya başlamış ve diğer dinlerle kıyas yoluna gitmişlerdir. Yapılan bu çalışmaların en önemli özelliği ise, haklarında yapılan çalışmalara bir tepki mahiyetindeki görüşlerini dile getirmektedir. Yaşadıkları bölgeden kaynaklanması nedeniyle, Mezopotamya ve İran coğrafyasındaki dinlerin kendi inanışlarıyla benzerlik ve farklılıklarını ciddi bir şekilde ele almışlardır. Hatta yaşadıkları coğrafyadaki bazı Müslüman kesimler tarafından baskı görmeleri sebebiyle, Şeyh ‘Adî b.Musafir’in tasavvufi yönünü kabul etmek istememektedirler. Ama siyasî sebeplerden ötürü kimi zaman Emevî (Arap), kimi zaman ise -Kürtlerin etkin olduğu dönemlerde- Zerdüşt yakınlığı üzerine tezlerin üretildiği görülmektedir.⁴

Yezidîlere verilen Yezidî isimlendirmesiyle ilgili birden fazla görüş mevcuttur. Bu görüşler şöyle sıralanabilir:

1. İlk dönem Mezhepler Tarihi araştırmacıları Yezîd adında birinin Haricilerin İbadîyye fırkasından ayrılmış olduğunu, bundan ötürü de bu inanışta olan kimselerden meydana gelen topluluğa ‘Yezidîyye’ adı verildiğini öne sürmüşlerdir.⁵ Ancak Yezîdiyye’nin, Hâricî (İbâzî) fırkalarından Yezîdiyye ile (Yezîd b. Ebû Üneyse’ye [Enîse] mensup fırka) bağdaştırılmasının yanlış olduğunu beyan etmek gerekir. Kendilerini etnik yönüyle Kürt asıllı olarak kabul eden fırka bağlularınca daha çok Ezidî ve Yezidî adları kullanılmaktadır.⁶
2. Yezidî ismi Ezid, Ezidî, Izd, Yezata veya Yezdan gibi Tanrı, Yaratan veya Melek Tanrı manasına gelen adlardan türetilmiştir. Bu görüşe göre Yezidî, daha ziyade eski İran inanışlarındaki ‘Hayır Tanrısı’ olan ‘İzd’ yahut ‘Yezdan’ sözcüğünden meydana gelmiş bir isim olarak kabul edilir.⁷

⁴ Kaplan, *Günümüz Yezidîliği*, 26-27.

⁵ Yunus Kerçin, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Yezidîlik -İdil/Midyat örneği* (Yüksek Lisans Tezi, Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 6.

⁶ Ahmet Taşğın, “Yezidîyye”, *DİA*, (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 43: 525

⁷ Kerçin, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Yezidîlik*, 7.

3. Yezidîler'in köken itibariyle İran'ın Yezd şehrinde ortaya çıkmış olmaları nedeniyle aslında kendilerine başlangıçta Yezd şehriden gelenler anlamında "Yezdî" dendiği lakin bu sözcüğün git gide Yezidî haline büründüğü yargısıdır.⁸ Bu fikre göre Yezidîler İslâm'ın ortaya çıkışıyla birlikte ana vatanlarını terk ederek Güney Kürdistan'a göç etmişler ve burada ana yurtları olan Yezd şehri ile beraber zikredilmişlerdir. İleri sürülen bu fikir, tarihî kaynaklarca desteklenmediği gibi, Yezidî literatüründe de buna isnat edilebilecek hiçbir ize rastlanmamaktadır.⁹

4. Ezda sadece Tanrı adı olarak kullanılan Xuda "Hûda" (bu sözcüğün doğru kullanımı Xweda'dır.)¹⁰ adı için bir sıfat olarak; 'Xudaye ez dayı' (Beni veren/yaratan Allah) biçiminde kullanılmaktadır. Bu durum Yezidîler arasında da aynı şekilde kullanılmaktadır. Kürtler arasında Allah'ı ifade etmek için Xuda (Hüda) adı zikredildiği gibi Yezidîler arasında da Allah'ı ifade etmek için Ezda değil Xuda (Hüda) adı kullanılmaktadır.¹¹

5. Diğer bir iddiaya göre Yezidî adının Bahirdeki Nabu'ya ait Izida tapınağı veya Mısır Tanrıçası İzis ile bir bağı olabileceği şeklindedir.¹²

6. On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında ortaya atılan en iddialı teorilerden birisinde ise Yezidîler ile Şah Keyhüsrev'in kasaları ve 'inananların prensi' olan Nasturi Yazdin arasında bir bağ olduğudur. Buna neden olarak da Yunan mitolojisinde Heraclius'un 672 Noelini kutladığı yer olarak zikredilen Yazdin'in Kerkük dışındaki kır evinin, Yezidîlerin 16. ve 17. yüzyıllarda yaşadıkları yere bayağı yakın bir yer olduğu ileri sürülmüştür.¹³

7. Günümüz Yezidî aydınları arasında en fazla kabul edilen görüş ise Yezidî adının milattan binlerce sene evvel var olduğu ve bir Sümer yazıtında ilk olarak E-zı-di isimlendirmesinin 'Temiz ruhlar', 'dosdoğru yolda yürüyenler' anlamında

⁸ B. Murat Öztegin, *Yezidîler ve Süryanîler*, 1.bs. (İstanbul: Ekin Yayınları,1988), 4.

⁹ Kaplan, *Günümüz Yezidîliği*, 28.

¹⁰ Zana Farqînî, *Ferheng Sözlük (Kürtçe Türkçe Sözlük)*, (İstanbul: İstanbul Kürt Enstitüsü), 2011, 764

¹¹ Kaplan, *Günümüz Yezidîliği*, 29.

¹² Kaplan, *Günümüz Yezidîliği*, s. 29.

¹³ Kerçin, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Yezidîlik*, 7.

kullanıldığıdır. Yezidî dinî literatüründe Xuda (Hûda), Allah, İlah, Rab isimlerinin yanında Ezi, Ezid isimleri de Tanrı için çoklukla kullanılmaktadır. Lakin bu isim sadece Tanrı için değil çoğu vakit ilahi sır, melek, evliya, sultan ve Padişah anlamına gelecek şekilde Tanrı haricinde bir varlık için de kullanılmaktadır. Özellikle Sultan Ezi, Sultan Ezid veya Ezide Sor (Kızıl Yezid) şekilleriyle kullanılmaktadır.¹⁴

8. Yezidîlere ait başka bir görüşe göre, bu isim ile kastedilen Tanrı değil, ona tapan 'Azday' topluluğudur. Zira kendilerine Âdem peygamberden sonra ikinci ataları olarak kabul ettikleri Ezda (Tanrıverdi)'ya nispetle Ezdaî ya da Yezidî ismi verilmektedir.¹⁵

9. Doğulu ve batılı birçok araştırmacının en çok kabul ettiği görüş ise Ezid isminin Yezid b. Muaviye'ye dayandığı görüşüdür. Bu görüşe göre ise Şeyh 'Adî vasıtasıyla İslâm'ı kabul eden Yezidîler, daha sonraları eski dinlerine geri dönmüş ve atalarından sözlü olarak aldıkları kültürü yaşatmaya devam etmişlerdir.¹⁶

10. Yezidîliğe dair ilk araştırmalarda bu grup, Mazdeizm ve Maniheizm gibi Doğu'nun eski kültürlerinin bir devamı gibi görülmüş ve inandıkları melekler pagan kültürünün Tanrıları olarak kabul edilmiştir. Daha sonra yapılan araştırmalarda Yezidîliğin İslâm'dan sapmış bir cereyan olduğu, hareketin özünde Abbasilerin ilk dönemindeki aşırı Emevî düşmanlığına karşı Emevî taraftarlığının yer aldığı ortaya konmuştur. XI-XII. yüzyıllarda bu aşırılık birçok taraftar bulmuş, son Emevî Halifesi II. Mervan'n Kürt asıllı bir cariye den doğması bu taraftarlığı önemli ölçüde etkilemiştir. Emevîlerin yıkılması üzerine Hakkâri dağlarına yönelen ve Abbasi iktidarının ilk dönemlerinde defalarca ayaklanan, fakat ilerleyen zamanlarda hareketliliğini kaybeden söz konusu topluluktan bir kısmı tasavvufa yönelmiş, bu gruba mensup olan 'Adî b. Müsâfir'in müjdecisi sayılabilecek Hakkârili Ebu'l-Hasan Ali (ö. 484/1091) inzivaya çekildiği Sincar'da pek çok taraftar edinmiştir. XII.

¹⁴ Kaplan, *Günümüz Yezidîliği*, s. 29.

¹⁵ Kerçin, *Tarihsel ve kültürel boyutlarıyla Yezidîlik*, 8.

¹⁶ Kerçin, *Tarihsel ve kültürel boyutlarıyla Yezidîlik*, 8-9.

yüzyılda bu topluluk ‘Adî b. Misafiri kutsal bir kişi kabul ederek İnançlarının merkezine yerleştirmişlerdir.¹⁷

1.1.2. Yezidîlikte Evren, İnsanın Yaratılışı Ve Tufan Olayı

1.1.2.1. Evrenin Yaratılışı

Yezidî anlayışına göre Tanrı evvela kendi nurundan yedi adet meleği, akabinde de kâinatı ve en sonunda da beşeri yaratmıştır. Yer, gök ve bunların içerisindeki meydana gelmeden önce her yer karanlıklar içindeydi. Bu esnada Tanrı kendi nurundan yedi meleği yarattı. Aradan epey bir zaman geçtikten sonra Tanrı meleklerini çağırıp onlarla bir araya geldikten sonra kâinatı yaratmaya karar verdi.¹⁸

Kutsal kitapta belirtildiği üzere kâinatın meydana gelişi şu şekildedir: “Size evvelce yazdığımız gibi, yer ve gök var olmadan önce her yer sularla kaplıydı. Tanrı suların üzerinde bulunuyor ve yaptığı bir kayıkla denizler arasında geziyordu. O sıralar beyaz bir inci halk etti ve ona kırk sene hükmetti, sonra inciyi kırdı ve ayağı ile tepti.

Ne şaşılacak şeydir ki, incinin uğultusundan dağlar, gürültüsünden tepeler ve dumanından gökler meydana geldi. Tanrı, yeri ve göçü yedi kat, ayrıca güneş ve ayı da yarattı. Sonra dağları, tepeleri ve gökleri dondurdu ve direksiz astı. Yeri ve onun yıkıntılarını kapattı ve eline bir kalem alıp yarattıklarını yazdı.

Sonra Fahirettin Enes’i, hayvanları, yırtıcı kuşları yaratarak onları hırkasının ceplerine koydu. İşte o zaman meleklerin refakatinde inciden (Evrenin Çekirdeği) ortaya çıktı. Meleklerden Fahirettin inciyeye yüksek sesle seslendi. Bunun üzerine inci dört kısma ayrıldı. İçinden su çıktı ve deniz oldu. Dünya deliksiz yuvarlak halini aldı.¹⁹

Tanrı, Cebrail’i bir kuş şeklinde yarattı, kâinatın dört köşesini yapmak üzere onu gönderdi. Sonra bir gemi yarattı ve gemiye otuz yıl bindi. Tanrı sonra gelerek

¹⁷ Taşğın, “Yezidiyye”, 43: 525

¹⁸ Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, 25-26.

¹⁹ A. A. Semenow, “*Küçük Asya Yezidilerinin Şeytana Tapmaları*”, çeviren: Abdülkadir İnan, *Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, V/20, (1931): 23.

Laleş'e oturdu ve dünyaya seslendi. Deniz dondu, dünya oluştu ve sallanmaya başladı. Cebrail'e incinin iki parçasını getirmesini emretti. Bir parçasını yerin altına diğer bir parçasını göğün kapısına yerleştirdi. Daha Sonra gökyüzüne güneş ve ayı yerleştirdi. İncinin kırpıntılarından semayı süslemek üzere yıldızları meydana getirdi. Bunları gökyüzüne astı. Yeryüzüne süs olarak meyve veren ağaçları ve bitkileri yerleştirdi. Sonra Ferş üzerinde Arş'ı yarattı"²⁰.

Yezidî söylemlerinde kâinatın meydana gelişi çok karmaşık ve birbirine zıtlık teşkil eden şekillerde anlatılır. Bu anlatımların farklı oluşlarının nedeni Yezidîlerin yaşadıkları bölgelerin farklı oluşlarından dolayıdır. Ama ekseriyet üzere kâinatın yaratılışı anne karnında şekil alıp dünyaya gelmesini andırmaktadır. Çünkü yapılan anlatımların çoğunda daha her taraf zifiri karanlıklar içindeyken yaratma eylemi gerçekleşmiş değildi ve sadece deniz vardı. Aslında burada asıl vurgu yapılan deniz değil anne karnının ta kendisidir. İnci bu denizin içindeydi ve henüz hiçbir canlılık alameti yoktu. Sonrasında Tanrı kendi nurundan üflemek suretiyle O'na hayat verdi. Kâinatın meydana gelmesi, meleklerin oluşması, beşerin anne rahmindeki serüveniyle iç içe geçecek halde tarif edilmektedir.²¹

1.1.2.2. İnsanın Yaratılışı

Yezidîler'de âlemin yaratılışından sonra anlatılan bir diğer husus insanın nasıl yaratıldığı hususudur. Yezidîliği anlatan kaynaklarda farklılıklar olmakla birlikte ana hatlarıyla şu şekilde ifade edilmektedir: “Tanrı Kudüs'e²² indi. Cebrail'e toprak, su, hava ve ateş getirmesini söyledi. Tanrı bunların karışımından ilk insan olan Âdem'i yarattı. Ve kudreti ile ona ruh bahşetti. Cebrail'e Âdem'i cennete götürmesini ve orada buğday haricindeki yiyeceklerden yemesini fakat buğdaydan kesin surette yememesi gerektiğini emretti. Âdem burada yüz yıl kaldı.²³

²⁰ Ahmet Taşğın, “Anadolu'da Yok Olmaya Yüz Tutan Dinî Topluluklardan: Yezidîler”, *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi*, (Ürgüp/Nevşehir: Ervak Yayınları, 23-28 Ekim, 2000), 731-752, Ankara, (2001); Benzer anlatımlar için Bkz: John S. Guest, “*Mıshefa Reş*”, *Yezidîlerin Tarihi*, (İstanbul: Avesta, 2012), 353-356.

²¹ Kaplan, *Günümüz Yezidîliği*, 81.

²² Bazı yerlerde bu kutsal ülke şeklinde geçmektedir. Bkz. Qewle Zebûni Meksûr, 112.

²³ Semenow, “Küçük Asya Yezidîlerinin Şeytana Tapmaları”, 23-24.

Yüz yıl geçtikten sonra Melek Tâvûs, Tanrıya: “Eğer Âdem bu meyveden yemez ise nesli nasıl artacak?” diye sordu. Tanrı da ona: “Emir ve idareyi sana bıraktım” dedi. Bunun üzerine Melek Tâvûs, Âdem’e gelerek: “Bu meyveden yedin mi?” diye sordu. Âdem: “Hayır, Tanrı ondan yememi yasakladı” dedi. Melek Tâvûs, O’na: “Buğdaydan ye, senin için daha hayırlı olur” dedi. Âdem buğdaydan biraz yedikten sonra da karnı şişti, acı çekmeye başladı. Melek Tâvûs, O’nu cennetten çıkardı. Kendisi de Tanrının katına; göğe çıktı.

Âdem’in bedeni daraldı. Çünkü Âdem’in bedeninde atıkları dışarı atacak hiçbir organ mevcut değildi. Sonra Tanrı, bir kuş yolladı. Kuş, galamak suretiyle bu organı açtı. Âdem de buğdayın sebep olduğu atıkları bu organ yardımıyla dışarı attıktan sonra rahata erdi.

Cebrael, Âdem’e yüz yıl görünmedi. Bu sebepten ötürü Âdem yüz yıl boyunca üzüldü ve ağladı. O vakit Tanrı, Cebrael’e Havva’yı yaratmasını emretti. Cebrael de Âdem’in sol koltuğunun alt tarafından Havva’yı var etti.²⁴

Bütün hayvanlar yaratıldıktan sonra, Âdem ile Havva arasında, “evlat babadan mı, yoksa anneden mi meydana gelir?” şeklinde bir münakaşa çıktı. Çünkü onların her biri soylarının tek kaynağı olmak istiyordu. Bu münakaşaya, onların hayvanların kendilerine benzeyen yavruları yavrulamak için çiftleştiklerini ve ortak ilişkilerini görmeleri sebep oldu. Uzun bir münakaşadan sonra her biri tohumlarını bir küp içine akıtıp ağzını kapatarak kendi mühürleri ile mühürlediler ve dokuz ay sonucu beklediler. Dokuz aydan sonra küpü açtılar. Âdem’in küpünde bir kız ve bir erkek çocuk bulunuyordu. İşte Yezidiler, Âdem’in küpünden ortaya çıkan bu kız ve erkek çocuğun nesebinden türemiştir. Havva’nın küpünde ise bir takım çürük haşarat vardı ve bunlar kötü kokular yayıyordu. Tanrı, bu çocukları beslemesi için Âdem’e iki meme verdi. Bundan sonra Âdem ile Havva cinsel ilişkide bulundular. Havva bu ilişkiden bir erkek ve bir kız dünyaya getirdi. Yahudiler, Hristiyanlar, Müslümanlar ve diğer dinler ve mezhep mensuplarının hepsi hep bu ikisinin nesebinden türedi.”²⁵

²⁴ Semenow, “Küçük Asya Yezidilerinin Şeytana Tapmaları”, 23-24.

²⁵ Taşğın, “Anadolu’da Yok Olmaya Yüz Tutan Dini Topluluklardan: Yezidiler”, 731-752.

1.1.2.3. Tufan Olayı

Yezidîlere göre geçmişten günümüze gerçekleşmiş olan iki tufan vardır. Bunlardan birincisi Nûh peygamber zamanında bir diğer tufan ise bu tufandan epey zaman sonra Yezidî halkına karşı çıkan bütün insanları suda helak etmek için gerçekleşmiştir. İlk gerçekleşen tufanda Nûh'un gemisi, günümüzde ırakta bulunan Sincar Dağlarındaki Ayn es-Sufna köyünde karaya oturmuştur. Bu gerçekleşen tufanın nedeni Yezidîler dışındaki kimselerin birbirlerini alaya almalarıydı. Gerçekleşen bu tufanda gemi Sincar Dağının zirvesine yettiğinde bir kayaya çarpar ve delinir.²⁶ Bu esnada bir yılan kendisini halka yapmak suretiyle bu deliği kapatır. Daha sonra gemi tekrar hareket etmek suretiyle Cudi Dağının zirvesine gelip durur. Bu olaydan sonra yılanın soyu artarak insan ve hayvanları ısırıp onlara zarar vermeye başladı. Sonunda bu yılan yakalanıp ateşe atıldı.²⁷ Yakılan bu yılanın derisinin küllerinden pireler, etinden karıncalar oluştu. Oluşan bu pire ve karıncalar ortadan kaybolmayıp bugün bile canlıların kanlarını emmeye devam ediyorlar. Bu küllerin tümünden de yetmiş yedi çeşit haşere, leşinin küllerinden de akrepler oluşmuştur. Kırmızı kurtlar da bu haşerelerin cinsindedir. Bu tufandan sonra Yezidî halkına karşı çıkan tüm insanları ortadan kaldırmak için Tanrı ikinci tufanı meydana getirmiştir. Gerçekleşen birinci tufanda Nûh sadece Yezidîlerin babası kabul edilir. Geriye kalan diğer topluluklar ise Nûh peygamberin oğlu Ham'ın soyundandırlar. Meydana gelen ikinci tufanda Yezidî topluluğunun atası melek olan "Meyvan" dır. Tanrı şeyh 'Adîyi Şam diyarından Iraktaki Laleş Dağına, Yezidî inancını muştulamak ve insanları Yezidî inancına davet için göndermiştir.²⁸

Bu tufandan günümüze kadar yedi bin sene geçmiştir. Bu süre içerisinde her bin senede meleklerden biri yeryüzüne nüzul etmekte, yol göstermekte, yasalar koymakta ve daha sonra yeniden semaya çıkmaktadır. Tanrı son yedinci bin senesinde Yezidî topluluğu içerisinde dostlarını, velilerini tespit için defalarca

²⁶ Ahmet Turan, "Yezidî İnanç ve İbadetleri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 1, (1986): 145.

²⁷ Semenow, "Küçük Asya Yezidîlerinin Şeytana Tapmaları", 26.

²⁸ Turan, "Yezidî İnanç ve İbadetleri", 146.

yeryüzüne nüzul edip yasalarını koymuş kutsal mekânları tayin ve tespit etmiştir. Yezidî halkıyla da Kürt Diliyle iletişim kurmuştur.²⁹

²⁹ Semenow, “Küçük Asya Yezidilerinin Şeytana Tapmaları”, 26.

1. 2. YEZİDİLİK/ÊZİDİLİKTE İMAN ESASLARI

1.2.1.Yezidî Dinî Geleneğinde Şeyh Adî

1.2.1.1.Yaşadığı Dönem

‘Adî b. Müsâfir’in yaşamını sürdürdüğü dönemde İslâm âlemi çok büyük sıkıntılar çekmekteydi. Haçlı seferleri Müslümanların merkezi otoritesini güçsüz duruma düşürmüştü. Abbasîler sahip oldukları hâkimiyeti yitirmiş; kimi Şii mizaçlı olan farklı beylikler ve bağımsız emirlikler hâkimiyet sürdürmekteydi. On birinci yüzyılın ilk dönemlerine yakın zamanlarda Türkler, orta Asya’dan gelip Pers hükümdarları ile savaştılar. 1055’te Bağdat’ı işgale başladılar. Bu durum Abbasî hükümdarlarını Şiîlerin var olan baskısından kurtardı. Siyasî hayatın karışıklığı içerisinde bir taraftan da, toplum içinde farklı bir hayat tarzı sürmekteydi. Ebu’l-Hamid el-Gazalî Abdulkâdir Geylani gibi âlimler Müslümanlara Sûfî bir hayat şekli empoze etmeye çalışıyorlardı.³⁰

1.2.1.2. Doğumu ve Nesebi

Adı, ‘Adî b. Müsâfir b. İsmail b. Musa b. Mervan b. Hasan b. Mervan eş-Şamî el Hakkârî’dir. Şamî ünvanı doğduğu yere, Hakkârî ünvanı ise hayatını sürdürdüğü bölgeye nispet edilmiştir. İsmi geçen Mervan’ın, Emevî Halifesi Mervan b. el-Hakem olduğunu ifade edenler de mevcuttur. Yine de ‘Adî b. Müsâfir’in, Emevî sülalesinden olup olmadığı araştırmacılar içinde ihtilafli bir konudur. Yezidîliğin peygamberi olarak kabul edilen ‘Adî b. Müsâfir yaklaşık olarak 1074 senesinde Lübnan’da, Baalbek’in 60 kilometre güneyindeki Bekaa Vadîsinin kurak yamaçlarında inşa edilmiş Beyt Far (şimdiki adı Kirbet Qanafar) köyünde hayata gözlerini açmıştır. Babası Müsâfir b. İsmail, soyu Emevî Halifesi Mervan b. Hakeme ulaşan Müslüman bir dinî şahsiyetti. Annesinin adı ise Yezda idi.³¹

‘Adî b. Müsâfir’in dünyaya gelişi çok ilginçtir. Anlatıldığına göre tasavvuf ilmiyle uğraşan ve iyi bir Müslüman kabul edilen babası Müsâfir, Şam’ın Baalbek

³⁰ Metin Bozan, *Şeyh ‘Adî b. Müsâfir Hayatı, Mernkîbevî Kişiliği ve Yezidî İncancındaki Yeri*, (İstanbul: Nubihar Yayınları, 2012), 37.

³¹ Kerçin, *Tarihsel ve Kültüre Boyutlarıyla Yezidilik -İdil/Midyat örneği*, 20.

nahiyesinin Beytifâr köyünde hayatını devam ettirirken, bir gün Adî b. Müsâfir'in annesine bilgi vermeden evinden çıkarak bir ormana yol alır. Ve orada 30 sene boyunca yaşamını tek başına sürdürür. Daha sonra bir gece bir rüya görür. Gördüğü rüyada birisi ona hitaben şöyle der: “Bu ormandan çıkıp evine geri dön, eşinle birlikte ol. Allah sana şanı her yere ulaştıracak, fazileti doğuda ve batıda duyulacak bir evlat ihsan edecektir.” Bu rüya üzerine ‘Adî b. Müsâfir’in babası evine geri döner. Fakat 30 seneden bu yana haber vermeksizin evinden ayrıldığından dolayı, ‘Adî b. Müsâfir’in annesi kocasını eve almak istemez ve ona hitaben şöyle der: “Şurdaki minareye çıkıp tüm ahaliye evine geri döndüğünü bildirmediğin seni eve kabul etmem”. Çaresiz kalan ‘Adî b. Müsâfir’in babası eşinin dediklerini kabul etmek durumunda kalır. Minareye çıkarak: “Ey halk, ben Müsâfir, evime geri döndüm. Hanımım ile tekrar bir araya gelmekle emr olundum. Bu gece her kim hanımı ile birleşirse veli bir evlat sahibi olacaktır.” der. O gecedan sonra 313 çocuk doğar daha sonraları veli derecesine çıkacak olan bu çocuklardan biri de ‘Adî b. Müsâfir’dir.³²

‘Adî b. Müsâfir’in soyu hakkında araştırmacılar farklı iki görüş beyan etmişlerdir. Kimileri onun Emevî asıllı bir Arap olduğunu, kimileri de Kürt asıllı biri olduğunu iddia etmektedirler.

Kürt asıllı olduğunu iddia edenlerin görüşleri şu şekilde sıralanabilir. İbn-i Müstevfî'nin şeyh Hasan b. Adî'den, ‘Adî b. Müsâfir’in aslı hakkında bildirmiş olduğu bilgilere göre şeyhin dünyaya geldiği köy Beytifâr olarak bilinen Şevfü'l-Ekrad köyü (bir Kürt köyü)'dür. Bundan dolayı Şam yöresine yerleşmiş olan Kürtlerden olabilir. Şeyh ‘Adî'nin birden çok memleket gezmesine rağmen Laleş'e yerleşmesi, Kürtler arasında yaşaması, onun anavatanında yaşamını sürdürmek istemesine delalet etmektedir. Şeyh ‘Adî'nin Kürtçe konuşması, Kürtlerin şeyhi ve imamı diye tasvir edilmesi, kardeşinin oğlu ‘Adî b. Sahr b. Sahr el-Hakkârî'nin (1162-1278) Kürt asıllı olarak bilinmesi ve isimlendirilmesi ve bir şiirinde annesinin adı Kürtçe ve Farsça olan Yezda olarak nitelendirilmesi, kendisinin Kürt olabileceğine delalet etmektedir. Başka bir görüşe göre Rahip Ramişo (1452) gibi

³² Ahmet Turan, “Yezidîliğin Aslı, Kurucusu ve Tarihi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 3, (1989), 47.

bazı Süryanî kaynaklarına göre şeyh ‘Adî’nin Tiryaha Kürtlerinden Müsâfir b. Ahmet el-Kürdî olan babası İšo Sabran manastırının çobanının oğludur.

Arap olduğunu savunanların görüşlerine ise şu örnekler verilmektedir. Birçok tarihçinin şeyh ‘Adîyi Emevilere nispet etmedikleri bir gerçektir. Lakin onu ne Emevî kabul eden ne de bu konuda sessiz kalan tarihçilerin hiçbiri onun Kürtlerden olduğunu iddia etmemiştir. Hakkâri’ye nispet edilmesi, onun Hakkâri Kürtlerinden olmasından dolayı değil yaşadığı bölgenin genel adına nispet edilmiş olmasındandır. Şeyh ‘Adînin arkasından gelenlerden bazılarının el-Kürdî olarak meşhur olmaları, Şeyh ‘Adînin Kürtçe konuşmuş olması; Kürtlerin arasında yaşam sürmüş olmasından ve ondan sonra gelenlerin de Kürtleşmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Müritlerinin çoğunluğunun Kürt olması, kendisinin de Kürt asıllı olduğuna delil değildir. Bazı Süryanî kaynaklarının şeyh ‘Adî hakkında bize bildirdikleri bilgiler, tarihî yanlışlarla doludur. Hiçbir sahîh kaynakta Kürtlerin Tiryaha adında bir sülalesinden söz edilmemiştir. Eğer zikredilen sülaleye mensup olsaydı neden o sülaleye nispet edilmemiştir.³³

1. 2.1.3. Eğitimi

Şeyh ‘Adî ilk eğitimini kendi köyünde aldı. Bilgiye ve ilme olan ilgisi, dünyaya sırt çevirmesi ve insanlardan uzak bir şekilde rabbini anmak istemesinden dolayı birçok diyar dolaştı. İlk olarak Şama gitti ve Şam’ın âlimlerinden ders aldı. Gençlik yıllarında hacca gitti. Akabinde Medine’de dört sene kadar bir süre kaldı. Akranı olan Abdulkâdîr Geylani (ö.1166) ile burada tanıştı. Daha sonraları Bağdat’a giderek eğitimine devam etti. Burada birçok züht ve ilim sahibi insanlarla karşılaştı. Bağdat’tan ayrılıp kısa süreliğine Musul’a yerleşti. Akabinde kısa bir süreliğine Erbil’de Kerhini adı verilen bir bölgede kaldı. Lakin çöllerde ve dağlarda insanlardan uzak yaşamaya meyilli olması kendisinin, daha fazla şehirlerde kalmasına müsaade etmedi. Sonrasında Laleş Vadisine gidip oraya yerleşti. Uzun bir inziva yaşamının akabinde kendisi için bir zaviye inşa ederek bölge ahâlisinin arasında davet faaliyetlerine başladı. Bu niyetle bölgede birçok seyahatler gerçekleştirdi. Bununla beraber Şam ile ilişkilerini devam ettirdi. Öleceği seneye yakın Şam’a gitti daha

³³ Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, 51-55

sonraları aralarında Ahmet Er-Rufaî (ö.1183), Abdulkâdir Geylani, Ukayl El-Membîci'nin olduğu kalabalık bir âlim gurubuyla ikinci defa hac ibadetini gerçekleştirdi. Şeyh 'Adî, Şafiî fıkhdında derinleşmişti. Selefî fikirde olup itikadî sağlam biriydi. Dönemin birçok âlimi ilmîne ve yeterliliğine şahitlik etmişlerdir.³⁴

1.2.1.4. Eserleri

Kaynaklarda şeyh 'Adînin birçok eserinin bulunduğu bahsedilse de Keşfu'z-Zunûn, hediyyetü'l-'Ârifin ve Brockelmann'da onun tek bir eserinden bahsedilir. Kâtip çelebi ve Bağdatlı İsmâil Paşa'nın “ 'Akidetü's-Şeyh 'Adî b. Müsâfir” diye bahsettikleri bu risâle, İ'tikâd-u Ehli's-Sünne ve'l-Cemâ'a, ismiyle basılmıştır (Musul 1975) Geniş ölçüde İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn'in tesiri altında yazılmış olan risalede selefî bir fikir hâkimdir. İbn Teymiyye, şeyh 'Adîye atfedilen bir risaleyi ona tabii olan kişilerden birinin kendisine gösterdiğini fakat bu risalenin Ebü'l-Ferec el-Makdisi'nin et-Tabsıra'sından aynen alınmış olduğunu, gereksiz bazı ek ve çıkarımların yapıldığını ve Yezid ile alakalı hususların Ebü'l-Ferec'in eserinde bulunmadığından söz eder. Bundan başka biri bir Halifesine, diğeri müridlerine yaptığı vasiyetlerini içeren iki “vesâyâ”sı ve bir kasidesi ile Âdâ-bü'n-nefs isimli bir risalesi mevcuttur. Behcetü sultânî'l-evliyâ'i'l-'ârifin ve'l-aktâbi'l-kâmilîn eş-Şeyh b.Müsâfir el-Ümevî adlı menâkıbnâmesi, müritlerinden birisince yazılmış olmalıdır.³⁵

1.2.1.5. Hocaları ve Akranları

Dönemin en önemli âlimlerinin yaşadığı Bağdad'ın onun yaşamında çok değerli bir yerinin var olduğu bilinmektedir. 'Adî b. Müsâfir'in fikrî ve tasavvufî yönü üzerinde hangi âlimlerin etkisinin olduğu kaynaklarda açık bir şekilde geçmez; fakat hocaları hakkında az da olsa birtakım bilgiler mevcuttur. Nitekim Şeyh 'Akîl el-Membecî'den Şeyh 'Adî b. Müsâfir'in şeyhi diye bahsedilmektedir. Yine Hamid el-Endülüsî'nin de onun hocalarından biri olduğu anlatılmaktadır. Her ne kadar birtakım araştırmacılar onun, çağdaşı Ebu Hamid Gazali (505/1111)'den de ders aldığını iddia ediyorlarsa da bu durum tartışmaya açıktır. Zira bu fikir daha fazla

³⁴ Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, 51-55

³⁵ Süleyman Uludağ “'Adî b. Müsâfir ", *DİA*, (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1988), 1: 381

İ'tikâdu Ehl-i's-Sünne ve'l-Cemâ'a isimli eserine daha sonradan eklendiği anlaşılan birtakım fikirlerden hareketle meydana gelmiş olmalıdır. Yoksa bu hususta açık bir bilgi mevcut değildir.³⁶

'Adî b. Müsâfir'in tanışma şansı yakaladığı pek çok değerli kişiden bahsedilmektedir. Bunlar arasında en çok öne çıkan Gazalî el-Vâiz olarak bilinen Ahmed el-Gazali (Ebu Hamid Gazalî'nin ağabeyi), Abdulkâdir Geylani(el-Cîlî), Ahmet er-Rüfâî', Ebu'n-Necib Abdulk'adir es-Sühreverdî (563/1168),Hammad ed-Dabbâs, Ebu'l-Vefâ, Ebu'ş-Şükr el-Bûzîcî, Abdulkâdir Şehrizzurî, Ebu Muhammed eş-Şünbükî, Maruf el-Kerhî, Hayat b.Kays el-Harranî gelmektedir. Bunlar arasında Ahmet er-Rüfâî' ile Hac yolculuğu yaptığı, Ebu'l-Vefâ'nın hayatını kaybettiğinde onun cenazesini yıkadığı bildirilmektedir.³⁷

1.2.1.6. Öğrencileri

'Adî b. Müsâfir'in Laleş'e yerleşmesinin akabinde birçok kerameti insanlar arasında konuşulmaya başlandı. Her yerden kendisine talebeler akın akın gelmeye başladı. Hayat biçimi ve etkili sohbetleri ile kendisine uyanların sayısı hızla artmaya devam etti. Nitekim İbn'i Hallikan'ın; 'bütün bölge halkı kendisine çok aşırı bir şekilde bağlandı. "Gerçekten, halkın tasavvuf ehline bu şekilde tabi olduğu pek görülmuş değildir" sözleri onun etkisini yaşadığı bölgede ne denli artmış olduğuna delildir. Onun tanınan bazı öğrencileri şu şekilde sıralanabilir. Emir İbrahim Mihranî, Ömer Kubeysî Ömer Kayidî, el-Baristikî, İsmail Tunusî, Ali Mütevekkil, Ali Vasisî, el-Kalasanî, Muhammed b. Reşa, el-Botanî, Muhammed b. Ahmed el-Kureyşî, Kayid el-Bozî, Davud b. Muhbir, İbn'i Haris el-Halebi, İbrahim Necaşi Hüseyin el- Hatip el- Bozi, İshak Serdulî, Abdullah el-Konstantinî, Abdulaziz Korkorî.³⁸

1.2.1.7. 'Adî b. Müsâfir Sonrası Adeviyye

'Adî b. Müsâfir'in hicri (555-1160) senesinde vefatının arkasından hiçbir çocuğu olmadığından dolayı onun yerine halef olarak kardeşinin oğlu Ebu'l-Berekat Sahr b. Sahr b. Müsâfir geçti. Tarihî kaynaklarda Ebu'l Berekat Sahr'ın halk

³⁶ Bozan, *Şeyh 'Adî b. Müsâfir*, 42.

³⁷ Bozan, *Şeyh 'Adî b. Müsâfir*, 43.

³⁸ Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, 57-58

içerisinde çok değer verilen bir zahit ve eğitmen olduğu geçmektedir. Amcası ‘Adî b. Müsâfir gibi Beytfâr’da doğmuş ve yine amcası gibi Laleş’te hayatını kaybetmiş ve Laleş’te amcasının türbesinin yanına gömülmüştür. Kabri, Yezidîlerce hala ziyaret edilmekte ve önem verilmektedir.³⁹

Ebu’l-Berekat Sahr’ın yerine oğlu ‘Adî b. Ebi’l-Berekat Sahr geçmiştir. Hakkâri’de dünyaya gelmesinden ötürü El-Kürdî lakabını almıştır. ‘Adî b. Müsâfir’in çizgisinden ayrılmayıp fikirlerini aynen devam ettirmiştir. Süryanî kaynaklarda ‘Adî b. Ebi’l-Berekat’ın Süryanîlerin şikâyeti üzerine Moğollar tarafından katledildiği geçmektedir. Nuri paşa ise onun Hac ziyareti sırasında orada kaybolduğundan bahseder.⁴⁰

‘Adî b. Ebi’l-Berekat’ın vefatının ardından halefi olarak oğlu Hasan b.’Adî geçmiştir. Hasan b.’Adî’nin tartışmalı da olsa tarikatın sahip olmuş olduğu yapıyı değiştirdiği iddia edilmiştir. Hasan b.’Adî’nin, Vahdet-i Vücut, rec’at, hülûl gibi fikirleri savunduğundan bahsedilmektedir. İbn Teymiyye dâhil olmak üzere o döneme yakın kaynaklarda birtakım müritlerinin batıl fikirlerin yanı sıra Yezid b. Muaviye ve ‘Adî b. Müsâfir hakkında çok aşırıya kaçacak şekilde fikirleri benimsediklerin bahsedilmiştir.⁴¹

Kaynaklarda aktarıldığına göre Hasan b.’Adî’ 1246 yılında Musul emiri Bedreddin Lu’lu tarafından idam edilmiştir. İbn Teymiyye tarafından, Şeyh Hasan döneminde tarikata birçok mesnetsiz bilgi ve hurafenin koyulduğu aktarılmaktadır. Yine Şeyh Hasan’ın, Şeyh ‘Adî’nin çizgisinden uzak bir şekilde Allah’ın veli kulları tarafından görülebileceği fikrini savunması oldukça dikkat çekicidir. Yine şeytan hakkında övücü şeyler söylenmesi bu dönemin kırılma noktalarındandır.⁴²

Adevî şeyhleri ve müritleri arasındaki bağ bu öğretinin aşiretler arasındaki yayılmasından sonra siyasî bir boyuta bürünmeye başlamıştır. Bu durum Musul emiri Bedreddin Lu’lu’yu rahatsız etmiş ve siyasî bir hileyle Şeyh Hasan’ı bir kaleye

³⁹ Bozan, *Şeyh ‘Adî b. Müsâfir*, 64.

⁴⁰ Bozan, *Şeyh ‘Adî b. Müsâfir*, 65.

⁴¹ Bozan, *Şeyh ‘Adî b. Müsâfir*, 66-67

⁴² Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, 63-64.

hapsetmiş, Şeyh Hasan'a tabii olan Kürtlerin Musul'u yıkmalarından çekindiği için onu bir telle boğdurmuştur. Bu olay Şeyh Hasan'ın Müritleri arasında nefreti daha çok artırmış ve aralarında savaşla sonuçlanacak dereceye gelmiştir. Bu savaş sonrasında Musul emiri Lu'lu, kendisine isyan edenlerin bir kısmını sürmüş, bir kısmını da esir aldıktan sonra öldürmüş ve organlarını parçalatmış ve ibret alınması için de Musul'un kapılarına asılmasını emretmiştir. Hatta bununla yetinmeyip Şeyh Hasan'ın kabrini de açtırıp kemiklerini yaktırmıştır. Bundan sonra Lu'lu, Şeyh 'Adî'nin ailesinin Laleş'te kalmalarına müsaade etmemiş, başta Şam olmak üzere çeşitli yerlere göçe zorlamıştır.⁴³

Şeyh Hasan'ın yerine oğlu Şerefuddin Muhammed geçmiştir. Şerefuddin Muhammed yaşadığı bölgeden ayrıldıktan sonra Selçuklu Sultanı İzzettin Keykavus'un emrine girmiş onun yanında Moğollara karşı mücadele etmiş; fakat 655 senesinde Moğollara karşı yapılan savaşı kaybetmiş ve bu savaşta öldürülmüştür. Yezidîlerce Şerefuddin hakkında anlatılan bir rivayete göre ise onun öldürülmediği ve bir mağarada gizlendiği ve mehdî olarak geri geleceği inancı hâkimdir.⁴⁴

Öyle anlaşılmaktadır ki, 'Adî b. Müsâfir sonrasında tarikat çizgisini aynı şekilde korumuş; ancak Hasan b. 'Adî döneminde Müslümanlarca kabul edilmeyen yeni bir takım fikirler tarikata dâhil edilmiştir. Hasan b. 'Adî'nin idamının akabinde şeyhlik vazifesini üstlenen aile bireyleri önce Şam'a, sonrasında ise Mısır'a göç etmişlerdir. Mısırda bir dergâh kurmayı başarmalarına rağmen süreç içerisinde güçlerini kaybedip yok olmuşlardır.⁴⁵

1.2. 2. Melek Tâvûs ve Yezidîlikte Meleklerle İman

Yezidîlikte kutsal varlıklar arasında yedi meleğin önemli bir yeri vardır. Bu melekler, Tanrının başka varlıklarda vücut bulması gibi, Yezidîlerce, bazı din önderlerinin şahsında somutlaştırılmakta ve onlarla bütünleştirilmektedir.⁴⁶ Buna göre bu melekler şu kişilerde aynîleştirilmişlerdir: Şeyh Hasan (Derdail), Şeyh Semsî

⁴³ Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, 66-67.

⁴⁴ Bozan, *Şeyh 'Adî b. Müsâfir*, 69.

⁴⁵ Bozan, *Şeyh 'Adî b. Müsâfir*, 70

⁴⁶ Turgut Akpınar, "Ölmekte Olan Bir Din: Yezidîlik ve İlgi Çekici İnançları, Adetleri", *Tarih ve Toplum*, s. 133, (İstanbul:1995), 43.

(Melek İsrail), Şeyh Ebubekir (Melek Mikail), Sücaeddin (Melek Cebrail), Nasireddin (Melek Semnail), Fahreddin (Melek Nurail). Ve en son olarak da tüm bu meleklerden daha üstün olduğuna kanaat getirilen Melek Tâvûs (AbTâvûs) gelmektedir. ⁴⁷ Yezidîler'e göre Melek Tâvûs Şeytan ve Halik-ı Küll'ü temsil eder. Bu ikisini ayrı ayrı birer ilah edinmekle birlikte, ikisini de bir kabul etmektedirler.⁴⁸

Yezidîlerce şeytan ilk başta Tanrıyla birlikte meydana gelen ilk varlıktı. Kibre kapılınca yedi bin yıl cehennemde kaldı, yedi kavanoz dolusu gözyaşı dökünce Tanrı ona acıyıp onu bağışladı, kendisinden meydana gelen Melek Tâvûs adında melek Tanrıyı halk etti. Dünyanın yönetimi ve tenâsüh yönetimi Melek Tâvûs'a yine bizzat Tanrı tarafından bahşedildi. Bundan dolayı Yezidîler, ilk başta her şeyi meydana getiren tek bir Tanrının var olduğuna, daha sonra bu Tanrı tarafından şeytanın melek Tâvûs olarak yeni bir Tanrı olarak yaratıldığına ve bu iki Tanrının özünde tek Tanrıdan meydana geldiğine inanırlar. Bu inanca göre her şeyi meydana getiren tek Tanrı Melek Tâvûs'u yarattıktan sonra yeryüzü ile irtibatını kesmiş, yeryüzünün idaresini Melek Tâvûs'a bırakmıştır. Tanrı dünyanın sadece var edicisidir. O sürdürücüsü olmadığından aktif değildir, dünyayla alakası yoktur. Tanrısal iradenin aktif icraat organı Melek Tâvûstur ve tenâsüh yoluyla İlahlığa yükselmiş olan Şeyh Adî (Hadî) onunla bir olmuş görünmektedir.

Melek Tâvûs, Tanrı'nın alter egosudur. Tanrıyla yekvücuttur, ayrılmamacasına bir olmuştur. Melek Tâvûs iyi bir ilahtır. Melek Tâvûs, şeytan olarak ifade edilebilir, fakat Yezidîler'e göre O, Müslüman ve Hıristiyan inanışlarındaki kötülüklerin kaynağı değildir. Ancak öte yandan Melek Tâvûs hakkındaki bu mevzunun çok aşikâr olmadığı açıktır. Çünkü daha öncede görüldüğü üzere Yezidîlik mitlerinde Melek Tâvûs'un Halik-ı Şer olarak geçtiği ve bunun da şeytan olduğu vurgulanmaktadır. Yezidîler Melek Tâvûs'un iyi bir İlah olmasından ziyade tam tersine şeytanın şerrinden emin olmak için ona ibadet etme gereksinimi duyarlar. Çünkü onlara göre Tanrı iyidir ve atufdur, kötülük yapmaz ve kâinatın işine karışmaz. Bu kâinattaki kötülükleri yapan o değil, şeytandır. Öyleyse Tanrıya

⁴⁷ İsmet Zeki Eyüpoğlu, *Günün Işığında Tasavvuf, Tarikatlar, Mezhepler Tarihi*, (İstanbul: Geçit Kitabevi Yayınları, 1987), 437.

⁴⁸ Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1964), 374.

tapmaya gerek kalmamıştır. Şeytanın şerrinden emin olmak için ona kulluk etmek gerekir. Şerden emin olmak için Yezidîler'in, şeytanın vücut bulması olarak gördükleri ve genellikle horoz suretinde tasvir ettikleri bir ulûhiyet şekline (Melek Tâvûs) ibadet ettikleri belirtilmektedir.⁴⁹

1.2. 3. Kutsal Kitapları

Yezidîler'in, Şeyh Adî'ye ithaf edilen Kitâbü'l-Celve ile onun vefatından iki asır sonra kaleme alındığı rivayet edilen Mushaf-ı Reş adlı iki kutsal kitapları mevcuttur.⁵⁰

Öte taraftan pek çok Yezidî tarafından kabul edilen diğer bir iddiaya göre Yezidî dininin çok eskilere dayandığı ve kuruluşunun tarihsel ayrıntılarının eski çağ medeniyetlerinin puslu ortamında ortadan kaybolmuştur. Bu sebeple bu iki eserin yaradılıştan evvel var olduğu ve bunun orijinal nüshalardan öğrenildiği şeklindeki inanış, Yezidîler arasında çok yaygındır. Arapça olan bu eserlerden Kitâbü'l-Celve tecelli kitabı, Mushaf-ı Reş ise "Kara Kitap" olarak zikredilir. Kara tabiri, saygıya değer bir mefhum olarak gözükmektedir.⁵¹

1.2. 3. 1. Kitâbü'l-Celve

Bu eser, Melek Tâvûs'un yanından, sonradan, Yezidîler'in kurtuluşu için bizzat onun tarafından indirilmiş olup, bir mukaddime ve beş bölümden meydana gelmektedir. Bu bölümlerin ilki, on üç madden oluşur. Bu maddelerde Melek Tâvûs'un ezelde var olduğunu ve görevinin insanları yola getirmek ve bir sorun durumunda onlara her zaman yardımcı olduğu ifade edilmektedir. İkinci bölüm, on madde olup, bu maddelerde Melek Tâvûs'un insanları dilediği gibi cezalandırıp mükâfatlandığı, yeryüzünün altına ve üstüne hükümdarlık ettiği, sadece kendi emirlerini yerine getirmekle mükellef olduğu ifade edilmektedir. Sekiz maddeden meydana gelen üçüncü bölümde ise, bütün bilgileri, sevdiklerine kitap var olmadan

⁴⁹ Yurdaer Abca, *Yezidîlik ve Osmanlı Döneminde Yezidîler*, (Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 17-18.

⁵⁰ Ethem Ruhi Fırlı, "Yezidîlik", *Türk Ansiklopedisi*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1984), 33: 441.

⁵¹ Menzel, "Yezidîler", 13: 416.

önce verdiği; yer, gök ve denizdeki bütün yaratıkların kendi hâkimiyeti altında olduğu, yer altındaki bütün hazineleri bildiğine yer verilir. Dokuz maddeden meydana gelen dördüncü kısımda ise kendi haklarını başka İlahlara vermeyeceğini, Müslüman, Yahudi ve Hıristiyanların onun fikirlerinden kendilerine uygun olanlarını alıp, diğerlerini tahrif ettikleri ifade edilmektedir. Son kısım olan beşinci bölüm dört maddeden ibaret olup, burada şahsına ve resmine ta'zimde bulunulması ve kendi inanışlarının ve eşyanın olduğu gibi korunması emredilmektedir.⁵²

1.2.3.2. Mushaf-ı Reş

Yezidî inanışının bir başka kutsal kitabı olarak kabul edilen Mushaf-ı Reş'in Şeyh Hasan tarafından kaleme alındığı kabul edilir. 1886 ile 1909 tarihleri arasında değişik versiyonlar şeklinde yayımlanmış olan bu eserin içeriğinde kâinatın oluşumu, insanın kökeni ve Âdem ile Havva'nın hikâyesi ile ilgili Yezidî inanışları vardır. Ayrıca eserde, Yezidîlik inancı tarafından yasaklanmış, yapılmaması gerekenlerin bir listesi de mevcuttur.⁵³ Her iki kitap da 19. asrın sonlarına kadar yabancılar tarafından bilinmiyordu. Ancak, 1724'den itibaren Müslüman Şeyhi Abdullah el-Rabtakî, Yezidîlerin "Cilve" isimli bir kitabının olduğunu ve herhangi bir Fahrettin tarafından kaleme alındığını ifade ediyordu. M. 1895 yılına ulaşıldığında ise İngiliz E. C. Browne, "Musul Yezidîler'i" adlı eserinde ilk defa olarak bu iki eserin İngilizce 'ye çevirisini yaptı. Bunu diğer İngilizce, Almanca, Fransızca, Türkçe, İtalyanca, Rusça ve Arapça tercümelemler takip etti. Böylelikle başta Avrupa kıtası olmak üzere tüm dünya ilk defa Yezidî inanç, gelenek ve görenekleriyle tanışarak bu farklı inanç sistemi hakkında bilgi sahibi olmuşlarsa da; bu çeviri eserlerinin metinlerinin gerek anlam, gerekse üslup yönüyle birbirleriyle çok çelişik olması, okuyan kişinin, hangisinin doğru olduğunu fark etmekte güçlük çekmesine sebep olmuştur.⁵⁴

⁵² Menzel, "Yezidîler", 13: 416; Ayrıca Bkz. John S. Guest "Kitab el-Cilve", *Yezidîlerin Tarihi*, (İstanbul: Avesta, 2012), 349.

⁵³ Abca, *Yezidîlik ve Osmanlı Döneminde Yezidîler*, 18.

⁵⁴ Ayrıca bkz, Mîshefa Reş, 353; Ahmet Turan, "Yezidî İnanç ve İbadetleri", *Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun, (1986a.), 150- 151.

1.2.4.Yezidîlikte Tenâsüh

Tenâsüh; “insan şahsiyetinin bir kısmını oluşturduğu kabul edilen ve gözle görülmeyen mânevî varlığın (ruh, can, nefes, jiva, atman, purusa, pudgala) ölüm adı verilen olgunun akabinde bulunduğu âlemde başka bir bedene geçmesi” şeklinde ifade edilir.⁵⁵

Kitâbu'l-Cilve'de şöyle bir “kavl” vardır: “Eğer arzu edersem, bir kişiyi ikinci veya üçüncü bir defa daha bu yeryüzüne gönderirim veya bu işi ruhların hulûl ve tenâsühü yoluyla başka bir şahısta yaparım.”

Yezidîler buradan hareketle insanın vefat ettikten sonra iyilik ve kötülüğüne göre değerlendirildiğini; iyi bir kişinin ruhunun başka bir kişiye; kötü bir kişinin ruhunun da hayvanlara geçtiğine inanırlar.

Esas itibariyle onlar, açık bir şekilde ne cehenneme, ne şeytana, ne de kötülük örneği olan cehennem azabına inanırlar. Kötülük reddedilir. Daha önce de geçtiği gibi, “cehennem ateşi” Melek Tâvûs’un cehenneme atıldığı zaman ki yedi bin sene boyunca tövbe gözyaşlarıyla doldurduğu yedi küp ile söndürülmüştür. Bu da aslında ruh göçünün varlığına işaret eder. Çünkü böylece sürekli doğuş suretiyle tedrici bir arınma mümkün olacaktır. Nitekim Emîr Yezidî şunları zikretmektedir: “Biz Âhîret’e ve Hesap Günü’ne inanmayız. Bu konu, genellikle bizimle birlikte aynı şehirde yaşayan diğer din taraftarlarınca aleyhimize kullanıldı. Hiç iyilik ve kötülük, ceza ve mükâfat hissine sahip olmamakla itham edildik. Denildi ki, eğer Hesap Günü yoksa insanın amelleri nihaî mahkemedен kurtulacaktır. Oysa biz ruhların tenâsühüne inanırız. Çünkü Yüce Tanrı tarafından Melek Tâvûs aracılığı ile yaratılan her şey sonsuzdur. Cennet de cehennem de bu dünyadadır.”⁵⁶

⁵⁵ Ali İhsan Yitik, “Tenâsüh”, *DİA*, (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 40: 441

⁵⁶ Ethem Ruhi Fırlalı, *Günümüz İslâm Mezhepleri*, (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2008), 515-516.

1.3. YEZİDİLİK/ÊZİDİLİKTE İBADET ESASLARI

1.3.1. Namaz

Yezidîler, namazın kalp ile yerine getirildiğini ve nasıl ifa edileceği hususunda kaleme alınmış herhangi bir hususun bulunmadığına inanırlar. Böylelikle Yezidîler’de namaz bir duadan ibaret olup kişisel ve gizlidir. Toplumun beraber eda ettikleri bir namazları olmadığı gibi Yezidîler’de ibadethane de yoktur.⁵⁷ Bunun sebebi B.Murat Öztemiş’in Yezidî fakiri Reşo Toprak ile yaptığı röportajda açıkça ortaya konmaktadır. 103 yaşını geride bırakmış bu Yezidî din adamı, Yezidîler’in Yezidî olmayanlar tarafından kâfir olarak görülmelerinden ötürü, etraftan bir saldırı ya da kötü bir davranışla karşılaşılmasından dolayı ibadetlerini (namaz) güneş doğarken ve batarken gizli olarak eda ettiklerini ve bunu yaparken güneşe dönülerek ellerin sol el sağ el üstüne gelecek şekilde semaya doğru tutularak dua edilerek sonra da iki elin birden başın üzerinde üç kez geçirilerek ibadetin sonlandırıldığını ifade etmektedir.⁵⁸ Bu noktadan hareketle Yezidîler’in namazlarıyla İslâm dinindeki namazın birbirinden tamamen farklı olduğu açıkça görülmektedir. Öyle ki Rus yazar Puşkin de Yezidîler’de namaz olmadığını ifade ederek onların ibadetlerinin sabahleyin güneş doğmaya başlar başlamaz kendilerini diz üstü yere atmak şeklinde, bu yıldız karşı alınlarını toprağa koyup yere kapanmaktan ibaret olduğunu ve bu ibadet için insanlardan uzak yerleri seçtiklerini hatta aksi hallerde bu ibadeti yerine getirmekten kendilerini mazur bile gördüklerini ifade etmektedir. Sabah güneşi üç adam boyu yükselmeden, akşam güneşi batmaya üç adam boyu kalana kadar mutlaka dua (namaz) eden Yezidîler’in eskiden bereket getirsin diye öğlen güneşini de kutsadıkları ifade edilmektedir. Bu ibadetleri sırasında her Yezidî *“Tanrım, önce yetmiş iki millete, sonra da bana iyilik ver. Tanrımız yıkıcı değil yapıcıdır. O halde yeryüzüne mutluluk için geldik”* diyerek başladığı duayı, Melek Tâvûs ile Şeyh ‘Adîy’nin adlarını ifade ettikten sonra *“Güneş üzerinde yükseldi ey sefil kişi. Kalk da ibadetini yap. Tanrı birdir ve Şeyh Adîy onun dostudur. Selam sana Şeyh Adîy”* diyerek bitirir.⁵⁹

⁵⁷ Turan, “Yezidî İnanç ve İbadetleri”, 162

⁵⁶ B. Murat Öztemiş, *Yezidîler ve Süryaniler*, 12.

⁵⁹ Faik Bulut, *Ortadoğu’nun Solan Renkleri*, (İstanbul: Berfin Yayınları, 2003), 157.

1.3.2. Oruç

Yezidîlerde genel oruç ve özel oruç olmak üzere iki türlü oruç bulunmaktadır. Genel oruca Yezidî orucu da denir. Bu oruç Eylül ayının üçüncü ve beşinci günleri arasında tutulur.⁶⁰ Öte taraftan halkın tuttuğu bu genel orucun aralık ayının ilk salı, çarşamba ve perşembe günleri olmak üzere üç gün art arda tutulduğu da görülmektedir.⁶¹ Yezidîler aralık ayının başlarında tuttıkları bu üç günlük orucu, iftarlarında mukaddes kabul ettikleri şarapla açarlar. Bu orucun tutuluş biçiminin her ne kadar İslâmiyet'teki oruçla benzerlik teşkil ettiği bilinse de şaraplı bir merasimle son bulması onu farklı kılmaktadır.⁶²

Oruç, sabahleyin güneşin sarılığının görülmesiyle başlar ve akşam güneş battıktan sonra son bulur. Gün boyunca yeme içme yasak kılınmıştır. Lakin herhangi bir oruçluya bir şey ikram edilirse geri çevrilmez, ikram edilen şey yenir veya içilir. Ayrıca Hızır- İlyas için üç gün oruç tutmak âdeti de mevcuttur. Bu oruç ise 18 Şubat'ta olan Hızır İlyas bayramından evveldir. B. Murat Öztemir'in "Yezidîler ve Süryaniler" konulu inceleme röportajında Deveboynu köyünde yaşayan 103 yaşındaki bir Yezidî din adamı olan Yezidî Fakiri Reşo Toprak oruç konusunda şunları ifade etmiştir: "*Kasım ayının üçüncü haftasından itibaren üç gün oruç tutar üç gün bayram yaparız. Üç gün AbTâvûs için, üç gün Şeyh 'Adî için, üç gün de Sesim için. Sesim, Yezidîlerce zor zamanlarında yardımlarına yetişeceklerine inandıkları bir melektir. Yani yılda dokuz gün oruç tutar, dokuz gün bayram yaparız*" demektedir. John Guest'in "Yezidîler'in Tarihi" adlı eserinde de umumi oruç tutmanın sonrasında gelen dördüncü resmi bayramın Aralığın ilk cumasında (Seleucid takvimine göre) ya da Aralığın ortasında (Gregoryan takvimine göre) gerçekleştiğinin ifade edilmesi bu orucun tarihi hakkında Kasım ayının üçüncü haftasından itibaren oruç tutmaya başladıklarını ifade eden Yezidî bir din adamı olan Yezidî fakiri Reşo Toprak'ı doğrulayıcı niteliktedir. O zaman Yezidîler'in en sıradan

⁶⁰ Menzel, "Yezidîler", 13: 416

⁶¹ Turan, "Yezidî İnanç ve İbadetleri", 164

⁶² Turgut Akpınar, "Ölmekte Olan Bir Din: Yezidîlik", 47.

ibadetleri hakkında bile farklı bilgilerin mevcut olmasının iki sebebi olabilir. Bunlardan ilki Yezidîlerin, inançları hakkında kendilerine soru sorarak bilgi edinmek isteyenlere bu şahısların duymak isteyecekleri cevapları vererek dinlerini gizli tutmaya çalışmaları olabilir. Bir diğeri ise Şeyh Adî'ye ithaf edilen kurallardan biri olan yazılı eserlerin okunmasının yasak olmasıdır. Yezidîlerin okuma yazma öğrenmesi yasak olduğundan, var olan kutsal eserleri okumaktan ziyade, dinleri hakkındaki bilgileri ağızdan ağza nakil yoluyla öğrenmeleri olabilir. Bütün Yezidî folkloru, halk oyunları, masallar bu sözlü gelenekle günümüze kadar gelebilmiş ancak kaleme alınmadıkları için çoğu unutulmak ve kaybolmak tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır.

Yezidîlikteki bir diğeri oruç ise özel oruçtur. Bu özel orucun din adamlarınca yirmi gün Aralık, yirmi günde temmuz aylarında tutulduğu ifade edilmektedir. Fakıran Kastı'nın mensupları, (Yezidî din adamları olan Yezidî fakirler) bu oruçlara ilaveten Şeyh Adî şerefine nefis terbiyelerine önem verirler. Yine bunlar, Şeyh Adî gibi yaşamak olan Murbaniyye ve Sersal, (yılbaşı) zamanlarında da perhize devam ederler.⁶³

1.3.3. Hac

Laleş Tapınağı'nda kutlanan ve bir hafta devam eden İd-i Cemaat (Cemaat Bayramı), Yezidîlerin haccı sayılır ki, buna katılmak inançlarının esaslarından. Eskiden 23-30 Eylül'de kutlanan ve 19. yüzyılda 5-12 Ekim'e alınan bu bayram, günümüzde ise 6-13 Ekim'e alınmıştır.⁶⁴ Şeyh Adî'nin türbesinin ziyareti olarak da bilinen bu Haccın her yıl 15-20 Eylül tarihleri arasında yapıldığı da ifade edilmektedir.⁶⁵

Yezidî geleneğine göre Laleş kutsal mekândır. Çünkü Adî bin Müsâfir'in zaviyesi ve türbesi orada bulunmaktadır. Yezidîler orayı ziyaret ettiklerinde Hac görevlerini yerine getirmiş olurlar. Bundan dolayı Eylül ayının on beşinden-yirmisine kadar ki aralıkta tüm Yezidîler bu bölgede bir araya gelirler. Kutsal

⁶³ Abca, *Yezidîlik ve Osmanlı Döneminde Yezidîler*, 21-22.

⁶⁴ Bulut, *Ortadoğu'nun Solan Renkleri*, 170.

⁶⁵ Akpınar, "Ölmekte Olan Bir Din: Yezidîlik", 47.

meşelikler olarak kabul edilen dağın böğründeki Laleş boğazında yeşillikler arasında bulunan bu zaviyeye ulaşmak için art arda üç avlu geçilerek evvela abdest alınmak için tahsis edilmiş havuzlara ulaşılır. Daha sonra da üç nefli eski Nesturî kilisesi görünümündeki ibadethaneye girilir. Sadece ibadethanenin içinde değil; dağ görüldükten sonra çıplak ayakla yürünmezse küfre düşülür. Burası Mekke'ye benzetilmiştir. Laleş'te birçok yerler, Mekke'deki yerlere göre isimlendirilmiştir. Örneğin: Kâbe'ye karşılık Şeyh Adî'nin türbesi; Zemzem suyuna karşılık bir zemzem suyu, Arafat dağına karşılık bir Arafat dağı; Safa ve Merve'ye karşılık da Cerime ve Birime denilen yerler vardır. Bu Hac merasimi: Nehirde yıkanma; Sancakların yıkanması; flüt, davul ve dümbelek eşliğinde koro halinde şenlikler yapılması; ilahiler söylenmesi; din adamlarının zikir çekmeleri, oynamaları ve türküler söylemeleri; ayrıca burada var olan bütün mezarlarda mumlar ve çeşitli lambaların yakılması ile kurban dağıtılması; "Harise ve Sevdik" adlarında özel yemeklerin yapılarak dağıtılması; "Kaldus" isminde bir öküzün kurban edilerek pişirilmesiyle yapılmaktadır.⁶⁶

Yezidîlerin adı geçen ve Şeyh Adî'nin türbesini ziyaret ederek hacı oldukları bu Cemaat Bayramlarından birine de Şeyh Nasır'ın dostluğunu kazanmış olan A. H. Layard 1846 tarihinde katılma fırsatını elde etmişti. Layard'a göre gerek oradaki insanların giyim kuşamlarındaki hassasiyet, gerekse flüt ve davullar eşliğinde edilen danslar o kadar büyüleyicidir ki; hayatında daha önce böylesine temiz insanlardan oluşan bu denli canlı bir topluluk görmediğini ifade etmektedir.⁶⁷

⁶⁶ Turan," Yezidi İnanç ve İbadetleri", 166-167.

⁶⁷ Abca, Yezidilik ve Osmanlı Döneminde Yezidiler, 21-22.

1.3.4. Zekât

Yezidîlerde zekât Müslümanlarınkinden ayrıdır. Yezidîler Şeyh Adî'nin, kendi döneminde din adamları arasında servet, arsa ve arazi edinme devam ederken aralarında olan tartışma ve düşmanlığı görünce onlara fazilet ruhu bağışladığına inanırlar. Böylelikle bu din adamları dünya malından yüz çevirip ahiret ve onun sonsuz varlığını kazanmaya çaba gösterdiler. Ellerindeki mallarını da müritlere dağıtmaya başlayınca müritleri arttı. Bu durum karşısında Şeyh Adî, müritlere mallarından belli bir miktarını din adamlarına vermelerini emrederek bu duruma, onların oğullarını da varis yaptı. Bundan ötürü din adamları gözünde müritler, kendilerinin süt veren inekleridir. Bundan ötürü Yezidîlerin en alt tabakasını meydana getiren müritler, gelirlerinin %10'unu Şeyhler'e, %5'ini Pir'e, %2,5'ini de Fakir'e vermekle mükelleftirler.⁶⁸

⁶⁸ Abca, Yezidîlik ve Osmanlı Döneminde Yezidîler, 24.

1.4. YEZİDİLİK/ÊZİDİLİKTE DİNÎ SINIFLAR VE SOSYAL YAPI

1.4.1. Yezidîlikte Dereceler

Muhammed Rauf Tavakkolî'nin “Kürdistan Tasavvuf Tarihi” adlı kitabında Yezidîlikte dereceler şöyle ifade edilmiştir:

1.4.1.1. Mirler

Dinî ve dünyevî olarak en yüksek derecedeki mertebeleridir. Soyları, Şeyh ‘Adî b. Misafir’e uzanır. Mirler Şeyh ‘Adî’nin yeryüzündeki halifeleridir. Her zaman dine hizmet ederler, onlar için dünya işlerine dalmak söz konusu değildir. Bütün işleri dua ve niyazdır. Şeyh ‘Adî’nin, vekiline, Mirlere her türlü dinî ve dünyevî işlerde itaat etmeleri gerektiğini tavsiye ettiği ifade edilir. Yezidîleri dışta temsil etme hakkı da bunlara aittir. Bunlar Irak’ta Ba’adri’de ikamet ederler.⁶⁹ Ayrıca Mirler’in yanlarında Yezide kadar ulaşan soy bilgileri muhafaza edilmektedir.⁷⁰

1.4.1.2. Baba Şeyhler

Baba Şeyh makamı, Fahreddin’e kadar gider. Onun vazifesi, dinî konularda hüküm vermek, Şeyh Adîy b. Musafir’in türbesini gözetlemek, Şeyh Adîy b. Musafir’e ait seccadeyi korumak, gündelik namazın(duanın) kaç rekât olduğunu ve zekât miktarını belirlemektir. Baba Şeyh’in bir diğer vazifesi de Tanrıyı akıllara getiren sözleri zikir etmemek için sözü uzatmaktan imtina etmektir.⁷¹

1.4.1.3. Şeyhler

Şeyh ‘Adîy’in müritlerinden veya kardeşlerinin nesebinden olmaları gerekir. Şeyhlerin nesebinden geldikleri üç aile vardır. Adanî, Şemsaniîve Katanî aileleri. Bu ailelerden gelen şeyhlerin aşiretlerinin ve ailelerinin isimleri Omerxali’nin eserinde daha ayrıntılı belirtilmiştir.⁷²

⁶⁹ Sabiha Banu Yalkut, *Melek TAVUS’UN Halkı Yezidiler*, (İstanbul: Metis Yay, 2001), 33.

⁷⁰ Semenow, “Küçük Asya Yezidilerinin Şeytana Tapmaları”, 28.

⁷¹ Nevzat Çiçek, *Yezidîlik Tarihi ve Yezidîlikte Dereceler*, Timetürk, (12/05/2019) erişim: 12 Mayıs 2019, <https://www.timeturk.com/tr/2014/08/17/Yezidilik-tarihi-ve-Yezidilikte-dereceler.html>

⁷² Xanna Omerxali, *Ezdiyati –Civak, Sembol, Rituel*, (İstanbul: Avesta Yayınları, 2007), 56-57.

Bunlar beyaz bir elbise giyip, siyah bir sarık sararlar. En önemli vazifeleri irşattır. Her türlü dinî vazifeyi yürütürler. Evleri Yezidîler için ibadethane olarak kabul edilir. Okuma-yazma işleriyle uğraşırlar, cenaze merasimlerini idare ederler. Oruçta, bayramlarda, nikâhlarda ve sünnet törenlerinde de görev alırlar. Sakallarını kestikleri halde bıyıklarını asla kesmezler.⁷³

İsteyenlere belirli bir ücret karşılığında cennette yer satma hakkı da Şeyhlere aittir.⁷⁴

1.4.1.4. Pirlar

Şeyhlerden sonra Yezidîlere yol gösteren yaşlı Ruhanîlerdir. Giysileri siyah olup başlarına siyah veya kırmızı tüylü sarık takarlar. Hacca gelenlerin yiyecek, içecek ve diğer ihtiyaçlarının yerine getirilmesi bunların vazifesi olup dinî merasimlerin düzenlenmesinde şeyhlere yardımda bulunurlar. Pirların arasından seçilen ve Baba Çavuş adı verilen bir Pir, Laleş toprağının korunmasıyla görevlidir. Pirlar arasında önemli bir yeri olan Baba Çavuş'un evlenmemiş olması icap eder. Pirlar idarî işlerle uğraşmazlar, boş vakitlerini düşünmeye ve duaya ayırırlar.⁷⁵

1.4.1.5. Fakirler

Sadaka ve nefsi hazlardan kaçman fakir, dünyada din yolunu tutan kişidir. Bunların Ahdanî kabilesinden Şeyh Hasan Basrî'nin soyundan geldiklerine inanılır. Sakal ve bıyıklarını tıraş etmezler. Devamlı Yezidîler arasında dolaşırlar. Yezidîlere vaaz, telkin ve nasihatlerde bulunur; aileler arasındaki sorunları çözmeye çaba sarf ederler. Yezidî inancına göre bu vazifeler ağır ve yorucu olduğundan bu kişilerin cennetle müjdelendikleri ifade edilmektedir.⁷⁶

⁷³ Yalkut, *Melek TAVUS'UN Halkı Yezidiler*, 33.

⁷⁴ Semenow, "Küçük Asya Yezidilerinin Şeytana Tapmaları", 28

⁷⁵ Mahmut Bilge, *Yezidiler, Tarih-İbadet-Örf ve Adetleri*, (Yayın Hazırlayan: Ahmet Taşğın), (Ankara: Kalan Yayınlar, 2002), 47.

⁷⁶ Ahmet Turan, "Yezidî Din Adamları", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı. 4 (1990): 127.

1.4.1.6. Kavvallar

Bunlar Şeyh 'Adîy bin Musafir'in türbesi etrafında oturan görevlilerdir. Dinî bayramlarda ve dinsel törenlerde ilahîler söyleyip çalgı çalarlar, ayrıca Ruhanîlere hizmet ederler. Kavvallar, Yezidîler arasında birliği oluşturmak, imanı güçlendirmek ve köy halkının verdiği zekâtı toplamak amacıyla Yezidî sancakları (Melek Tavus'un heykeli) ile yılda bir defa köyleri dolaşırlar. Emir adına toplanan gelirin yarısı Şeyh 'Adî'nin türbesine, dörtte biri Emire son dörtte biri ise kavvallara verilir. Her büyük kavval, kavvalların çocuklarını bir araya toplayıp, onların kalplerine gayb ilimlerini sokmakla mükelleftir. Onlara bütün din vazifelerini de öğretirler. Büyüyüp sınavı da başarıyla geçtikleri vakit, her yerdeki Yezidî köylerinde sancak dolaştırma hakkını kazanırlar.⁷⁷

Kafalarına siyah bir örtü geçirdiklerinden Kavvallara "Karabaşlar" ismi de verilmiştir. Traş olmazlar, sakallarını kesmezler, sigara ve içki içmezler. Her türlü lüksten uzak duran Kavvallar senenin 92 gününü oruçlu geçirirler.⁷⁸

Kavvallar yılın dört ayında bir kere olmak üzere seyahate çıkarlar. Kavvallardan biri Emirlerinin bulunduğu şehre gider. Kavvallar seyahatlerini belirli bir şekilde ve her yıl başka bir tarzda yaparlar. Kavvallar yola çıkmadan hemen önce acı suyla banyo yapar; tüm vücuduna yağ sürer ve odalarda bulunan heykellerin önünde kandilleri yakarlar.⁷⁹

1.4.1.7. Kuçekler

Irak'ın Laleş bölgesinde meskûn Kuçeklerin sayıları azdır. Şeyh 'Adîy'in türbesinde vazifede bulunurlar. Kavvallara yardımcı olarak köylere gezilerde, sancakları (Melek Tavus heykeli) taşırlar.⁸⁰

Yezidî topluluğu içindeki en tuhaf tabakalardan biri kuçeklerdir. Kuçeklerin çoğu evlerini, yurtlarını terk ederek Laleş' e gelip yerleşen hacılardır. Dağlara çıkıp tapmak için yakacak odun keserler. Bayram ve yortularda ziyaretçilerin ihtiyaçları ile

⁷⁷ Yakut, *Melek TAVUS'UN Halkı Yezidîler*, 34.

⁷⁸ Taşgın, "Yezidîyye", 43: 526-527.

⁷⁹ Semenow, "Küçük Asya Yezidîlerinin Şeytana Tapmaları", 29

⁸⁰ Bilge, *Yezidîler, Tarih-İbadet-Örf ve Adetleri*, 46.

ilgilenirler. Aralarında bazılarının Melek Tavus ile iletişim kuracak kadar telepatik güçleri olduğuna inanılır.⁸¹ Aynı zamanda dinî eğitim, ölüleri gömme ve rüyaları yorumlamak, başka bir ifadeyle bilinmeyen âlemden bilgi vermek de Kuçeklerin vazifelerindedir.⁸²

1.4.1.8. Müritler

Yezidî topluluğunun en büyük kastini meydana getirirler. Her Yezidî, her gün elini öpmek, yanında şarapla orucunu açmak, hacla ilgili her türlü vazifesini eda etmek mecburiyetinde olduğu bir şeyh ya da pirin mürididir. Köylerde çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan müritlerin vazifeleri kendi üstlerindeki sınıflara hizmet etmek ve vergi vermektir

Meclis-i Ruhanî: “Meclis-i Ruhanî” heyeti sene içerisinde birden fazla bir araya gelip Yezidî camiasının maddî ve manevî her türlü işini istişare ederler. “Meclis-i Ruhanî” bir karar aldı mı o karar artık bağlayıcıdır ve artık herkesin o kararlara uygun şekilde hareket etmeleri bir zorunluluk haline gelir. Kurul koymuş olduğu bir kararı kaldırabileceği gibi yeni kararlar da alabilme yetkisine de sahiptir. Bu iki kurum kurgusal bir bağla birbirlerine bağlı olmalarından ötürü birbirleriyle evlenememektedirler.⁸³

Peşimam: Adanî şeyhlerinden Şeyh Hasan ve Şerefeddin familyasındandırlar. Baba şeyhin giyindiği gibi giyinir ve diğer insanlara nazaran uzun süreli oruç ibadetini yerine getirirler. Peşimamlar’ın değişik sayılabilecek bir vazifeleri beraat gecesi Laleş’te Müslüman kimselerin namaz ibadetini andıracak şekilde ihlas suresi ve diğer bazı sureler eşliğinde namaz ibadetini yerine getirmeleridir. Emir, Babaşeyh ve Fakirlerin kendilerine özel Peşimamları mevcuttur.

Baba Gavan: Şemsanî kastından Amadîn familyası şeyhlerindedir. Babaşeyh gibi giyinip Yezidî köylerini dolaşırken baba şeyhe eşlik ederler.

⁸¹ Ahmet Turan, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, s. 220, (Samsun: Sidre Yayıncılık, 2000), 96.

⁸² Semenow, “Küçük Asya Yezidilerinin Şeytana Tapmaları”, 28.

⁸³ Telimen, "Anadolu'nun Damgalanmış Halkı: Yezidiler", 967

Baba Çavuş: Yezidîlerin herhangi bir kastından olabilirler Baba çavuşlar, Laleş'te ikamet ederler. Vazife olarak kendilerine şeyh 'Adînin türbesinin bakımını üstlenmişlerdir. Kesinlikle evlenemezler ve beyaz giysi giyerler.

Şeyh Vezir: Şemsanî şeyhlerindedir. Ruhanî Meclisinin üyelerindedir.

Nakip: Hacı al pirlereindir. Kavallar ile birlikte Yezidî köylerine seyahat ederler. Tavus heykelini taşırlar.

Mirhac: Mir sülalesindedir. Laleş'teki kutlama ve bayramları tertip eder. Özellikle hac işlerinden mesuldür.

Mücevir: Yezidîlerin kutsal kabul ettikleri mezar, yatır ve makamlarının koruma ve hizmet işlerini yerine getirirler. Hem Laleş'teki mezarların hem de Yezidî köylerinde ki kabirlerin bakımını yerine getirirler. Tavus heykelini dolaştırırlar. Baba şeyhin Yezidî köylerini ziyaret etmesinde ziyaret edilen köylerdeki düzeni tertip eder ve köy halkına sözcülük yapar. Köylerdeki tavaf, kurban ve dinî görevleri yerine getirir. Her mezardaki Mücevir ekseriyetle o mezar sahibinin ailesinden biri olur. Örnekleyecek olursak Mücevirler, İslâm dinindeki imamlara denk sayılabilirler.⁸⁴

⁸⁴ Kaplan, *Günümüz Yezidiliği*, 104-105.

1.4.2. Sosyal Yaşam

1.4.2.1. Doğum

Yezidîlerin yaşantısında doğum, düğün ve vefat gibi aile bireylerini bir araya toplayan bir olaydır. Yezidîlerin doğumları “Pîrık” diye isimlendirilen ebeler tarafından gerçekleştirilir. İslâm dinine mensup kişilerle komşuluk yapan ya da bunların oturduğu yerlere yakın olan Yezidî yerleşkelerden Müslüman ebelerden de faydalanılsa da doğumu ekseriyetle köyde yaptırıp şehirdeki sağlık kuruluşlarına götürme gereği duymazlar. Dünyaya gelen çocuk kız olursa eve sessizlik hâkim olur, yok eğer dünyaya gelen çocuk erkek ise haneye neşe hâkim olur ve doğumun üçüncü gününde bir hayvan kesilmek suretiyle bu doğum kutlanır.

Yeni doğan çocuğun ismini, gelenek üzere Şeyh ya da Fakir verir. Bunlar hazır bulunmadıkları yerde ise hane halkının en yaşlısı ismi verir. Daha önceleri dünyaya gelen çocuğa dedenin ya da hane halkından birinin adını vermek geleneği olsa da bugün bu geleneğe uyulmamaktadır. Ayrıca Kur’an da geçen peygamber isimleriyle Alevî-Sünnî tüm Arap adları da konulmaktadır. Fakat erkek adlarından ‘Adî, Yezid ve yaratılış kıssasında adı geçen altı melek adı hiçbir Yezidî’de görülmemiştir. Bunun sebebinin saygıdan kaynaklandığı düşünülmektedir. Hristiyan adları ise kesinlikle çocuklara verilmemektedir.⁸⁵

1.4.2.2. Vaftiz

Yezidî toplumunda çocukların dünyaya geldikten sonra yapılması icap eden şeylerden birisi de “Morh Kırım” ismi verilen vaftizdir. Bu işlem Laleş’te bulunan “Kaniya Sipi” ismi verilen beyaz çeşmenin suyuyla yapılır. Vaftiz ayinini gerçekleştirme görevi ise Pir’e aittir.⁸⁶

Türbeden uzak mekânlarda yaşamını sürdüren ailelerin çocuklarını ise zaman zaman seyahatlerde bulunan Kavvallar vaftiz ederler. Kavvallar uzak mekânlarda yaşayan çocukların vaftizi için daima yanlarında kutsal sudan bulundurlar. Vaftiz olayı şeyhin çocuğun elbiselerini çıkardıktan sonra üç defa suya batırıp çıkarmasıyla

⁸⁵ Ahmet Turan, “Yezidîlerin Toplumsal Yaşayışları”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, (1991), 70-71.

⁸⁶ Kerçin, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Yezidilik -İdil/Midyat örneği*, 86.

olur. İlk iki defadan sonra ellerini çocuğun kafasına koyarak: “Sen Yezid’in kuzususun, sen Yezid için kurban olabilirsin” diye dua eder. Vaftiz edilen çocuğun anne ve babası vaftiz törenine katılmayıp tören boyunca dışarıda beklerler.⁸⁷

1.4.2.3. Sünnet ve Kirvelik

Sünnet olayı, İslâm dinine göre düzenlenmiş bir adet olduğu halde Yezidilik dininde de aynen tatbik edilmekte olup, genellikle doğumla ilkököl çağları arasında yapılır. Sünnet edilecek küçük çocuklar için, ailenin gelir düzeyine göre kimi zaman şenlikler yapılmakta kimi zaman da geçiştirilmektedir. Yezidilerin kendilerine özel sünnetçileri olmayıp yöredeki Müslüman sünnetçilerden faydalanmaktadırlar.⁸⁸

Kirve olacak kişi çocuğun sünneti esnasında çocuğun dizlerinden tutmak suretiyle kirveliğe ilk adımı atmış olur. Sünnet esnasında Yezidî Şeyhi sünnet olacak çocuğun kulağına eğilerek “Ben Yezid’in kuzusuyum” demesini ister. Eğer sünnet olacak çocuğun yaşı çok küçük ise bu lafzı çocuğun yerine Şeyh söyler. Sünnet merasimi yapılırken genellikle aile efradı ve eş dost hazır bulunur, çalgılar çalınır kutlamalar yapılır. Çocuğun ailesi sünnet merasimi nedeniyle yedi gün boyunca gelen davetlilere yemek verir.⁸⁹

Kendisine kirvelik teklifinde bulunulan kişi bu teklifi sevinçle kabul eder, çünkü bu kendisine verilen değer sembolüdür. Kirvelik bağıyla beraber iki kirve ailesi tek bir aile sayılıp birbirlerinin evlerine rahatlıkla girip çıkabilirler.⁹⁰

Kirvelik genellikle Müslümanlarla yapılır. Bunun nedeni kirvelerin çocukları arasında evlilik yaşayışının kirvelikle başlıyor olmasındandır. Zaten Yezidiler ancak kendi sınıfları içerisinde evlenebilirler. Bu yüzden evlilik müessesinin daralmaması için Yezidiler, kendi sınıfları içerisinde kirvelik yapmazlar. Kirveliği daha çok

⁸⁷ Semenow, “Küçük Asya Yezidilerinin Şeytana Tapmaları”, 28.

⁸⁸ Turan, “Yezidilerin Toplumsal Yaşayışları”, 70.

Semenow, “Küçük Asya Yezidilerinin Şeytana Tapmaları”, 28.

⁹⁰ Telimen, "Anadolu'nun Damgalanmış Halkı: Yezidiler", 970.

evlenilmesi yasak olan din adamları ve evlenilmesi yasak olan Müslümanlarla yaparlar.⁹¹

Günümüzde kirvelik müessesinde evlilik yasağı konusunda yumuşamanın olduğu gözlemlenmektedir. Yasaklar ortadan kalkmış artık kirveler arasında da evlilikler gerçekleşmektedir. Kirvelik olayı sadece sünnet olayına has bir durum olarak kalmıştır.⁹²

1.4.2.4. Ahiret Kardeşliği

Anadolu da yaşamlarını sürdüren Yezidîlerce “Ahiret Kardeşliği”, din adamları sınıfları ile normal halk arasında kirvelige benzeyen bir ilişki esasına dayanır. Kirvelikte var olan evlilik yasağının bir benzerinin de Ahiret kardeşliğinde söz konusu olduğu görülmektedir. Ahiret kardeşlerinin arasındaki ilişki kardeşlik temelleri üzerine inşa edilmiştir. Bu nedendir ki Yezidîler, Ahiret kardeşliği yaparken kendi sınıfları dışından bir Ahiret kardeşi tercih etmektedirler.⁹³

Ahiret kardeşliğinin, kirvelikten ayrılan bir yönü vardır. Kirvelikte Müslümanlardan kirve seçilebiliyorken Ahiret kardeşliğinin sadece Yezidîlerden seçilmesi zorunluluğu söz konusudur. Bu nedendir ki diğer dinlere mensup kişilerden Ahiret kardeşliği seçilmediği için Yezidîler, Ahiret kardeşlerini din sınıfından edinirler. Ahiret kardeşliği yapıldıktan sonra kardeş olanlar, normal kardeşler gibi birbirlerinin her ihtiyacını görmekle mükelleftirler. Ahiret kardeşliğinin başlangıcı buluş çağına girmekle başlayıp kardeşlerden birinin hayatını kaybetmesine kadar devam eder. Yezidîlerde, “ruh göçü” inancının varlığından ötürü, Yezidîlerce Ahiret kardeşliğinin bu hayattan önce var olup sonraki hayatta da devam edeceği inancı vardır. Ruh Göçü inancından ötürü ruhlardan birisinin ahirete iyi bir şekilde intikal etmesi için ruhların birbirlerine yardımcı oldukları inancı

⁹¹ Turan, Ahmet, “Yezidîlerin Toplumsal Yaşayışları”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, (1991), 71.

⁹² Telimen, "Anadolu'nun Damgalanmış Halkı: Yezidîler", 970.

⁹³ Telimen, "Anadolu'nun Damgalanmış Halkı: Yezidîler", 970.

hâkimdir. Ahiret kardeşliği normal şekilde aynı cinsler arasında yapılıyorken zaman zaman farklı cinsler arasında da gerçekleştiği gözlenmiştir.⁹⁴

Ahiret kardeşliği, ölüm vakalarında daha çok öne çıkmaktadır. Ahiret kardeşleri birbirlerinin taziyelerinde önemli görevler üstlenirler. Ahiret kardeşinin vefat eden kardeşinin yıkama işlemi sırasında hazır olması gerekir. Yezidîlikte ölenin kefeni başı üzerinde bağlanır ve bu bağı bağlama görevi de Ahiret kardeşine aittir. Son dönem şartlarıyla beraber Ahiret kardeşliği de önemini yitirmeye başlamıştır.⁹⁵

1.4.2.5. Evlenme

Nikâh dışında ilişkinin yasak olduğu Yezidîlikte, ilişkiler evlilikle kontrol altına alınmaya çalışılır. Yasak bir ilişkiden en iyi korunma yolu, erken evlilikten geçer. Evleninceye kadar bütün genç kızlar ailelerinin sorumlulukları altındadır. Bu yüzden aile, kızın her türlü davranışından sorumludur. Bu sorumluluktan kurtulmanın en ideal yolu ise kızı evlendirmektedir. Aile bu sorumluluktan ancak bu şekilde kurtulabilmektedir.⁹⁶

Yezidîlikte yeni evlenen çiftlerin, kuçeklerin evlerinden bir ekmek alıp ikiye böldükten sonra herkesin payına düşeni yemesi zorunludur. Eğer bu yapılamazsa Şeyh ‘Adî türbesinden bir miktar tuz alıp yenebilir. Nisan ayında evlilikler kesinlikle yasaklanmıştır. Bunun nedeni ise nisan ayının yılın ilk ayı olmasındandır. Ancak Kavvallar için bu yasak geçerli değildir. Onlar isterlerse nisan ayında da nikâh kıyabilirler. Avamdan olan bir kimsenin bir Kuçek kızıyla evlenmesi yasaklanmıştır. Genel olarak her sınıf kendi sınıfından biriyle nikâh kıyabilmektedir. Emir için bu kaide söz konusu değildir. O istediği kadını nikâhına alabilir.⁹⁷

Damat eve geldiğinde hafif olmak şartıyla geline bir taş atar, bunun nedeni gelinin damada itaat etmesi gerekliliğindedir. Damat gelinin başı üzerine almış olduğu bir ekmeği parçalar. Bunun nedeni ise fakir ve fukarayı

⁹⁴ Kerçin, *Tarihsel ve kültürel boyutlarıyla Yezidîlik -İdil/Midyat örneği*, 93.

⁹⁵ Şakire Çelik, "Yezidîlerin Yaşam Pratikleri ve Kimlik Algısı", *Mukaddime*, 4 / 4 (Nisan 2011): 171.

⁹⁶ Ahmet Turan, "Yezidîlerin Toplumsal Yaşayışları", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, (1991), 71.

⁹⁷ Semenow, "Küçük Asya Yezidîlerinin Şeytana Tapmaları", 30.

sevmesindedir. Yezidiler, Çarşamba ve Cuma günleri, cinsel ilişkiye giremezler. Bu kurala uymayanlar dinden çıkarlar. Kızlar ailelerine mirasçı olamazlar. Eğer bir kız evlenmeyi kabul etmezse, kendi kazandığı maldan belli bir miktarı babasına vermek suretiyle babasını, kendisi için verdiği evlenme kararından vazgeçirebilir.⁹⁸

Genellikle çocuklar daha dünyaya gelmeden kimlerle evlenecekleri belirlenmiştir. Diğer Anadolu halklarında olduğu gibi başlık parası verme âdeti mevcuttur. Yezidîlerde kılınacak nikâhı Şeyh, Şeyhin hazır olmadığı durumlarda ise bu görevi Pir yerine getirir. Yezidîler kendileri dışında başka biriyle kesinlikle evlenemezlerdi. Ancak yakın dönemde bu kural da yumuşamaya gidildiği görülmektedir. Yezidî olmayan birinin Yezidîliğe geçmesi şartıyla nikâha müsaade edilmektedir.⁹⁹

Yezidîlerin sadece kendi sınıfları içerisinde evlenilmelerine müsaade edilmektedir. Din adamları kendi sınıfları içerisinde; halktan birileri ise kendileri arasında evlenebilirler. Örneğin Şeyhin kızı bir Şeyhin oğluyla; bir Pirin oğlu başka bir Pirin kızıyla nikâhlanabilir. Sınıflar arası nikâh yasak olduğu gibi, bu yasağa uymayanlara ölüm cezası verilir. Nikâh kıyılırken süresiz kıyılıyor olsa dahi gerekli durumlarda boşanma da gerçekleşebilir. Bir erkeğin, dinen altı eşe kadar evlilik yapmasına müsaade edilmişse de genellikle tek eşlilik esastır. Zenginlerden bazılarının iki eşli olduğu görülmüştür. Şeyhlerde ise durum farklı olup, bu durum altı eşle sınırlandırılmayıp daha fazlasına da müsaade edilmiştir.¹⁰⁰

Farklı bir görüşe göre Yezidîler tek eşle nikâh kıyabilirler. İkinci eş almak ise yasaklanmıştır. Aynı şekilde boşanmak da yasaktır. Ancak ayrılığı gerektirecek bir durum söz konusu olmuşsa emire başvurup onun onayıyla boşanma yapılabilir.¹⁰¹

Kız ailesine “Kalan” adı verilen bir başlık parası ödenir. Başlık parasının miktarı otuz koyun veya keçi veyahut buna eşdeğer miktarda para da olabilir. Düğün üç gün sürer. İlk iki günde eğlence tertip edilir, üçüncü gün damat gelini baba

⁹⁸ Semenow, “Küçük Asya Yezidîlerinin Şeytana Tapmaları”, 31.

⁹⁹ Telimen, "Anadolu'nun Damgalanmış Halkı: Yezidîler", 969.

¹⁰⁰ Semenow, “Küçük Asya Yezidîlerinin Şeytana Tapmaları”, 31.

¹⁰¹ Telimen, "Anadolu'nun Damgalanmış Halkı: Yezidîler", 969.

evinden alır, kendi evine getirir. Gelin ve damadın elleri birleştirilip üzerlerine bir örtü atılır. Nikâhla alakalı soru ve cevap merasiminden sonra gelin ve damadın alınlarına kırmızı boya sürülür. Düğün alakalı teamüllerle devam eder.¹⁰²

Yezidîlerde başlık parası vermeye gücü yetmeyen aileler değış-tokuş yani “Berdel” yaparlar. Yani oğullarına gelin olarak alacakları kızın ailesinden bir erkeğıe kendi kızlarını verirler. Bu şekilde berdel gerçekleşmiş olur ve aileler maddî bir külfetin altına girmekten kurtulmuş olurlar.¹⁰³

1.4.2.6. Cenaze

Yaşamın son bulması anlamına gelen ölümün bir diğeri adı cenazedir. Var olan hayatın son durağı kabul edilen ölüm insana acı veren bir olgu olmaktan ziyade, insanı ürküten ve çaresiz bırakan kaçınılmaz bir sondur. İslâm’da kullanıldığı gibi Yezidîler’de de ölüm “küçük ölüm” diye adlandırılmaktadır. Tanrının ilk gün yani pazar günü yarattığı melek tavusun öteki ismi de Azrail olup Yezidîlerin ruhlarını da bu melek kabzedecektir. Lakin Yezidîlikte ölüm bir defaya mahsus olmayıp günahkâr ruhların temizleninceye kadar daha birçok defa dünyaya geleceğı inancının varlığı bilinmektedir. Ancak bu geliş çeşitli bedenler içerisinde dünyaya tekrar gelip, günahın cezasını çekip arınma durumuna gelince bu döngü son bulup ebedi cennete kavuşulacaktır.¹⁰⁴

Yezidî toplumunda ölen herkes için muamele aynı değildir. Eğer ölen sünnet olmamış bir çocuk ise sünneti yapıldıktan sonra defnedilir. Eğer ölen kişi öldürülmüşse delikanlı veya nişanlı ise kolları birbirine çapraz getirilmek suretiyle kefenlendikten sonra en değerli giysisi paraları süs eşyaları ile beraber tabuta yerleştirilir.¹⁰⁵

Bazen de ölünün mezarına ekmek, peynir, ayakkabı, keçe ve topuzun konulduğı rivayet edilmektedir. Bunun anlamı şöyledir: “Sorgulama için gelecek münker ve nekire keçeyi ser, onlara ekmek peynir ikramında bulun kabul ederlerse

¹⁰² Semenow, “Küçük Asya Yezidîlerinin Şeytana Tapmaları”, 31.

¹⁰³ Turan, “Yezidîlerin Toplumsal Yaşayışları”, 72.

¹⁰⁴ Turan, “Yezidîlerin Toplumsal Yaşayışları”, 79.

¹⁰⁵ Kerçin, *Tarihsel ve kültürel boyutlarıyla Yezidîlik -İdil/Midyat örneğı*, 98.

sıkıntı yok, kabul etmezlerse bu topuzu onlara salla korkudan kaçacaklarını göreceksin”. Ölünün eline belli bir miktarda para yerleştirildiği hesap sormak için gelen meleklerle bu parayı vermekle bu hesaptan kaçılabileceği de ifade edilmektedir.¹⁰⁶

Ölenin naaşı şeyhin önderliğinde kaldırılır. Vefat eden kişinin gözlerine kulaklarına ve ağzına Laleş'teki şeyh 'Adî'in mezarından getirilen toprak serpilir. Bu işlemden sonra ölü bir kefene sarılmak suretiyle toprağa defnedilir. Mezar Müslümanlarda kine benzer şekilde doğu ve batı istikametinde kazılır, ölenin baş kısmı güneşin doğduğu tarafa bakacak surette yerleştirilir. Ölen herkes için başının alt tarafına bir taş yerleştirilir. Eğer ölen kişi din sınıflarından birisine mensupsa ölenin en fazla değer verdiği eşyası kabrine bırakılır.¹⁰⁷

Bazen ölenin ait olduğu sınıfa göre cenaze töreninin farklılaştığı görülebilmektedir. Mesela, ölen bir fakir ise mezarının başında telkin duasını okuyabilmek için yedi fakirin o esnada hazır bulunmaları şarttır. Ama çoğu kez birden fazla fakirin bir araya gelmesi mümkün olmadığından bu şartın kaldırılmış olduğu görülmektedir. Cenaze merasimi tamamlandıktan sonra ölen kişiye telkin duası okunur. Bu işlemi din adamlarından şeyhler ve fakirler yerine getirir.¹⁰⁸

1.4.2.7. Yasak ve Haramlar

Diğer dinlerde olduğu gibi Yezidîlikte de bir takım haram ve yasaklar vardır. Bunların bir kısmı kutsal kitapları olan Mushaf-ı Reş'te geçtiği gibi bir kısmı da din adamlarınca konulmuştur. Bununla birlikte gelenek ve göreneklerle yasaklanmış bazı şeylerin de olduğu bilinmektedir. Bu yasaklar bazen bir bitkinin, bazen bir hayvanın yenilmesi bazen de bir şeyin dile getirilip yapılması şeklinde de olabilmektedir.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Turan, “Yezidîlerin Toplumsal Yaşayışları”, 79.

¹⁰⁷ Telimen, "Anadolu'nun Damgalanmış Halkı: Yezidîler", 969.

¹⁰⁸ Turan, “Yezidîlerin Toplumsal Yaşayışları”, 79-80.

¹⁰⁹ Turan, “Yezidî İnanç ve İbadetleri”, 169.

1.4.2.7.1. Sebzelerden Yenilmesi Haram Olanlar

Sebzelerden yenilmesi haram olanların başında marul gelmektedir. Yezidîler bu bitkiye Hasiya, Hasiye gibi isimlerin verilmesinden ötürü kendilerine haram kılmaktadırlar. Bunun nedeni ise peygamberlerinin isimleriyle benzerlik teşkil etmesindedir. Başka bir görüşe göre Şeyh ‘Adî’nin yeğeni Şeyh Sar’ın kanı döküldüğü vakit akan kanı marulun üzerine akmıştır. Bu nedenle marul haram kabul edilmektedir.¹¹⁰

Yenmesi haram olan bir başka bitki ise lahanadır. Yenilmeme sebebi ise Şeyh ‘Adî’nin erkek çocuklarından birisinin Irak’ın Musul kentinin bir bostanında öldürülmesidir. Rivayete göre bu bostandaki lahana, Şeyh’in oğlunu yapraklarının arasına almayıp gizlenmesine mâni olmasındandır.¹¹¹

Bu sebzelerin dışında fasulye, bakla ve börülce gibi bitkilerin de yenmesi Yezidîlere göre yasaktır.¹¹²

1.4.2.7.2. Hayvanlardan Yenilmesi Haram Olanlar

Melek Tavus’un sancağı horoz şeklinde olduğu için Yezidîlerce horoz kutsal sayıldığından dolayı yenmez. Horozdan kasıt burada hiç şüphesiz Melek Tavus’un kendisidir. Yenilmesi haram olan bir başka hayvan ise balıklardır. Bunun sebebi balıkların Hz. Yunus’a iman etmeleri sebebiyledir. Yezidî peygamberlerinden birisinin keçisi olduğu için bir başka rivayette ise Şeyh ‘Adî’nin gözlerini anımsattığı gerekçesiyle Yezidîlerce geyik etinin yenilmesi de haram sayılmıştır. Tanrının, Melek Şeyh Sin’i koyun kılığında cennete koyduğuna inanılır. Bu nedenle koyun etinin sadece Yezidî din adamlarına haram kılındığı rivayeti vardır. Bunun dışında tavşan eti de Yezidîler tarafından haram kabul edilmektedir.¹¹³

¹¹⁰ Kerçin, *Tarihsel ve kültürel boyutlarıyla Yezidîlik -İdil/Midyat örneği*, 102.

¹¹¹ Kerçin, *Tarihsel ve kültürel boyutlarıyla Yezidîlik -İdil/Midyat örneği*, 165.

¹¹² Taşğın, “Yezidîyye”, 43:527.

¹¹³ Turan, “Yezidî İnanç ve İbadetleri”, 170.

1.4.2.7.3. Söylenilmesi ve Yapılması Haram Olan Şeyhler

Melek Tavus'un kutsal rengi kabul edildiği için mavi renkli giysilerin giyilmesi günahdır. Ayrıca bıyıkların kesilmesi de yasaktır.¹¹⁴

Kutsallaştırılmış ağaçlardan yakacak niyetiyle odun kesmek de günah sayılmıştır.¹¹⁵ Yezidîlerde tel'in yasağı çok geneldir. Bundan dolayıdır ki Yezidîlerce La'n sözcüğünü dile getirmek dahi yasaktır. Yezidîler'in "Ş" ve "T" ile başlayan veya içerisinde bu harfleri barındıran ve "şeytan" sözcüğünü anımsatan "Şat, Maşt" gibi kelimeleri dile getirmeleri de yasaktır.¹¹⁶

Bunların dışında Şeyh veya pir sülalesinden bir fert ile nikâh kıyma, Fakire eziyet etmek de yasaklanmıştır.¹¹⁷

İslâm dininde kullanılması haram olan içki konusunda ise Yezidîler oldukça rahat davranırlar. Yezidîlerce içki, şarap ve diğer alkollü içeceklerin tüketildiği bilinen bir husustur. Onlara göre İçki'nin sarhoşluk vermeyinceye kadar tüketilmesinde herhangi bir sakınca yoktur.¹¹⁸

1.4.3. Halka (Çember)

Yezidîliğin önemli kurallarından birisi de "çember kuralı" dır. Bir Yezidî'nin etrafına herhangi bir kimse tarafından herhangi bir alet yardımıyla halka çizilmesine denir. Bu halka çizme olayı bir meydan okuma olarak da kabul edilir. Halka'nın dışına çıkmak küfre düşme olarak kabul edildiğinden daireyi çizen kişi tarafından çizgi silinmediği sürece o kişi halkanın dışına çıkamaz. Dairenin silinmesi bir başka dine mensup birisi tarafından yapılmışsa, bu kişinin Yezidî dinini kabul ettiği anlamına gelir.¹¹⁹

¹¹⁴ Taşğın, "Yezidîyye", *DİA*, (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 43:527

¹¹⁵ Turan, "Yezidî İnanç ve İbadetleri", 171.

¹¹⁶ Mehmet Aydın, "Şeytana Tapma Yezidîlerin İnanç Esasları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIII, (1978), 366.

¹¹⁷ Kerçin, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Yezidîlik -İdil/Midyat örneği*, 101.

¹¹⁸ Çelik, "Yezidîlerin Yaşam Pratikleri ve Kimlik Algısı", 165.

¹¹⁹ Yalkut, *Melek TAVUS'UN Halkı Yezidîler*, 52.

1.4.4. Yezidîliğin Nüfus Dağılımı

Yezidîler'in nüfusu Irak'ta 850 bin, Suriye'de 25 bin, Almanya'da 40 bin, diğer Avrupa ülkelerinde 20 bin Türkiye'de ise şuan 377 (Batman 72- Diyarbakır 11- Mardin 51- Urfa 243) kişi yaşıyordu. Bunların dışında Rusya Federasyonu, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Hindistan ve Pakistan'da yaşıyorlar. Hamidiye Alayları'nda üç Yezidî subay bulunmakta idi ve "93 Harbi" ve Çanakkale Savaşı'na giden Yezidî'lerin çoğu geri dönmemişti.¹²⁰

¹²⁰ <https://www.timeturk.com/tr/2014/08/17/Yezidilik-tarihi-ve-Yezidilikte-dereceler.html>,(12.05.2019)

İKİNCİ BÖLÜM

ŞANLIURFA İLİ VİRANŞEHİR İLÇESİ DÂHİLİNDEKİ YEZİDÎ/EZİDİLİĞİNİN İNANÇ ESASLARI VE COĞRAFİ DAĞILIMLARI¹²¹

2.1. VİRANŞEHİR HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1.1. Coğrafi Yeri ve Sınırları

Viranşehir ilk çağlardan beri verimli arazileri, uygun iklimi ve ticaret yolları üzerinde bulunmasından dolayı mühim bir yerleşim merkezi olmuştur. Tarih boyunca birçok medeniyete beşiklik etmiş günümüzde halen geçmişin derin izlerini taşıyan bir bölgedir. Tarihi geçmişi eskilere dayanan Viranşehir ve çevresi çeşitli adlarla anılmıştır. Bu isimlerden birisi de Hani-Galbat'tır. Günümüzde tarım faaliyetleri, hayvancılık, sanayi ve sınır ticareti ile turizm alanlarına sahip bulunması ilçenin önemini arttırmaktadır. Viranşehir, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Şanlıurfa iline bağlı bir ilçesi olup 39-45 Doğu meridyeni, 37-28 Kuzey paralelleri arasında yer almaktadır. İlçe, Harran ovasının doğusunda, Karacadağ'ın güneyinde kurulmuştur. İlçenin rakımı 569 m. dir. Viranşehir doğuda Kızıltepe, kuzeydoğuda Derik, Mazıdağı (Mardin), kuzeyde Çınar, Diyarbakır, batıda Şanlıurfa, kuzeybatıda Siverek, güneyde Ceylanpınar, güneybatıda Harran yer almaktadır.¹²² İpek Yolu olarak tarihe mal olmuş ve günümüzde E-90 olarak adlandırılan karayolu ilçenin merkezinden geçmektedir. Bu yol Şanlıurfa'yı Silopi-Habur sınır kapısı üzerinden Irak'a bağlamaktadır. Bundan dolayı bölgede sınır ticareti gelişmiştir.¹²³

¹²¹ Başlıklarda ve içerikte Ezidî şeklinde isimlendirme tercihinde bulunulma sebebi Hem kaynaklarda geçen hem de görüşme yapılan Ezidîlerin kendilerini farklı isimlendirmelerinden dolayıdır

¹²² Hasan, İdikurt, *Geçmişten Günümüze Viranşehir*, (Mersin: Barış Ofset, 2000) , 8.

¹²³ Hatice Küpra, Ergun, *Yezidilerde Sosyo-Kültürel Hayat ve Din Viranşehir Örneği* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 4.

2.1.2. Yeryüzü Şekilleri ve İklimi

Viranşehir, çok verimli topraklara sahip olmasına karşın zayıf ekonomik ve sosyal yapı nedeniyle ülkenin çeşitli bölgelerine mevsimlik iç göç veren bir ilçe hüviyetine bürünmüştür. Durum böyleyken sulu tarıma geçişle beraber göç azalmıştır.

Şehrin en temel gelir kaynakları arasında tarım sonrasında ise hayvancılık gelmektedir. İlçede açılan çok sayıda artezyen kuyusu ve kentin etrafında yer alan birkaç gölet yardımıyla sulu tarıma geçilmiştir. Bununla beraber pamuk, ilçenin önemli tarım ürünleri arasına girmiştir. Daralan meralık alanlarla beraber hayvan yetiştiriciliğinde belirgin düzeyde bir azalma meydana geldiği gözlenmiştir. Başta koyun olmak üzere keçi ve büyükbaş da önemli hayvancılık gelirlerindedir.¹²⁴

2.1.3. Viranşehir Tarihi

Viranşehir, Roma Zamanında Antonopolis, Urfa Haçlı Devrinde Konstantina ve sonraki dönemlerde Tille, Telia gibi isimlerle anılmıştır. Şehir, tarihin çeşitli dönemlerinde yağmalanıp harap edildiği için harap anlamına gelen “viran” sözcüğü, ismine eklenerek Viranşehir adını almıştır.¹²⁵

Viranşehir, Mezopotamya bölgesinin kuzeyindeki geniş ve çok bereketli arazilerin üzerine kurulu kadim bir şehirdir. Yerleşkenin tarihi her ne kadar M.Ö.2500-3000 senelerine kadar dayanmaktaysa da çok zengin su kaynakları ve tarıma elverişli toprakları dikkate alındığında zikredilen zaman diliminin, insanlık tarihinin ilk dönemlerine kadar uzanabileceği düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Yerleşke zikredilen artılarla dönem dönem tarım ve ticaretin merkezi haline gelmiş üstelik başkent olma mertebesini bile elde etmiştir.

Viranşehir ilk olarak Sümerlere vatan olmuştur. Ancak bu şehrin cazibesine dayanamayan Hititler bu şehri istila ederler. Akabinde Suriye Ermenileri, Romalılar,

¹²⁴ A. Cihat Kürkçüoğlu, *Adım Adım Viranşehir*, 1.bs. (İstanbul: Viranşehir Kaymakamlığı Kültür ve Turizm Yayınları, 2005) s.2,3

¹²⁵ M.Sıraç Suman, *Hz.Eyyüb-Hz.Elyasa' Eyyüpnebi-Viranşehir*, 1.bs.(Şanlıurfa: Nida Yayıncılık, Mayıs 2018), s.23

İranlılar ve Araplar da bu güzelliğe kapılıp geçici zaman dilimlerinde burayı hâkimiyetleri altına alırlar.

1516 yılına gelindiğinde Viranşehir, Osmanlı İmparatorluğunun egemenliğine girmiştir. Bu tarihe kadar Abbasiler, Selçuklular, Moğollar, Araplar, tekrarında İranlılar ve Artuklular şehri hâkimiyet altına almışlardır.¹²⁶

Hz. Eyyûb (a.s.) ile aile fertlerinin ve Hz. Elyasa' (a.s.) peygamberin mübarek makamlarının Viranşehir'e bağlı Eyyûbnebi beldesinde yer aldığına da inanılmaktadır.¹²⁷

Uzun bir dönem ilçe olarak kalan Viranşehir, kısa bir zaman aralığında nahiye olduysa da 1980 senesinde yeniden kaymakamlık olmuştur. İlçe 1924 senesinden beri Şanlıurfa iline bağlı bir ilçedir.¹²⁸

Osmanlı arşivlerinde Viranşehir, eski bir Hitit kenti olarak M.Ö. 2750 senesinden itibaren tarih sahnesindeki yerini almıştır. Tarihi ipek yolunun üzerinde yer alması, bereketli topraklara sahip olması bu kentin Kuzey Mezopotamya'nın en önemli şehirlerinden biri olmasını sağlamıştır. Akabinde meşhur Lidya hükümdarı Krezüs'ün hâkimiyetine girmiştir. M.Ö. 15. yy'da tekrardan Hitit topraklarına dâhil olmuştur. Bir dönem Arzana isminde bir beyliğin merkezi olmuştur. M.Ö. 1115 senesinde Asurluların M.Ö. 885 senesinde ise Hititlerin istilasına maruz kalmış ve Hititlere bağlanmış, bir dönem ise Büyük İskender'in komutanlarından Selevkos'a bağlanmıştır.

Selevkosların hâkimiyetine başkaldıran halk, Suriye Ermenilerine bağlanmış ve M.Ö. 163 senesinde Romalılarca hâkimiyet altına alınmıştır. 622 senesine kadar Roma ve İran devletleri arasında el değiştiren şehir, Müslüman Araplarca hâkimiyet altına alınmıştır. 660 senesinden 873 senesine kadar Hamdanilere bağlı olarak Mardin iline bağlanmıştır. 890 senesinde Mut-tezit tarafından Abbasilere, Melikşah devrinde Selçuklu devletine bağlanan kent, dönem dönem Bizans, Selçuklu, Arap, İran ve Artuklular arasında el değiştirmiştir. 1030 senesinde tekrardan Bizans

¹²⁶ Suman, *Hz.Eyyûb-Hz.Elyasa' Eyyûpnebi-Viranşehir*, s.18

¹²⁷ Suman, *Hz.Eyyûb-Hz.Elyasa' Eyyûpnebi-Viranşehir*, s.19

¹²⁸ Suman, *Hz.Eyyûb-Hz.Elyasa' Eyyûpnebi-Viranşehir*, s. 20

imparatorluğunun hâkimiyetine girdiyse de 1071 senesinde Selçukluların, 1108 senesinde Mardin Artuklularının hâkimiyeti altına girmiştir. 1200 senesinden itibaren Musul atabeyi Nurettin Zengi tarafından hâkimiyet altına alınmıştır. ¹²⁹

Viranşehir, tarihindeki en büyük felaketi Hülagü tarafından 1258 yılında yaşamıştır. 1367 senesinde ise tekrar Mardin Artuklularınca ele geçirilen kent, 1400 senesinde Timur tarafından yağmalanmış ve harap edilmiştir. Akabinde Akkoyunlu, Karakoyunlu, Arap ve İranlılar arasında gidip gelmiştir. 1516 senesinde Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim Han döneminde Osmanlı egemenliğine girmiştir.

Kent, Kanuni Sultan Süleyman Han zamanında, 1535 senesinde Diyarbakır'a bağlanmış ve Mutasarrıflık olarak yönetilmiştir. ¹³⁰

¹²⁹ Suman, *Hz.Eyyüb-Hz.Elyasa' Eyyüpnebi-Viranşehir*, s. 22

¹³⁰ Suman, *Hz.Eyyüb-Hz.Elyasa' Eyyüpnebi-Viranşehir*, s. 23

2.2. VİRANŞEHİR YEZİDÎ/EZİDÎLERİNDE YEZİDÎLİK ALGISI

2.2.1. Ezidîliğin Kökeni ve Demografik Yapısı

Viranşehir Ezidîleri ile yapılan görüşmelerde Ezidîlerin kökeni hususunda şu tespitler yapılmıştır. Burç köyünden İsa Burç, Ezidîliğin kökenin Ezda'ya dayandığını söylemektedir. Ona göre Ezidîler Ezda'ya tapar. Ezda Ezidîlikte Tanrı'nın adıdır. Kürtçede Ezda "beni yarattı anlamına gelmektedir". Ezidîlere de Ezda'ya tapanlar anlamında "Ezîdî" denilmiştir.¹³¹ Oğlakçı köyünden Hadi Yüksel'in tarifleriyle de Ezidî; pak, temiz, sade anlamlarına gelmektedir. Yezidî lafzı ise Ezidîleri Yezid b. Muaviye'ye nispet ettirmek suretiyle, Müslümanlarla aralarını bozmak isteyenler tarafından ortaya atılmış bir isimlendirmedir. Gerçekte öyle bir isimlendirme söz konusu değildir.¹³²

Ezidîlerin dünyaya gelişleri Ezidîlerce farklı şekillerde anlatılmaktadır. Bozca köyünden Sercan Gören'in anlatımıyla Ezidîliğin kökeni şöyledir: "Tanrı, Âdem ve Havva'ya genlerini birer kavanoza koymalarını emretti ve kavanozları da açmamalarını emretti. Âdem kendisine emredilene uydu ama Havva, merakına dayanamayıp küpü kontrol etmek için açtı. Havva emre karşı geldiği için onun küpünden şu an dünyada var olan bütün böcek ve haşereler çıktı. Âdem ise sabrettiği için onun küpünden Şehid bin Cer adında çok güzel bir delikanlı çıktı. Daha sonra Tanrı onu yalnız bırakmamak için ona "Hori bin Hanna" adında güzel bir huri kızını eş olarak verdi. İşte Ezidîler de bu evlilik sonucu ortaya çıktı. Daha sonra Havva'dan olma çocuklar Şehid bin Cer'i öldürmek için aralarında anlaşıp bir parola belirlediler. Tanrı da buna engel olup, hepsinin parolayı bilmemeleri için ertesi gün uyandıklarında her birisinin farklı bir dilde konuşmasını sağladı. Nihayet onlar da Şehid bin Cerri öldüremediler. İşte günümüzde var olan bütün dillerin kaynağı da anlatılan olaya dayanır."¹³³

¹³¹ İsa Burç, Burç Köyü, Şanlıurfa/Viranşehir, Ezidî Müridi, Araştırmacı-Mütercim, 2019

¹³² Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Şanlıurfa/Viranşehir, Ezidî Müridi, Oğlakçı Köyü Muhtarı 2019

¹³³ Sercan Gören, Bozca Köyü, Viranşehir, Lisans Mezunu, (2014)

Hadi Yüksel'e göre Ezidilerin soyu diğer insanlar gibi Âdem ve Havva'dan gelmektedir. Ezidilerin sadece Âdem'in soyundan geldikleriyle alakalı görüş gerçeği yansıtmamaktadır.¹³⁴

Bram Burç da Hadi Yüksel ile aynı görüşü savunmuştur. Bram Burç tarafından Ezidilerin de diğer topluluklar gibi Âdem ve Havva'dan geldikleri ifade edilmiştir. Diğer topluluklardan ayrılan yönlerinin ise ilk din olduğu inanışıdır.¹³⁵ Tüm dinlerin atası olarak kabul edilen İbrahim peygamberin de Ezidî olduğu ileri sürülmüştür. İbrahim peygamberin eşi Sara'nın Ezidî kökenli olup Hacer'in Ezidî olmadığı da Bram Burç tarafından öne sürülmüştür.¹³⁶

Ezidilerle beraber en eski dinin Yahudilik olduğu görüşü de vardır. Başlangıçta tüm Kürtlerin Ezidî olduğu sonradan kopmaların yaşandığı inanışı de vardır. Örneğin, Zerdüşterin Ezidiler'den ayrıldığına da inanılmaktadır. Günümüzde Kuzey Irak'ta yaşamını sürdüren Barzani aşiretinin de aslen Ezidî olmakla beraber ilerleyen zamanlarda İslâm dinine girip Sünni mezhebine mensup oldukları rivayeti de mevcuttur. Şırnak ili Cizre ilçesinde mezarları bulunan ve aşkları dillere destan olan Mem û Zin'in de Ezidî asıllı oldukları da Burç Köyü Ezidilerince iddia edilmektedir.¹³⁷

Burç Ezidilerinden Zine Süren'e göre başta Müslümanlarla Ezidilerin aynı yolda ilerledikleri, daha sonra yaşanan tatsız bir olay neticesinde yollarının ayrıldığı iddia edilmiştir. İddia şu şekildedir: "Bir gün Yezid, amcası olan peygamberi tıraş ederken kaza sonucu Peygamberin başını yaralıyor. Bu duruma çok üzülen Yezid, hemen Peygamberin başındaki kanayan yarayı yalıyor". İnanışa göre işte bu olaydan sonra Ezidiler ve Müslümanların yolları ayrılıyor.¹³⁸

¹³⁴ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

¹³⁵ Bram Burç, Burç Köyü, Şanlıurfa/Viraneşir, Ezidî Müridi, Burç Mahalle Muhtarı, 2019

¹³⁶ Bram Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹³⁷ Bram Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹³⁸ Zine Süren, Burç Köyü, Şanlıurfa/Viraneşir, Ezidî Müridi, Ev Hanımı, 2013

Ezidîlerin ana vatanları Kuzey Irak ve Mezopotamya'dır.¹³⁹ Ezidîler, köken itibariyle Kürt olmakla beraber anadilleri de Kürtçedir. Ama resmi dilin Arapça olmasından dolayı Irak'ta Ezidîler Arapça da konuşmaktadır.¹⁴⁰

Yaratılış ve köken konusunda Ezidîlikte farklı fikirlerin mevcut olduğu görülmüştür. Bir kısım Yezidî tarafından kökenin Âdem ve Havva'dan geldiği iddia edilmişse de, diğer bir kısım Ezidî din mensubunca bu görüşün gerçeği yansıtmadığı, Ezidîlerin soyunun sadece Âdem'den geldiği iddia edilmektedir.

2.2.2. Peygamberlik İnancı

Peygamberlik ile ilgili Viranşehir Ezidîlerine yöneltilen sorulara verdikleri cevaplarda iki tür yaklaşım içinde oldukları görülmektedir. Bazılarına göre Ezidîler bütün peygamberlere inanıp tümüne saygı duyarlar ancak Tanrı ile kul arasına başka bir kimsenin girmemesi gerektiğine inandıklarından dolayı Ezidîlere peygamber gelmediğine inanırlar.¹⁴¹

Ezidîlerin bir diğer görüşüne göre Ezidîlerde peygamber inancı yoktur, olamaz da. Çünkü Peygamberin varlığı Tanrı ile kul arasında bir engel hükmünü taşır. Ezidîlikte kişi Tanrıyla doğrudan iletişim kurar yani peygambere ihtiyaç yoktur. Ezidîlikte diğer dinlerde var olan peygambere karşılık liderlik kavramı yer alır; ama peygamberlik kesinlikle yoktur.¹⁴²

Viranşehir Ezidîleri peygamberlik hakkında sorulan sorulara genel olarak birbirine yakın cevaplar vermiştir. Allah ile kul arasında insan olan bir elçinin olamayacağı fikrini benimsemelerine rağmen diğer din mensuplarına saygı bağlamında onların inanmış oldukları peygamberlere saygı duyulmuştur.

¹³⁹ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁴⁰ Zine Süren, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁴¹ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁴² Sercan Gören, Bozca Köyü, Ezidî Müridi

2.2.3. Ezidî Dinî Geleneğinde Şeyh Âdî

Ezidîlik inancına göre en büyük din adamı, Şeyh ‘Âdî’dir. İnanişâ göre bir gün Şeyh ‘Âdî, Laleş’te (Irak’ta Ezidîlerin kutsal mekânı) inzivaya çekilmek üzere bir mağaraya girdi. Şeyh ‘Âdî mağaraya girdiğinde melekleri gördü, melekler Şeyh ‘Âdî ile alay ettiler. Bir müddet sonra susayınca melekler Şeyh ‘Âdî’ye hadi, yerden su çıkart da susuzluğumuzu giderelim diye alay ettiler. Şeyh ‘Âdî ayağını yere vurunca biri Laleş’te diğeri Mekke’de olmak üzere iki yerden su fişkırdı. Mağaranın içi su dolunca bu sefer de Şeyh ‘Âdî meleklerle ben suyu çıkardım siz de durdurun, dedi. Bizim gücümüz buna yetmez diyen melekler pes edince Şeyh ‘Âdî suya dur, dedi ve su durdu. İşte o günden sonra, biri Laleş’te diğeri Mekke’de olmak üzere iki zezem suyu çıktı. Bunun sonucunda Müslümanlar Mekke’yi, Ezidîler de Laleş’i Hac kabul ettiler. Bu yüzden Ezidîler Şeyh ‘Âdî’yi dünyadaki tüm Şeyhlerin lideri olarak kabul ederler.¹⁴³

Ezidîlerce dinin kurucusu kabul edilen Şeyh Âdî hakkında sorulan sorulara alınan yanıtlarda bölgeler değışse de birbirine aykırı bir ifadeye rastlanmamıştır. Lakin sorulan sorularda dikkat çeken husus klasik kaynaklarda geçen Şeyh ‘Âdî’nin isminin Viranşehir Ezidîlerince Şeyh Hadi olarak telaffuz edilmesidir. Muhtemelen bu farklılık da telaffuz veya duyum yanlışlığından kaynaklanmıştır.

2.2.4. Melek Tâvûs ve Ezidîlikte Meleklerle İman

Melek inancı İslâmıla yakınlık taşır. Yani İslâmıda var olduğı gibi Ezidîlikte melekler ruhani varlıklar olarak kabul edilir. Haftanın her bir gününe bir melek adı verilmiştir. Yedi Melek dışında başka melek yoktur. Yani İslâm’da bulunan Koruyucu Melekler, Yazıcı Melekler gibi görevli melekler yoktur.¹⁴⁴

Melek Tâvûs, Ezidîlerde en önemli sembollerden biri olup kendisine inanılması, imanın bir şartı kabul edilmiştir. Melek Tavus’un kim olduğıyla alakalı bilgiler Tevrat ve İncil’de de geçmektedir. Öz itibariyle Cebrail ve Melek Tavus aynı kişidir. Melek Tavus’un tarih sahnesine çıkışı ise şu şekilde olmuştur: “Tanrı Cebrail’e dünya yaratıldıktan sonra ona dünyada bir kara parçası bulmasını emretti. O da 400.000 yıl

¹⁴³ Zine Süren, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁴⁴ Sercan Gören, Bozca Köyü, Ezidî Müridi

dolaştıktan sonra sular içinde tek bir ağaç gördü ve o ağacın üzerine Tâvûs kuşu şeklinde kondu. O günden sonra Cebrail, Melek Tâvûs adını aldı.”¹⁴⁵

Bozca köyünden Sercan Gören’in anlatımına göre Tanrı, melekleri ilk yarattığında benden başkasına secde etmeyeceksiniz, dedi. Daha sonra Tanrı, Âdem’i yarattığında ona secde edin, diye emir verdi. Melek Tâvûs dışındaki tüm melekler Âdem’e secde etti. Tanrı, Melek Tâvûs’a Âdem’e niye secde etmediğini sorduğunda Melek Tâvûs, Tanrı’ya: “Sen, beni yarattığında benden başkasına secde etmeyeceksin demiştin. Sen bana böyle dedikten sonra ben senin emrine nasıl karşı gelebilirim düşüncesiyle secde etmedim” diye cevap verdi. Tanrı da Melek Tâvûs’a sınavı sadece onun geçtiğini söyledi.¹⁴⁶

İsa Burç’a göre Melek Tâvûs ile Cebrail özünde aynı kişidir. Melek Tâvûs Ezidîlerin Tanrısıdır. İbadet ona yapılır. İbrahim ve İsmail peygamberler, Melek Tâvûs’un dini üzerinedir. İbrahim Tanrı’ya oğlunu kurban etme sözü verdiğinde tam oğlunu kurban edecekken Melek Tâvûs elinde bir kurban ile İbrahim peygamberin yanına gelip “hiç oğul kurban edilir mi” deyip oğlu İsmail peygamberin yerine kurban etmesi için ona bir koç verir.¹⁴⁷

Zine Süren’in ifade ettiği şekilde Melek Tâvûs’un diğer bir adı Azazil’dir. Azazil dünyada deniz olsun kara olsun her karış mekânda Allah’a namaz kılmış ve ibadet etmiştir. Rivayete göre Azazil 366 peygambere namaz kıldırıştır. Ezidîlik inanışına göre Tanrı Azazil’e Âdem’e secde et, dedi, O da kibirlenerek Allah’a karşı geldi ve Âdem’e secde etmedi. Bunun sonucunda da Tanrı Azazil’in boynuna pranga taktırdı ve onu bu şekilde cezalandırdı.¹⁴⁸

Viranşehir Ezidîliğinde Melek Tavus ve diğer melekler hakkında genel olarak ortak bir fikrin mevcut olduğu söylenebilir. Aynı zamanda Melek Tâvûs’un ifade edildiği şekliyle hem Cebrail hem Azazil’le aynı kişi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Haftanın her bir gününü temsil eden bir meleğin varlığı Viranşehir

¹⁴⁵ Sercan Gören, Bozca Köyü, Ezidî Müridi

¹⁴⁶ Sercan Gören, Bozca Köyü, Ezidî Müridi

¹⁴⁷ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁴⁸ Zine Süren, Burç Köyü, Ezidî Müridi

Ezidilerince ortak kabul edilmekle beraber vücut buldukları şahsiyetlerde de ortak bir fikir mevcuttur. Daha önce zikrettiğimizden farklı olarak Melek Tavusun 360 peygambere namaz kıldırıldığı rivayeti kimi Viranşehir Ezidîlerinde kısmi olarak peygamberlik inancının var olduğunu göstermektedir.

2.2.5. Kutsal Kitapları

Ezidîliğin kutsal kitabı Mushaf-1 Reş (Kara Kitap)'tır. Mushaf-1 Reş, din inancı gereği çoğaltılmamış ve tek nüsha halinde kalmıştır. Bugün bu nüshanın kesin olarak nerede olduğu bilinmemekle beraber kuvvetli bir görüşe göre Rusya veya Fransa'da olduğu ifade edilmektedir. Ezidîliğe göre kitabı yalnız şeyhler okur ve ezberler daha sonra da halka tebliğ ederler. Bu yüzden halktan bir kimsenin kutsal kitabı okuması söz konusu değildir. Mushaf-1 Reş 'in yazı dili Arapçadır. Mushaf-1 Reş saklı bir kitaptır. Yezîdî inancına göre Mushaf-1 Reş kitabının gün yüzüne çıkması diğer var olan kutsal kitapların geçerliliğini yitirmesi ve kıyametin kopması alametidir. Bundan ötürü bu kitap gizli tutulmaktadır.¹⁴⁹

İsa Burç'un belittiğine göre ise Ezidîlikte iki adet kutsal kitap bulunmaktadır. Bunlardan birisi Mushaf-1 Reş diğeri ise Kitab'ül-Celve'dir. Mushaf-1 Reş'in asıl adı Avesta'dır. Bu kitaplar, diğer dinlerin baskılarıyla ortadan kaldırılmıştır. Çünkü bu kitapların içerisinde bulunan bilgilerin yayılması sonucunda diğer dinlerin mensupları dinlerinin güç kaybedeceği korkusuna kapılmışlardır. Günümüzde bir nüshasının Londra'da olduğu söylenmektedir. Bu iki kitap dışında Ezidîlikte başka yazılı kaynak bulunmamaktadır. Dini öğretiler ve yaşantı, Ezidîlerin din adamlarından sözlü bir şekilde öğrenilmektedir.¹⁵⁰

Mushaf-1 Reş'in bulunduğu yer ile alakalı başka bir görüşe göre Topkapı Sarayında olduğu ve içeriğinde sadece yaratılış hakkında bilgilerin var olduğudur. Kitab'ül-Celve'de ise dini bilgiler ve ibadetlerin nasıl yapıldığıyla alakalı bilgiler yer aldığı bizlere akatarılmıştır. Kitab'ül-Celve'nin Yazarı Hasan b. Müsâfir'dir. Kitab'ül-Celvenin yazı dili Arapça, okunuşu ise Kürtçe'dir.¹⁵¹

¹⁴⁹ Mustafa Avanaş, Burç Köyü, Şanlıurfa/Viranşehir, Ezidî Müridi, Çiftçi, 2013

¹⁵⁰ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁵¹ Av. Özkan Gören, Bozca Köyü, Viranşehir, Ezidî Müridi, Avukat, 2014

Kutsal kitapların Mushaf-ı Reş ve Kitab'ül Celve olduğuyula alakalı fikir birliği vardır. Yazı dillerinin Arapça okunuşlarının Kürtçe olduğu bilinmektedir. Ortak başka bir görüş ise kitabın hiçbir Ezidî tarafından görülmediği gerçeğidir. Kitap saklı mı? Yoksa diğer din mensuplarınca ortadan mı kaldırıldı? Sorularına farklı cevaplar alınmıştır. Genel görüş ise kitabın saklı olduğudur. Saklı olduğu yer ile ilgili farklı rivayetler de vardır.

2.2.6. Bayramlar

Yumurta Bayramı nisan ayının ikinci haftasında Çarşemiya Sor (Kırmızı Çarşamba) gününde kutlanır. Bir nevi baharın karşılanmasıdır. Nevruz Bayramından farklılık göstermektedir. O güne özel olarak yumurtalar çeşitli renklere boyanır. Renkler dünyanın renklerini temsil eder. Eğlence amacıyla kişiler arasında yumurta tokuşturma gibi eğlenceler düzenlenmektedir.

Burç köyünden İsa Burç'a göre Melek Tavus'un diğer bir ismi Pir Ali'dir. Mardin'de Pir Ali Bayramı kutlanır. O gün Ezidîler kendi ördükleri bileklikleri Ezidîlerce kutsal sayılan üç renge (sarı-kırmızı-yeşil) boyarlar. Viranşehir'den de imkânı olanlar bu bayrama iştirak edebilmektedirler.¹⁵²

Dünyanın oluşumu Çarşemiya Sor'a denk gelir. Ezidîler de o günü kutlamak için işlerini bırakır, tatil yaparlar. O gün yumurta kaynatılıp çeşitli renklere boyanır. Yumurta dünyanın oluşumunu, renkler de dünyanın renklerini sembolize eder.¹⁵³

Ezidîlikte dünyanın oluşumunu simgeleyen Çarşemiya Sor veya Çarşamba Serê Nisanê (Nisanın İlk Çarşambası) adı verilen bir bayram vardır. Bu bayram, nisan ayının ikinci Çarşamba günü kutlanır; lakin bu bayram Türkiye Ezidîlerince neredeyse hiç kutlanmamaktadır. Genellikle Irak Ezidîlerince kutlanır. Kutlama esnasında şenlikler düzenlenir. Dünyanın renklerini temsil etmek adına yumurtalar renklere boyanır. Ayrıca çarşamba günü kutsal sayıldığından dolayı zorunlu olmadıkça yolculuk yapılmaz.¹⁵⁴

¹⁵² İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁵³ Sercan Gören, Bozca Köyü, Ezidî Müridi

¹⁵⁴ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

Bram Burç'un ifadesine göre günümüzde Müslümanların kutlamış olduğu Kurban Bayramı asıl itibariyle Ezidî bayramıdır. Müslümanlar daha sonradan Ezidîlerin kutlamış olduğu bayramı kendilerine mal etmişlerdir.¹⁵⁵

Yaptığımız röportajlarda Ezidîlikte asıl bayramın nisan ayında olduğu ve Çarşamba günü kutlandığı ile alakalı fikir birliği mevcut olduğu tespit edilmiştir. Fakat nisan ayının hangi çarşambasında kutlandığı ile ilgili farklı görüşler de vardır. Bu görüşlerden biri nisan ayının ilk çarşambası, diğeri ise nisan ayının ikinci çarşambası olduğu kanaatidir. Ancak genel görüş nisan ayının ikinci çarşambası kutlanması gerektiğidir.

¹⁵⁵ Bram Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

2.3. VİRANŞEHİR YEZİDÎ/EZİDÎLERİNDE İBADET ESASLARI

2.3.1. Namaz

Ezidîlikte Namaz için herhangi bir ön hazırlık –abdest gibi- gerekli olmayıp sadece el ve yüz yıkandıktan sonra dua edilir. İmkânlar çerçevesinde kapalı yerde yapıldığı gibi dışarıda da dua yapılabilir. Ama son dönemlerde bu ibadeti yapanların sayıları yok denecek kadar azalmıştır.¹⁵⁶

Günlük namaz (dua) öncesinde dua için sabahleyin duş alınır. Alınan duş gusül abdesti yerine de geçer. Gusül alınırken herhangi bir niyet söz konusu değildir. Kadın erkek herkesin günlük duayı yerine getirmesi şarttır. Yapılmaması durumunda kişiler sorumludur. Her Ezidî din mensubunun gece yatmadan önce başını yastığa koyarken yapması gereken bir dua da vardır.¹⁵⁷

Ezidî dinî geleneğinde namaz günde iki defa kılınır. Birinci vakit güneş doğarken ikinci vakit ise güneş batarken kılınan namazdır. Namaz, eller bağlanıp baş öne hafif eğilmek suretiyle kılınır. Namazda dua edilir. Vaktinde kılınmayan namazların kazası yoktur.¹⁵⁸

İsa Burç'a göre yaşanan baskılar sonucunda günümüzde namaz, Viranşehir'de neredeyse hiç kılınmamaktadır ancak sabah güneş doğduktan bir süre sonra ve akşam güneş batmadan bir süre önce güneşe dönülmek suretiyle ibadet yerine getirilir. Esasına bakılacak olursa Ezidîlikte namaz ibadeti bulunmamakta olup sadece dua ile ibadet şekli vardır.¹⁵⁹

İbadetler konusunu ele aldığımızda, günlük namaz vakitlerinde farklılıklar görülmüştür. Röportaj yapılan kimi kaynak kişilerince günlük namazın iki ve üç vakit şeklinde olduğunu belirtenler olmuşsa da kimi kaynak kişiler namazın belli bir ibadet şeklinde olmayıp sadece duadan ibaret olduğunu söylemişlerdir. Kimileri abdesti ön şart olarak kabul ederken, kimileri de bunun gerekli olmadığını ifade etmiştir.

¹⁵⁶ Türki Kaldırıcı, Kavurga Köyü, Şanlıurfa/Viranşehir, Ezidî Müridi, 2019

¹⁵⁷ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

¹⁵⁸ Zine Süren, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁵⁹ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

2.3.2. Oruç

Diğer dinlerde olduğu gibi Ezidîlikte de oruç tutulur. Tüm Ezidîlerin tutması gereken 3 günlük oruç vardır. Bu oruç Ezidî için tutulur. Üç günden sonra tutulacak oruçlar Şeyh 'Âdi, Melek Tâvûs ve diğer şeyhler için tutulmak suretiyle arttırılabilir. 40 gün kadar oruç tutan Ezidîler de vardır. Ama genellikle 40 günlük orucu Ezidî din adamları tutmaktadır. Orucun başlama vakti gece saat 3 sıralarıdır. O saatte kalkılır önce eller ve yüz yıkanır. Daha sonra sahur yemeği yenir ve sahur vakti öylece geçirilmiş olur. Gün boyunca hiçbir şey yenmez ve hiçbir şey içilmez. Akşam güneş batıncaya kadar oruç devam eder. Akşam güneş battıktan sonra iftar edilir. Ezidîlerin Müslümanlardan bir farkı şudur ki oruçlu iken ağzı çalkalamak da yasaktır. Hâlbuki Müslümanlarda boğaza kaçmamak suretiyle ağız suyla çalkalanabilir. Ayrıca Ezidîlikte adanan bir şey için Adak Orucu da tutulur.¹⁶⁰

Oruç ibadeti Ezidîlerde aralık ayında kesintisiz üç gün boyunca tutulmaktadır. Oruç tutmaya gücü yetmeyenlerin kaza orucu tutmaları gerekmez. Fitreye benzer olarak ekonomik durumu yerinde olmayanlara birtakım yardımlarda bulunulur, ancak fitre zorunlu değildir, isteğe bağlıdır.¹⁶¹

Ezidîlerin tutması gereken “Genel Ezidî Orucu” vardır. Aralık ayının 17, 18 ve 19’ uncu günlerinde tutulur. Aralıkın 20’sinde ise bayram yapılır. Orucun son günü yani arifesinde kurban kesilir. Hayrat için fakirlere dağıtılır. Ayrıca bayram günü bir kurban daha kesilir. Oğlakçı köyü Ezidîleri Şeyh Bekir’e bağlı oldukları için Şeyh için de aralıkta üç günlük oruç tutarlar. Diğer Ezidîler de bağlı oldukları Şeyhleri için aynı şekilde aralıkta üç gün oruç tutarlar. Hoca Hızır için aralıkta üç günlük oruç tutma ibadeti vardır. Şeyh Hadi için de aralıkta bir günlük oruç tutma âdeti yer almaktadır. Yine herkes için zorunlu olmayan isteyen kişilerin tutabildiği yazın kırk gün (Çelle) ve kışın yine kırk günlük (Çelle) oruç tutma geleneği de vardır. Tutmayanlar için herhangi bir günah söz konusu değildir. Bir adağın yerine gelmesi durumunda Ezidîlerce tutulan bir günlük, üç günlük vb. oruçlar da

¹⁶⁰ Halis Avanaş, Burç Köyü, Şanlıurfa/Viraneşhir, Ezidî Müridi, Esnaf ve Çitçi, 2013

¹⁶¹ Türki Kaldırcı, Kavurga Köyü, Ezidî Müridi

mevcuttur. Gün sayısı adak adayan kişinin adadığı gün sayısına göredir. Hangi oruç tutulursa tutulsun oruç sonrası mevlit yapılır ve ölmüşler için hayrat dağıtılır.¹⁶²

Genel oruç ibadeti kasım ayının üçüncü haftasının salı, çarşamba ve perşembe günleri olmak üzere toplamda üç gün tutulur, Cuma günü ise bayram yapılır. Herhangi bir ikram yapılsa dahi o ikram oruçluyum denilip kabul edilmez.¹⁶³

Görüşülen tüm Ezidîlerce orucun Ezidîlikte var olduğu ile alakalı fikir birliği söz konusudur. İftar ve sahurun olduğu ile alakalı da ortak bir görüş vardır. Ezidîlerde oruç, Müslümanlarınkine benzer olarak belli zaman aralığında yeme ve içmenin yasak olduğu bir ibadettir. Farklılığın söz konusu olduğu yer ise orucun tutulma zamanıdır. Genel olarak Genel Ezidî Orucunun aralıkta tutulduğu fikri öne çıksa da klasik kaynaklardan farklı olarak kasım ayında da tutulduğu ile ilgili görüşler vardır. Bu farklılığın asıl sebebinin yazılı kaynakların olmayışı ve sözlü geleneğin etkin olması gösterilebilir.

2.3.3. Hac

Ezidîlikte Hac, her yıl ekim ayının 6'sından 20'sine kadar devam eder. Hac, Kuzey Irak'ta Laleş adı verilen mekânda yapılmaktadır. Hacılar, Hac yapmaya başlamadan önce ayakkabılarını çıkarırlar. Daha sonra beyaz elbise giyip tavaf yaparlar. Hac sırasında dualar edilir ve kurbanlar kesilir. Ayrıca Ezidîlikte "Kurban Bayramı" "Yezidî Oruç Bayramı" ve "Çarşemya Serê Nisanê" bayramları kutlanmaktadır. Ezidîler, diğer toplum ve dinlere hoşgörülerinden dolayı diğer din mensuplarının da Ezidîlerin bayramlarını kutladıklarını ifade etmektedirler.¹⁶⁴

Hac ekim ayının 5-15 tarihleri arasında yapılır. Hac ibadet mekânı Kuzey Irak'ın Laleş bölgesindeki Şeyh Hadî tapınağıdır. Hac ibadeti yapılırken Laleş bölgesine girildiğinde ayakkabıların çıkarılması zorunludur. Müslümanlarda olduğu gibi zezem suyu vardır. Asıl zezem suyu da bu sudur. Şeyh Hadî'nin türbesi tavaf edilmek suretiyle hac yapılır. Ömürde bir defa yapılmakla hacı olunur.¹⁶⁵

¹⁶² Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

¹⁶³ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁶⁴ Halis Avanaş, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁶⁵ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

Hac her yıl ekim ayının 5-20 tarihleri arasında Kuzey Irak bölgesinde Laleş'te bulunan Şeyh 'Adî'nin türbesi ziyaret edilmek suretiyle yapılır. Bir kişinin Hac görevini yerine getirebilmesi için maddi yönden belli bir refah düzeyinde olması gerekmektedir. Çünkü yolculuk, Hacda kesilecek kurban vb. masraflar için belli bir bütçe gerekmektedir. Sağlığı yerinde olmayan kişiler yerlerine vekil olarak birini gönderebilirler. Ömürde bir defa Hac yapılmakla hac vazifesi yerine getirilmiş olur. Fazla gitmek isteyenler gidebilirler, buna dair bir kısıtlama yoktur.¹⁶⁶

İsa Burç'un ifade ettiği şekliyle Ezidîlerde Hac ibadeti, ekim ayının 10 ve 15'i arasında yapılmaktadır. Gücü yeten her Ezidînin Laleş'te bulunan Şeyh Hadi'nin türbesini ziyaret etmekle hac vazifesini yerine getirmesi gerekmektedir. Hacca gitmeye gücü yetmeyenlerin yerine vekil gönderme zorunluluğu yoktur.¹⁶⁷

Başka bir görüşte Müslümanların yapmış olduğu Hac ibadeti Ezidîlikte Laleşte bulunan Şeyh 'Adî bin Müsâfir'in türbesini ziyaret etme şeklinde yapılır. Müslümanların hac mevsimi dışında yapmış oldukları Umre ibadeti; Ezidîlikte Irak'ta Sincar bölgesinde bulunan Şerafettin Tapınağı ziyaret edilerek yapılır. Yılın her vakti oraya gidilebilir ancak bu tavaf, Hac yerine geçmemektedir. Bunun dışında Şengal'in bir nahiyesinde "Hane sor" Kürtçe anlamıyla "kırmızı hane" ibadethanesi bulunmaktadır. Yine Şengal'in bir başka nahiyesinde "Sunun" mabedi bulunmaktadır. Irak Kürdistan bölgesinde de Şeyhan mabedi yer alır. Bunun dışında Türkiye dâhil olmak üzere hiçbir ibadethane mevcut değildir. Herkes ibadetini kendi evinde yerine getirmektedir. İbadetleri yerine getirirken gizli bir şekilde yapmaya özen gösterilir.¹⁶⁸

Ezidîlikte hac mekânının Laleş'teki Şeyh Adi b.Müsafir türbesinin ziyaret edilmek suretiyle yerine getirildiği hakkında fikir birliği mevcuttur. Haccın ekim ayında yapıldığı ile alakalı bir farklılık söz konusu değildir. Asıl farklılık ekim ayının hangi günlerinde yapıldığı görüşüdür. Başka bir fikir ayrılığı da vekil haccı

¹⁶⁶ Türki Kaldırıcı, Kavurga Köyü, Ezidî Müridi

¹⁶⁷ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

¹⁶⁸ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

hakkındadır. Kendilerine sorular yöneltilen din mensuplarınca vekil haccının olduğunu söyleyenlerle beraber olmadığını iddia edenler de olmuştur.

2.3.4. Zekât

Ezidîlikte toplum dayanışması olarak zekât da yer almaktadır. Ama İslâm dininde olduğu gibi Ezidîlikte zekâtın belli bir ölçüsü yoktur. Zekât tarım ürünlerinden verildiği gibi para ve hayvanlardan da verilir. Ayrıca zekâtın belli bir vakti olmadığı için yılın her vakti zekât verilebilir.¹⁶⁹

Şeyhler senede bir defa Ezidîlerin bulunduğu yerleşim yerine gelip zekâtlarını alırlar. Zekât belirlenirken kişinin gelir durumu göz önüne alınmaz ve zekât miktarı belirlenirken herhangi bir oran kullanılmaz. Bunun dışında diğer din adamlarına ve fakir kimselere de zekât verilmektedir. Zekât tarım ürünlerinden ve hayvanlardan verilir.¹⁷⁰

Hayvanlardan, tarım ürünlerinden ve paradan zekât verilebilir. Zekât için herhangi bir miktar ve zaman söz konusu değildir. Zekât miktarı kişinin ekonomik gücüne bağlı olarak değişir. Zekât vermek için herhangi bir zorlama söz konusu olmayıp zekât vermek isteğe bağlıdır.¹⁷¹

Ezidîlerde yılda iki defaya mahsus olmak üzere şeyhlere zekât verilir. İlkbaharda koyunların kuzulama dönemi ve yazın hasat dönemi zekât dönemleridir. Zekât veren kişi gücü nispetinde zekât verir. Ayrıca şeyhlerin ziyaretleri sırasında kendilerine fitre de verilir.¹⁷²

Viranşehir Ezidîlerinde zekâtın önemi konusunda fikir birliği olduğu gözlemlenmiştir. Nelerden ne oranda ve ne zaman zekât verildiği ile ilgili basit farklılıklar olmakla beraber aykırı bir farklılık söz konusu değildir.

¹⁶⁹ Halis Avanaş, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁷⁰ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁷¹ Türki Kaldırcı, Kavurga Köyü, Ezidî Müridi

¹⁷² Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

2.4. VİRANŞEHİR YEZİDÎLER/EZİDÎLERİNDE DİNÎ SINIFLAR VE SOSYAL YAPI

2.4.1. Ezidîlikte Dini Sınıflar

Ezidîlikte dini sınıflar mevcuttur. Bu sınıflar sırasıyla şöyledir:

- 1- Mirler
- 2- Şeyhler
- 3- Pirlar
- 4- Fakirler
- 5- Kavvallar
- 6- Kuçekler
- 7- Müritler

Bu sayılanlar dışında kendilerini Laleş'in hizmetine adayanlar da vardır. Bunlar 8 kadın ve 8 erkekten oluşur. Kadınlara “Şikesti (kırılmış)” erkeklere ise “Koçek” adı verilmiştir. Bunların hepsi kardeş sayılır ve hiçbir zaman evlenemezler. Bunlardan birinin yaşamını yitirmesi durumunda yeri başka biriyle tamamlanır. Sayı sürekli olarak sekizde sabit tutulur.¹⁷³

2.4.2. Sosyal Yaşam

2.4.2.1. Doğum ve Vaftiz

Çocukların ilk tıraşını şeyhin yapması zorunludur. Tıraşın tek aylarda yapılması gerekir. Örneğin beşinci yedinci aylarda yapılabilir. Şeyh tıraşı yapmadan önce hiçbir surette berber çocuğu tıraş edemez. Tıraş edildikten sonraki saç, çocuğun ailesi tarafından saklanır. Evlenirken kesilen ilk saç geline verilir. Tıraş işlemine “bısk” adı verilir. Bısk sözcüğü aryan dilinde kullanılmaktadır. Ayrıca Ezidîlerde su, ateş ve güneş kutsal kabul edilmektedir.¹⁷⁴

Ezidîlikte dünyaya gelen bir çocuk için mevlit düzenlenir. Yakınlara yemek ikramında bulunulur. Akraba ve dostlar tarafından doğum yapan anne için yiyecekler

¹⁷³ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁷⁴ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

hazırlanıp kendisine götürülür. Dünyaya gelen çocuğun saçı bir yıldan önce kesilmez bir yaşına girdikten sonra çocuğun ilk tıraşını şeyhin yapması gerekmektedir. Bu olaya (bısk) adı verilmektedir. Çocuğu olmayan kişilerin civardaki türbelere gitme âdeti vardır. Hangi dinden olursa olsun bütün ziyaretler Ezidîler için kutsal kabul edilmektedir. Bu da bütün dinlerin kutsallarına duyulan saygıyı ifade etmektedir. Eyyüpnebi türbesini ziyaret ettikten sonra çocuğu dünyaya gelenlerin çocuklarına sırf bu yüzden Eyyüp adını verdikleri görülmektedir. Sultan Şeyhmus, Veysel Karani gibi türbeleri ziyaret sonucu, çocuğu dünyaya gelenlerin bu isimleri çocuklarına verdiklerine şahit olunmaktadır.¹⁷⁵

Bısk adı verilen ortak bir saç kesme ayini vardır. Burada Ezidîlikte dini ritüellerin ilk yıllardan itibaren uygulandığı görülmektedir.

2.4.2.2. Sünnet ve Kirvelik

Kirvelik doğan erkek çocuğunun sünnet edilmesi sırasında iki kişi arasında kurulan bağıdır. Kirvelik, Ezidîler arasında yapılabildiği gibi farklı din ve milletlerden başka insanlarla da yapılabilir. Ancak Ezidîler arasında yapılabilmesi bir şarta bağlıdır. Bu şart aynı sınıf içerisinde kişiler olmamasıdır. Örneğin; mürit mürit ile kirve olamaz. Çünkü kirvelik kurumu evlilik yasağını beraberinde getirmektedir. Bu yasağın sebebi, neslin devam edilebilmesidir. Zira Ezidîlikte evlilikler sınıflar arasında yapılabiliyorken böyle bir durum evlilik alanını kısıtlayacaktır. Bu yüzden sınıflar arası kirvelik yasaklanmıştır. Diğer din ve milletlerle kirvelik yapılabilmesinin sebebi de diğer dinlerden olan milletlerle evliliğin yasak olmasındandır.¹⁷⁶

Kirvelik Müslümanlarda da var olan bir gelenektir. Müslümanlarla Ezidîler arasında kirvelik bağı bir bakıma iki din arasındaki hoşgörünün temsilidir. Kesin olan bir kaide vardır. O da aynı sınıftan olan Ezidî kirveliliğinin yasak olmasıdır. Bunun nedeni de Ezidîlikte kirve olan kişiler arasında evlilik akdinin yasaklanmasıdır.

¹⁷⁵ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

¹⁷⁶ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

2.4.2.3. Ahiret Kardeşliği

Ezidilikte iki kişi arasında ahiret kardeşliği yapılır. Bunlar; kardeş gibi sürekli birbirlerinin ihtiyaçlarını görürler. Ölüncüye kadar kardeşlik devam eder. Kardeşlik ancak ölümle biter. Ahiret kardeşlerinden birisi ölürse ölen kişinin gömülme esnasında kefenin açılması, bağlanması ve ölüünün mezara bırakılması görevi ahiret kardeşine aittir. Genellikle aynı cinsler arasında kardeşlik kuruluyorsa da farklı cinsler arasında da kardeşlik kurulabilmektedir.¹⁷⁷

Olgunluk yaşına gelen bir Ezidî, bir şeyh veya pîr ile Ahiret Kardeşi olur. Kardeşliğin nişanesi olarak kardeş olunan şeyh veya pîr'e yedi meleği sembolize etme adına yedi kat elbise hediye olarak alınır. Kardeşliğin ilanı için kurban kesilip eş dosta ziyafet verilir.¹⁷⁸

Dini sınıflarla aradaki samimiyetin pekişmesi için yapılan Ahiret Kardeşliğinin bir benzerini Alevilikteki musahiplik müessesesinde görmekteyiz. İki uygulamanın birbirine benzemekle beraber toplumdaki dayanışmaya katkı sağladıkları söylenebilir.

2.4.2.4. Evlenme ve Boşanma

Ezidilikte evlilik müessesesi nikâhla kayıt altına alınır. İki şahit huzurunda Şeyh nikâhı kıyar. Ezidilikte evlilikler sınıflar içinde olur. Diğer sınıftan olan birisi, başka bir sınıftan olan birisiyle evlenemez. Örneğin bir şeyh kendi şeyh sülalesinden, bir kaval ise kendi kaval sülalesinden biriyle evlenir. Bunun sebebi ise her din âliminin bilgi seviyesinin bir olmamasıdır.¹⁷⁹

Evlilik çağına gelen kişiler karşılıklı rızayla anlaşarak evlenirler. Evlilik sadece sınıflar arasında yapılır. Evlilik esnasında anne sütü şeklinde bir miktar para kızın ailesine verilir. Nikâhı şeyh kıyar, şeyhin olmaması durumunda yaşlı bir mürit de nikâhı kıyabilir. Evlilik icap-kabul şeklindedir. Nikâhı kıyan şeyhin sorduğu sorulara olumlu cevap verilmesi durumunda nikâh kıyılır. Nikâh kıyılırken eşe dosta

¹⁷⁷ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁷⁸ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

¹⁷⁹ Halis Avanaş, Burç Köyü, Ezidî Müridi

ziyafet verilir, eğlenceler düzenlenir. Başka dinden birisiyle evlilik kesinlikle yasaktır. Kadın-erkek için aynı kural geçerlidir. Günümüzde Irak Ezidîlerinden birisi başka bir dinden birisiyle evlenmesi durumunda ölüm cezası ile cezalandırılır. Yakın dönemde dahi Ezidîlerinde ölüm cezasının verildiği duyumu alınmaktadır. Ancak Türkiye'deki mevcut kanunlar sebebiyle bu ceza uygulanamamaktadır. Son dönemlerde Türkiye'de gerek Müslümanlardan gerekse Avrupa'daki diğer dinlerden kimselerle evlenilebildiği görülmektedir. Eskiye oranla cezai yaptırımda yumuşaklığa gidildiği görülmektedir. Eskiden farklı dinden birisiyle evlenildiğinde sürgün cezası verilirdi ancak günümüzde bayanlara oranla erkeklerde biraz daha esneklik sağlandığı görülmektedir.

Ezidîlikte boşanma eskiye oranla biraz daha ılımlı hale gelmiştir. Eskiden daha katı bir yapı hâkimken günümüzde gerekçe göstererek çiftlerin boşanması normal bir eylem haline gelmiştir. Boşanan bir kişi boşandığı kişiyle bir daha evlenemez.

Ezidîliğe göre başka dinden biriyle evlenen kişi dinden çıkar. Dolayısıyla dinden çıkan bir kişi bir daha Ezidîliğe geri dönemez. Bunun sebebi Ezidîliğin kendisini muhafaza etmesi düşüncesidir.¹⁸⁰

Ezidîlikte boşanmak yasaktır ve boşanan çiftler aforoz edilir. Çok eşlilik yasaktır. İslamiyet'te var olduğu gibi Ezidîlikte de mehir vardır. Mihrin en düşüğü 25 gr altındır. Boşanma ve ölüm durumlarında iddet süresi vardır ve bu süre dokuz aydır.¹⁸¹

Kavurga köyünden Türki Kaldırıcının ifadesiyle Ezidîlerde evlenecek erkek, kız tarafına başlık parası verir. Son zamanlarda 20.000 Euro kadar başlık parası verildiği de görülmüştür. Başlığın belirli bir ölçüsü yoktur. Bunun yanında gelinin dayısına ve amcasına "Hılat" adı verilen bir miktar para verilir. Şahitlerin erkek olması önceliklidir. İki kız kardeşin aynı anda nikâhlanması yasaktır, yalnız kardeşlerden birisinin ölmesi durumunda diğer kardeşi nikâh altına alınabilir. Nikâhsız ilişki kesinlikle yasaktır. Kızlara oranla erkeklerin Müslüman kızlarla

¹⁸⁰ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁸¹ Sercan Gören, Bozca Köyü, Ezidî Müridi

evlenmesinde biraz daha esnek davranılır. Bunu cezası bazen sürgün bazen de toplumdaki dışlanma şeklinde olabilmektedir. Ancak şu anda Kavurga Köyü içerisi dâhil olmak üzere Müslüman ve Ezidîler arasında evlilik örnekleri mevcuttur.¹⁸²

Hadi Yüksel'in beyanına göre Ezidîlikte süt parası aynı aşiretten kimseler arasında oldu mu miktarı azdır. Farklı aşiretten biri ile evlilik gerçekleştiği zaman süt parası miktarı biraz daha artmaktadır. Ezidîlikte ayrıca "Hılat" adı verilen dayı ve amcaya verilen bir hediye de mevcuttur. Evlenilebilecek kadınlar için bir sınır yoktur. Ancak Ezidîlerde tek evlilik esastır. Ayıplanmadan ötürü boşanma yok denecek kadar azdır. İki kardeşle aynı anda nikâh yasaklanmıştır.¹⁸³

Viranşehir Ezidîleriyle yapılan görüşmeler neticesinde genel olarak Ezidîler tarafından, evlilik müessesesine çok önem verildiği ve boşanmaya olumsuz bakıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. İttifakla nikâhın şeyh tarafından kısılanması gerektiği, şeyhin bulunmadığı zamanlarda ise bu işi yapabilecek yeterlilikte birinin de bu işlemi yerine getirilebileceği ifade edilmiştir. Genel olarak "hılat" adı verilen kimilerince başlık parası kimilerince de süt parası diye nitelendirilen bir miktar para gelinin amcası veya dayısına verilmektedir. Ancak bunun miktarının farklı ifade edildiği de tespit edilmiştir. Bu konuda fikir birliği söz konusu değildir. Nikâh şahitlerinin erkek mi yoksa kadın mı olacağı sorusuna verilen cevaplarda da fikir birliği olmadığı görülmüştür. Ancak şahitlerin iki kişi olması ve bunların da erkek olmaları gerektiği görüşü daha baskındır. Diğer dinlerden bir kişi ile evlenme yasağının bazı Ezidî kesimlerinde hala ciddiyetle uygulandığı görülmekle beraber başka bir kesimde bu konuda yumuşamaya gidildiği sonucuna da ulaşılmıştır.

2.4.2.5. Cenaze

Ezidîlerde bir ölüm vakası meydana geldiğinde şeyhler gelir ve ölü için dua ederler. Halk da bu esnada elleri bağlı vaziyette duaya iştirak eder. Ezidîler de Müslümanlar gibi ölülerine içerik ve yapılışı farklı olmakla beraber telkin okurlar. Ezidîlerin mezarları Müslüman mezarları gibi doğu batı yönlüdür. Müslümanlarda olduğu gibi Ezidîler de ölülerini yıkarlar. Ezidîlerde bir kişi öldü mü o kişiye beyaz

¹⁸² Türki Kaldırıcı, Kavurga Köyü, Ezidî Müridi

¹⁸³ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

çorap, beyaz eldiven, beyaz elbise, beyaz başlık ve beyaz pijama giydirilir. Ayrıca kişinin yaşarken sevdiği saat, yüzük, kolye gibi ölü için değerli olan şeyler ölüyle beraber gömülür. Ezidîlerde Müslümanlardan farklı olarak ölüler kabre tabutla gömülür ve kabrin üstü demir tellerle kapatıldıktan sonra tellerin üstü bir saca kapatılıp üstüne beton dökülür. Yine ölünün mezarında rahat edebilmesi için başının altına yastık konup üzeri battaniyeyle örtülür. Ezidîlerde Müslümanlarınkine benzer taziye merasimi bulunmaktadır. Burç köyünden Mustafa Avanaş'ın anlatımına göre Ezidîlerde Ahiret inancı, Cennet ve Cehennem, Sırat Köprüsü gibi inanışlar da bulunmaktadır.¹⁸⁴

Vefat eden bir Ezidî, şeyh tarafından yıkanır. Yıkama esnasında şeyhe yardım etme görevi pîre aittir. Cenaze 10 metre kefenle kefenlenir. Daha sonra ölü doğu-batı yönünde kazılmış olan mezara konulur. Ölünün yüzü Laleş'in doğuda bulunmasından ötürü doğuya çevrilir ve mezar kapatılır. Müslümanlardaki mezarlık yönünün doğu-batı olması Ezidîlikten alınmış ve devam ettirilmiştir. Mezar kapatıldıktan sonra şeyh ölüye telkin duası okur. Telkin duası okunurken ölünün yakınları mezarın başında hazır bulunur. Kefenin bağlanıp açılması görevi de ölünün ahiret kardeşine aittir. Ölüye hürmet amacıyla mezarlıklar sürekli temiz tutulup yeşillendirilir.¹⁸⁵

Ezidîlikte cenazeyi yıkama işi için şeyhlerin olmadığı zamanlarda zaruret durumunda halktan bu işten anlayan birileri de yapabilir. Ölüler yıkanır ve bir kefenle kefenlenir. Daha sonra ölüler; tabutla toprağa gömülüp tabutun üzeri betonla kapatılır. Tabut ve beton koruma amaçlı yapılır. Ölüler vasiyet olursa sevdiği bir takıyla gömülür ama önceki yıllarda defîne arama amacıyla farklı dinlerdeki kişiler tarafından mezarların tahrip edildiği de aktarılan rivayetler arasındadır.¹⁸⁶

Ezidîlikte ölen bir kişi önce iki kat kefenle kefenlenir daha sonra doğu-batı yönünde kazılmış olan mezara yerleştirilir. Ölüye eldiven giydirilir. Ölünün yanına herhangi bir şey koyulmaz ancak çok nadir de olsa bazen ölüyle beraber sevdiği bir

¹⁸⁴ Mustafa Avanaş, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁸⁵ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁸⁶ Sercan Gören, Bozca Köyü, Ezidî Müridi

şeyi gömülebilir. Yalnız dini gelenekte öyle bir uygulama yoktur. Dua okunurken mezarlığa gelenler edilen duayı sessiz bir şekilde dinler. Zorunlu olmamakla beraber hayatını kaybeden herhangi bir Ezidînin defin işlemine bütün Ezidîlerin katılması gerekmektedir.¹⁸⁷

Mezarların kazılma yönleri, cenaze merasimleri, telkin ve cenazeyi kimin yıkayacağıyla ilgili konularda Viranşehir Ezidîlerinde fikir birliği olduğu tespit edilmiştir. Farklı uygulamalar içerisinde ölüyle beraber bir şeyin gömülüp gömülemeyeceği ve kefenin ebadı hakkında birtakım basit farklılıklar bulunmaktadır, fakat genel anlamda bir uygulama bütünlüğünden söz edilebilir. Ayrıca Ezidîlerin mezar taşlarında Ezidîlerce kutsal kabul edilen tavus kuşu ve güneş motifinin de sıklıkla yer aldığı gözlemlenmiştir.

2.4.2.6. Yasak ve Haramlar

Ezidîlikte de diğer dinlerdeki gibi hayvanlardan ve sebzelerden yenmesi haram olan şeyler vardır. Sebzelerden marulun yenmesi Ezidîlikte yasaktır. Ancak Irak'ta görüşülen din adamlarınca sadece Musul marulunun yenmediği bilgisi aktarılmıştır. Esasına bakılacak olursa günümüzde marulun tüketilebileceğini söylemişlerdir. Burç köyü Ezidîleri genellikle marul tüketiyor, bununla beraber bazı yaşlılar hala marul yememektedirler. Ayrıca Viranşehir Bozca köyü Ezidîleri de halen marul tüketmeyen Ezidîler arasındadır. Et sınıfından tavus kuşu hariç herhangi bir etin tüketilmesi konusunda bir yasak söz konusu değildir. Tavus kuşu da Tanrı'nın tüm renklerini üzerinde barındırdığı için ona hürmeten tüketilmesi yasaktır. Örneğin domuz eti yasak olduğu için değil hastalık saçtığı için yenmez, yoksa tüketilmesi yasak değildir. Alkol tüketimi konusunda herhangi bir yasak söz konusu değildir. Sarhoşluk verinceye kadar her türlü alkol tüketilebilir. Ezidîlikte her şeyin fazlası haram kabul edilir.¹⁸⁸

Oğlakçı köyünden Hadi yüksel Ezidîlikte marulun yenmesinin yasak olduğunu iddia edenlerin var olduğunu ifade etmiştir. Ona göre bu iddia gerçeği yansıtmamaktadır. Marulun yenmesinin yasak olmasıyla alakalı şöyle bir hikâye

¹⁸⁷ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

¹⁸⁸ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

anlatılır: ‘‘Musul’da Müslümanlar ve Ezidîler birlikte yaşamaktaydılar. Ezid nüfusunun yoğun olduğu bir bölgeye giden yolun kenarında bir Müslüman’a ait marul tarlası vardı. Yoldan geçen insanlar ve hayvanlar bu tarlaya zarar veriyorlardı. Tarlanın sahibi bu olumsuz durumun önüne geçemediği için, o dönemde Müslümanların da günün adaletine güvendiği Ezidîlerin Mir’ine durumun zm için başvurmuştur. Mir de bu olumsuz durumun önüne geçebilmek adına marulun haram olduğunu söylemek zorunda kalmıştır.’’ Başlangıçta zararın telafisi için getirilen bu yasak zamanla genel bir kural olarak algılanmıştır. Bu durumun yanlışlığı sonraki dönemlerde anlaşılmış olup marulun yenmesi yasak olmaktan çıkmıştır. Dönemin mirlerinden ‘‘Mir Muavi’’ için aslının böyle olmadığını Ezidîlere anlatmıştır. Genel bir yasak olmamakla beraber içkiyi isteyen içebilir. Herhangi bir yasak yoktur. Domuz eti Ezidîlikte yenmesi haram olan hayvanlardan kabul edilmektedir.¹⁸⁹

Sercan Gören’nin aktardığı bilgilere göre domuz eti haramdır. Ezidîlikte genel kaidenin her şeyin fazlasının haram olduğu düşüncesidir. Sarhoşluk vermeyinceye kadar içki imekse helaldir. Marul yemek haramdır. Haram olma sebebine gelince, bu konuda iki rivayet vardır. Birinci nedeni rivayet edildiğine göre Musul’da Ezid liderinin kardeşi marul tarlasında öldürüldüğü için marul yemek yasaktır. İkinci bir hususta ise marulun birçok mikrop barındırmasıdır.¹⁹⁰

Helal ve haramlar noktasında tavus kuşunun yenmesinin haram olduğu konusunda fikir birliği vardır. İçki içmenin yasak olması konusunda fikir birliği olmasa dahi genel kanaat sarhoşluk vermeyinceye kadar içkinin iilebileceği yönündedir. En çarpıcı görüş ayrılığı marulun tüketilmesi ile alakalıdır. Bu hususta marulun yenebileceğini ifade edenler olmakla beraber yenmeyeceğini iddia edenler de vardır. Yenmeyeceğini iddia edenler arasında da fikir ayrılıklarının varlığı söz konusudur.

¹⁸⁹ Hadi Yüksel, Oğlaki Köyü, Ezid Müridi

¹⁹⁰ Sercan Gören, Bozca Köyü, Ezid Müridi

2.4.2.7. Halka (Çember)

Burç köyünden İsa Burç'a göre Ezidilikte "Kutsal Halka" diye bir şey kesinlikte yoktur. Diğer dinlere mensup kişilerce Ezidîlerin iyi niyet ve hassasiyetlerini suistimal etmek adına ortaya çıkarılmıştır. Psikolojik baskı amacıyla yapılan bir durumdur. Şu şekilde yapıldığı anlatılır: "Yezîdî bir kişinin etrafına herhangi bir alet ile bir halka çizilir. Bu halkanın Tanrı'nın sınırı olduğu söylenir. Eğer bu halkadan çıkılırsa dinden çıkıldığı söylenir. Ancak dışarıdan birisinin halkayı silmesi durumunda çıkılır. Dini hassasiyeti olan Ezidîler de o dönem cahillikleri sebebiyle dinden çıkacakları korkusuyla halkadan dışarı çıkmamaktaydılar. Daha sonraları bu durumun asılsız olduğu fark edildiğinden bu istismarın önüne geçilmeye çalışılmıştır.¹⁹¹

Eski dönemlerde Ezidilikte kavga esnasında kavgayı önlemek amacıyla bir halka çizilir ve bu halka Allah'ın halkasıdır denilerek kişilerin kavgaları bitirmeleri için böyle bir yol izlenirdi. Ama günümüzde Ezidîliğe mensup olmayan kişilerce kötü amaçlara alet edilmesin diye bu uygulama uygulanmamaktadır. Hatta bu duruma "Eve Dönüş" filminde de yer verilmiştir.¹⁹²

Kutsal halka konusunda Hadi Yüksel farklı bir rivayet aktarmıştır. Onun anlattığına göre Ezidîlerin şeyhi "Şeyh Hadi", Ezidîler için helal ve haramları saydıktan sonra örnek olması açısından bir halka çizmiştir. Bu halkadan çıkmak Ezidîler için dinden çıkmak gibidir demiş. Ona göre aslında bu örnek helal ve haram çizgisinden çıkılmaması gerektiğini ifade etmek için kullanılmıştır. Ancak bu durum bazı Ezidîlerce yanlış anlaşılmiş ve bu yanlış anlaşıldığı haliyle toplum içerisine yerleşmiştir. Bu durum art niyetli farklı din mensuplarınca kötü şekilde kullanılmıştır. Bu yanlış anlamının farkına varan Ezidîler günümüzde bu yanlışla düşmemektedirler.¹⁹³

Halka (çember) konusunda Viranşehir Ezidilerince bu durumun Ezidi din fertlerinin iyi niyetlerini sömürmek için ortaya atılan asılsız bir şey olduğunu iddia

¹⁹¹ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁹² Av. Özkan Gören, Bozca Köyü, Ezidî Müridi

¹⁹³ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

edenlerin yanında Ezidilerce yanlış anlaşılmış bir durum olduğunu da öne sürenler olmuştur.

2.4.2.8. Tenâsüh

Burç Köyünden İsa Burç'a göre diğer dinlerde olduğu gibi Ezidîlikte de cennet-cehennem ve ahiret inancı vardır. Çünkü cennet-cehennem ve ahiret inancı olmazsa adalet kavramı tahsis edilemezdi. Bunların varlığı diğer dinlerde zaruri olduğu gibi Ezidîlikte de zaruridir. İslâm dininde ahirette olduğu söylenen sırat köprüsünün dünyada olduğuna inanılır. Bu köprü Kuzey Irak'ta Başika'da bulunur. Köprüden çıplak ayakla geçilmesi zorunludur. Ruh göçü olayına gelince Viranşehir Ezidîlerinde böyle bir inancın var olduğu söylenemez ancak Irak Ezidîlerinde ruh göçü inancı bulunmaktadır. Bununla alakalı yaşanmış örnekler de anlatılmaktadır. Ahiret vardır diyenlere ahirete kim gitmiş ki cenneti cehennemi görmüştür sorusu sorulabilir. Asıl cennet-cehennem insanın vicdanıdır.¹⁹⁴

Ezidîlikte hesabın olması gerekliliğinden ötürü ahiret inancı vardır. Bunun yanında cennet cehennem inancı da vardır. Ahiret olmazsa adalet olmayacağı için dünyada yapılan her kötülük cezasız kalacaktır. Bu da adalet anlayışına sığmayacaktır. İddia edildiğinin aksine Ezidîlikte tenâsüh inancı yoktur.¹⁹⁵

Tenâsüh (ruh göçü) cennet cehennem, ahiret inancıyla alakalı gerek Viranşehir Ezidîleri arasında gerekse Irak Ezidîlerince birbirine aykırı beyanlar söz konusudur. Viranşehir Ezidîlerinde bir kısım Ezidî tenâsühün varlığını kabul etmekle beraber Irak Ezidîlerinin de aynı görüşü paylaştıklarını öne sürmüşlerdir. Diğer bir grup ise adalet anlayışının tesisi için tenâsühün olamayacağını cennet cehennem ve ahiretin olması gerekliliğini ifade etmişlerdir.

2.4.2.9. Albastı (Pir'ebok)

Alkarası veya Albastı (yerel dilde "Pir'ebok") halkın düşüncesinde kötülüğün belirtisidir. Bayanların doğumu sonrası rahatsızlanması, anne ve bebeklerin hayatını kaybetmeleri, kötü ruh olduğuna inanılan Albastı ya da Alkızının saldırısına

¹⁹⁴ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁹⁵ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

bağlanmıştır. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde çoğunlukla yeni doğum yapmış bayanlar ile dünyaya yeni gelmiş çocuklara çok az da olsa hamile bayanlara, yeni evlilere, bineklere saldırdığı, hastalıklara ve nadir de olsa ölümlere yol açtığı düşünülen periyeye verilen addır. Eskiden köyümüzde büyüklerimiz bir periyeyi yakalamış ve etkisiz hale getirmişlerdir. Bu olaydan sonra yeni doğum yapmış bayanlara zarar vermemesi için ailemizden herhangi birinin saçından bir miktar alıp doğum yapmış kadının yanına bırakılırdı. Günümüzde bu uygulama halen devam etmektedir. Hatta Irak Ezidîlerine kadar bizim ailemizden birilerinin saçından alınıp orada yeni doğum yapmış bayanlara gönderilmektedir. Bu suretle yeni doğum yapmış bir kadın, Albastı'dan korunmaktadır.¹⁹⁶

¹⁹⁶ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

2.5. VİRANŞEHİR YEZİDİ/EZİDİLERİNDE NÜFUS DAĞILIMI

Ezidîlerin belirttiğine göre Ezidîlerin anavatanı günümüz Irak sınırlarında bulunan ve kendilerince kutsal kabul ettikleri Şengal'e dayanmaktadır. Yezîdî kaynaklarına göre Ezidîlerin dünyaya yayılışı da buradan olmuştur.¹⁹⁷ Daha çok Batman'ın Beşiri ilçesinde, Şırnak'ın İdil ilçesinde, Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde, Hakkâri ve Mardin illerinde Ezidî nüfusu mevcuttur.¹⁹⁸ Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde ise Oğlakçı, Burç, Harbe Belek, Gire Sırt gibi köylerde yaşamlarını sürdürmektedirler. Ezidîler, aşiretlere ayrılmış bir yapıya sahiptirler. Başlıca aşiretleri; Halti, Kopani, Mervana, Bıllıka, Adîya ve Maseka gibi aşiretlerdir. Bu aşiretlerden Halti aşireti Viranşehir'de Müslüman olmakla beraber Beşiri'deki Haltiler hala yaşamlarını Ezidî olarak sürdürmektedirler.¹⁹⁹

İsa Burç'un ifade ettiğine göre Viranşehir'den göç eden Ezidîlerin çoğunluğu Avrupa'ya göç etmiştir. Özellikle Almanya'ya göç eden Ezidî nüfusu daha çoktur. Viranşehir'den İlk göçler 1979-1982 yıllarında başlamıştır. Başlangıçta kesin dönüş yapma niyetiyle göç edilmişti, ancak geri dönüşler ikamet etme maksatlı olmayıp gündelik işlerini halletmekten ibaret olmuştur. Avrupa'ya asıl göç, 1986 sonrasında yapılmış ve gidenler Almanya'da yerleşik hayata geçmişlerdir.²⁰⁰

Resmi Ezidî nüfusunun en yoğun olduğu ülkeler sıralamasında Türkiye ve Irak başı çekmekle beraber Rusya, Almanya, Suriye, Ermenistan ve İran'da da bu dinin mensupları bulunmaktadır.²⁰¹

Yaşanan göçler sebebiyle Ezidî köylerinde önemli derecede nüfus azalması söz konusudur. Hatta bazı köylerde hiçbir Ezidî kalmamıştır. Daha önceden içinde Ezidîlerin oturduğu ama günümüzde hiçbir Ezidînin olmadığı köyler şöyle sıralanabilir:

1- Melle Qacar (Kaçar)

¹⁹⁷ Mustafa Avanaş, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁹⁸ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

¹⁹⁹ Mustafa Avanaş, Burç Köyü, Ezidî Müridi

²⁰⁰ İsa Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

²⁰¹ Zine Süren, Burç Köyü, Ezidî Müridi

- 2- Xerbi Ariya
- 3- İşhan (Altınbaşak)
- 4- Kevir Bel
- 5- Balu
- 6- Kerme (Anıt)
- 7- Kori²⁰²

Bundan nceki yıllarda Viranşehir’de Ezidilere ait otuzun üzerinde köy bulunmaktaydı. 1980’li yıllardan itibaren yaşanan ortam karışıklığı ve başka nedenlerden ötürü başta Almanya olmak üzere Avrupa’nın çeşitli ülkelerine yaşanan gler sebebiyle Ezid nüfusunda önemli derecede eksilme meydana gelmiştir. Bundan nceki dönemlerde Viranşehir’de çok sayıda başta şeyhler olmak üzere birçok din adamı da glerle beraber Viranşehir’den ayrıldı. Günümüzde Viranşehir’de ikamet eden herhangi bir şeyh bulunmamaktadır. Gler sonrası Viranşehir’de Ezid nüfusunun yoğunlukta bulunduğu sadece dokuz köy kalmıştır. Bu köyler ve köyde ikamet eden aşiretler şu şekildedir:

Tablo 1: şanlıurfa Viranşehir Ezidilerinin Coğrafi Dağılımı, Dini ve Aşiret Nüfus Yapılanması

Sıra	Köyün Adı	Köyün Kürtçe Adı	Dini Yapı	Aşiret
1	Kavurga	Girü Sirt	Ezid ve Müslüman	Haltan
2	Yukarı bağ	Kerma Osmo	Tamamı Ezid	Haltan
3	Dinçkök	Gede	Ezid ve Müslüman	Haltan
4	Bozca	Xirb Belek	Tamamı Ezid	Davudi
5	Fıstıklı	Fistq	Tamamı Ezid	şerkiyan
6	Burç	Birc	Tamamı Ezid	Maseka
7	İşıklı	Zevra	Tamamı Ezid	şerkiyan
8	Oğlakçı	Oğlakçı	Tamamı Ezid	şerkiyan aşireti Torin kolu
9	gl	Mınmnik	Tamamı Ezid	Haltan

Kaynak: Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezid Müridi

²⁰² İsa Burç, Burç Köyü, Ezid Müridi

Ezidîlerin nüfusunun az olma sebeplerinden en önemlisi “Ezîdî olunmaz; Ezîdî doğulur” düsturudur.²⁰³

2.5.1. Viranşehir Yezîdîler/Ezîdîlerinde Önemli Şahıslar

2.5.1.1. Dewreşê ‘Evdî

Dewreşê ‘Evdî’nin annesi Dınna aşiretindedir. Torunları günümüzde Şanlıurfa’nın Viranşehir ilçesinin Oğlakçı köyünde oturmaktadırlar. Dewreşê ‘Evdî, Burç Köylülerinin dayısı sayılır. Babasının çok etkin olmadığı rivayet edilmekle beraber annesinin aile içerisinde baskın bir karakterinin olduğu anlatılır. Annesi asıl itibariyle Şanlıurfa ili Suruç ilçesinin “Ali Gör” kasabasındandır. Babası Toruna aşiretindedir. Bundan yaklaşık 50 yıl öncesine kadar Şanlıurfa ili Suruç ilçesinin tamamına yakınının Ezîdî olduğu tarafımızca bilinmektedir. Artan baskılar sonucu göç etmek zorunda kalmışlardır. Günümüzde Suruç ilçesinde Ezîdî nüfusu kalmamıştır. Dewreşê ‘Evdî milli aşiretine bağlıdır. Aslına bakacak olursak daha önce milli aşiretinin tamamı Ezîdî idi. İbrahim Paşa döneminde Milli aşireti ve Siverek tarafında Karakeçi ve Zazalarla yapılan savaşta üstün kahramanlıklar sergilemiştir. Bu aşiretlerin işgaline karşı üstün kahramanlıklar göstermesi sebebiyle Milli aşiretinde Ezîdî olsun olmasın herkesin takdirini kazanmıştır. Dönemim paşası Timur Paşa’nın “Kim Milli aşiretini düşmana karşı kahramanca savunursa onu kızım ile evlendireceğim” sözü sonrası kardeşi Sadun ile beraber yedi kahraman düşman üzerine yürümüş ve savaşı kazanmışlardır. Dewreşê ‘Evdî’nin kardeşi Sadun bu savaş sırasında hayatını kaybetmiştir. Savaş sonrası Müslüman olan Timur Paşa verdiği sözü tutmuş ve kızını Dewreşê ‘Evdî’ye vermiştir. Dewreşê ‘Evdî daha sonradan savaşta hayatını kaybetmiştir. Mezarı Şanlıurfa’nın Viranşehir ilçesindeki Elgün köyü höyüğü üzerinde bulunmaktadır.²⁰⁴

Dewreşê ‘Evdî Ezîdîlerin ünlü halk kahramanıdır. Viranşehir Oğlakçı köyü Ezîdîleri onun torunlarındandır, 1740’lı yıllarda yaşamıştır.

Dewreşê ‘Evdî hem Ezîdîlerin hem de milli aşiretinin en önemli kahramanlarındandır. Viranşehir’de bulunan Oğlakçı Köyünün sakinlerinin

²⁰³ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezîdî Müridi

²⁰⁴ İsa Burç, Burç Köyü, Ezîdî Müridi

dedeleridir. Oğlakçı köyündeki Ezidiler bekâr olarak ölen Dewreşê ‘Evdî’nin kardeşinin torunlarıdır. 1700’lü yıllarda yaşamıştır. Dönemim paşası Zor Temur paşa (İbrahim paşa) ile Türkler ve Kayslılar arasında bir çekişme söz konusudur. Türkler ve Kayslılar 1700 kişilik bir ordu hazırlayıp merkezi Viranşehir’de bulunan Milli aşiretine saldırıp burayı ele geçirmek için hazırlık yapmışlardır. Bunu duyan Zor Temur paşa bölgedeki aşiret reisleri ve kahramanları toplayarak mukavemet göstermek için istişarede bulunmuştur. Lakin bu güçlü ordu karşısında Dewreşê ‘Evdî dışında destek veren herhangi bir kimse çıkmamıştır. Kahramanlığı dillere destan olan Dewreşê ‘Evdî aynı zamanda Zor Temur paşanın kızı Addule’ye de âşıktır. Ancak kendisi bir Ezidî olan Dewreşê ‘Evdî ‘ye, Müslüman olduğu için Temur paşa kızını vermek istemez. Çok kararlı olan Dewreşê ‘Evdî onay almak için Kuzey Irak’a gider ve oradaki Baba Şeyh ile görüşür. Baba Şeyh’ten evlilik için izin ister lakin Baba Şeyh bunun mümkün olmadığını söyler. Dewreşê ‘Evdî bunun bir yolunun olup olmadığını sorar Baba Şeyh ise eğer kızın iki nesil önceki atası Ezidî ise evliliğin mümkün olabileceğini söyler Dewreşê ‘Evdî ise eskiden beri kızın Müslüman bir aileye mensup olduğunu söyledikten sonra Baba Şeyh bunun mümkün olamayacağını söyler. Ne olursa olsun bunda kararlı olduğunu söyleyen Dewreşê ‘Evdî’ye Baba Şeyh beddua eder.

Viranşehir’e dönen Dewreşê ‘Evdî durumun karışık olduğunu görür. Bu arada Temur paşa savaşı için gerekli desteği görememiştir. Dewreşê ‘Evdî’nin savaşı için gönüllü tek kişi olduğunu bildiğinden eğer savaşa katılmayı kabul eden birisi çıkarsa kızını onunla evlendireceğini kabul eder. Bunu duyan Dewreşê ‘Evdî savaşa katılmayı kabul eder. Ancak bunun sadece sevdiği için değil milli aşiretinin onuru için yaptığını söyler Lakin hesaba katmadığı bir şey vardır, Temur paşanın onu tuzağa çekme isteğidir. Dewreşê ‘Evdî savaşa katılmak için bazı yiğitlerin kendisiyle gelmesini şart koşar Bunlardan birisi kardeşi Sadun, Cilo İzoli ve birkaç kahraman daha vardır. Savaşın başlamasıyla Dewreşê ‘Evdî ve beraberindekiler üstün kahramanlıklar sergilemiş ve beraberindeki kahramanlar hayatlarını kaybetmişlerdir. O sırada yaralı olan kardeşi Sadun, Dewreşê ‘Evdî’ye tek başına onlarla mücadele edemeyeceğini, geri dönüp Ezidileri beraberinde getirip mukavemet için destek alması gerektiğini söyler ancak Dewreşê ‘Evdî bunun kendisi için bir utanç olacağını düşündüğü için geri daim atmayı kabul etmez. Bunun sonucunda ölmeden hemen

önce Sadun başındaki örgüleri kesip atına bağlar ve yardım çağrısı şeklinde atını gönderir ve bunun hemen sonrasında hayatını kaybeder. Tek başına kalan Dewreşê ‘Evdî ye kimse güç yetirememektedir. Karşı taraftan savaş siyasetini çok iyi bilen Köse Veys onu attan indirmenin tek yolunun köstebek tarafından tahrip edilen tarlaya çekmek olduğunu söyler. Köstebek tarlasına giren Dewreşê ‘Evdî’nin atı çukurlara girmek suretiyle düşer bunun sonucunda Dewreşê ‘Evdî attan düşer. Yere düştüğünü gören düşmanları kalabalık bir şekilde saldırır ve Dewreşê ‘Evdî’yi öldürür. Dewreşê ‘Evdî’nin mezarı Viranşehir sınırları içerisinde yer alan Elgün köyündeki höyüğün üzerinde yer alır.²⁰⁵

2.5.1.2. ‘Azize Begê

‘Azize Begê aslen Suruçludur. Yaşadığı dönemde kendilerini zorla Müslüman yapmak isteyen kişilere karşı direnişe öncülük etmiş Ezidî halk kahramanıdır. Ezidîler arasında en meşhur olan kadın kahraman kabul edilmektedir. Vasiyeti üzerine öldükten sonra Oğlakçı Köyüne gömülmüştür. Asıl olarak Oğlakçı Köyüyle bir akrabalık bağı yoktur. Kendisi Şanlıurfa ili Suruç ilçesinin yerel ismiyle Mıshacerik şimdiki adıyla Gölen köyündendir. Günümüzde tüm köy Müslüman olmuştur. Ancak zamanla birlikte mezarı tanınmayacak hale gelmiştir.

²⁰⁵ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

2.5.1.3. Viranşehir Ezidîlerinin Coğrafi Dağılımı ve Nüfusu

Tablo 2: Şanlıurfa Viranşehir Ezidîlerinin Coğrafi Dağılımı ve Yıllara Göre Nüfusu

Sıra	Köyün Adı	1985 Yılı Nüfusu ²⁰⁶	2000 Yılı Nüfusu ²⁰⁷	2018Yılı Nüfusu ²⁰⁸
1	Altın başak köyü			
2	Burç köyü		49	300
3	Bozca köyü		35	361
4	Dinçkök köyü			277
5	Oğlakçı köyü		56	150
6	Yaban köyü			
7	Yapraklı köyü		19	
8	Büyük çavuş mezarası			
9	Diktaş mezarası			
10	Tepe Yolu mezarası			
11	Aşağı Koşanlar mezarası			
12	Çörekli mezarası			
13	Çınarlı mezarası			
14	Küçük Altın başak mezarası			
15	Soğanya mezarası			
16	Koçar mezarası			
17	Hırbı Ari mezarası			
18	Üçgül mezarası			
19	Dirgen mezarası			

²⁰⁶ Taşğın, “Anadolu’da yok Olmaya Yüz Tutan Dinî Topluluklardan: Yezidîler”, 731-752

²⁰⁷ Taşğın, “Anadolu’da yok Olmaya Yüz Tutan Dinî Topluluklardan: Yezidîler”, 731-752.

²⁰⁸ TÜİK, 2019 Verileri

20	Işıklı mezrası			
21	Gezdik mezrası			
22	Aşağı Şölenler mezrası			
23	Yaprak mezrası			
24	Yukarı Bağ mezrası		15	143
25	Çavuşlu		7	
26	Fıstık		4	
28	Kavurga			778
	TOPLAM	6307	255	2009

Yukardaki tabloda belirtildiği üzere zamanla Ezidî nüfusunda kayda değer bir azalmanın olduğu görülmektedir. 1985 yılındaki nüfus verilerinde Ezidîlerin ikamet ettikleri köy sayısı 28 iken, bu sayı 2018 nüfus verilerine göre dokuz köye düşmüştür. Bu dalgalanmanın en büyük nedenlerinin başında başta Almanya olmak üzere yurtdışı göçleri gösterilebilir. Bunun yanında arazi satmak suretiyle ilçe merkezine yerleşme nedeni de önemli sebepler arasında sayılabilir. Viranşehir Ezidîlerinin nüfus kayıtları genel itibariyle köylerde bulunmasından ötürü ilçe merkezindeki nüfus sayımına ayrıca yer verilmemiştir.

2.6. GELENEKSEL YEZİDÎ/EZİDİLİKLE VİRANŞEHİR YEZİDÎ/EZİDİLİĞİNİN KIYASLANMASI

Viranşehir Ezidîliği; Ezidîliğin kökeni, İman, İbadet ve dinî yapıyla alakalı kavramları üzerine bina eden geleneksel Ezidîlikle, kitaplar, günlük ibadet ve yaşayış hususunda birtakım farklı görüşler olsa da ekseriyetle benzer görüştedirler.

Viranşehir Ezidîliği üzerine yaptığımız bu çalışmamızda da Allah'a, Melek Tavus'a ve Şeyh 'Adî'ye iman noktasında geleneksel Ezidîlikle pek bir fark yoktur. Tenâsüh inancında ise, ekseriyetle geleneksel Ezidîlikle aynı görüşte olsalar da yazılı kaynakların eksikliği ve yaşanan çevrenin etkisiyle de bazı kişilerde farklı görüşlerin de mevcut olduğu tarafımızdan gözlemlenmiştir.

Ahiret, cennet ve cehennem inancına baktığımız da ise, diğer dinlerden farklı olarak böyle kavramların varlıklarına inanmadıklarını, cehennemim yerine kötü kişilerin ruhlarının başka kötü bir bedende veya bir hayvan bedeninde dünyaya geri dönerek ceza çekeceği inancı vardır. Ayrıca geleneksel Ezidîlikten başka bir fark ise halk arasında ibadetin çok yaygın olmadığı, asıl ibadetin kalbin temiz olmasıyla alakalı olduğu kanısı vardır. Peygamberlik konusunda da Peygamberliği kabul edip etmeme hususunda az da olsa bazı farklılıklar mevcuttur. Kimi din mensupları kısmî olarak kabul etmekle beraber kökten reddedenler de vardır.

Ezidîliğin kökeni, iman ve ibadet esasları, kutsal kitap, evlilik, vaftiz, cenaze, boşanma, helal ve haramlar, cennet-cehennem inancı, tenâsüh (reenkarnasyon) gibi konularda bu inanca mensup çeşitli kişilerle röportaj ve görüşmeler yapılmıştır. Yapılan bu röportaj ve görüşmelerde ortak noktaları içeren bilgiler elde edilirken aynı zamanda birbirine muhalif ve zıt bilgiler de elde edilmiştir. Yapmış olduğumuz bu çalışma neticesinde dinî yaşamla ilgili Ezidîlerde, yazılı kaynakların olmayışı, resmi ve gayri resmi dini eğitim veren kurumların bulunmaması, dini eğitimin sözel geleneğe bağlı olması, bununla birlikte din adamlarının aynı kast içerisinde seçilmesi, yaşadıkları coğrafyanın farklı olması, dini konularda birlik ve bütünlüğe engel olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Ezidîliğin aslı ve Ezidîliğin ne olduğuyula alakalı onlarca çalışma yapılmış, yapılan bu çalışmaların her birinde Ezidîlikle ilgili birbirinden farklı görüşler ortaya konulmuştur. Dönem dönem İslam karşıtlığını körüklemek adına Hristiyanlar tarafından Hristiyan kökenli oldukları iddia edilse de Emevî Arapları olduğu fikri de öne sürülmüştür.

Yezidîlere verilen Yezidî/Ezidî isimlendirmesiyle ilgili birden fazla görüş mevcuttur. Bunlardan en öne çıkan görüş ise yaratıcıları olan Ezda'ya nispetle Yezidî/Ezidî' denmesi görüşüdür. Ezidîlikte yaratılış, diğer dinlerle benzerlik teşkil etmektedir. Onlara göre Kâinatın her tarafı daha önce sularla kaplıydı. Daha sonra dünya şimdiki şekline büründü. Ezidîler insanın ilk atasının Hz. Âdem olduğunu kabul ederler. Ancak Ezidîlerin bir kısmı, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın soyundan geldiklerini kabul ederken diğer bir kısmı da soylarının sadece Hz. Âdem'den geldiğini iddia ederler. Bunun nedeni de Tanrı'nın yapmış olduğu imtihanda Hz. Havva'nın sınavı kazanamadığı inancıdır.

Ezidîler için en önemli şahsiyet Şeyh 'Adî b. Müsafır'dır. Her Ezidî, Şeyh 'Adî'yi dinin kurucusu ve önderi olarak kabul eder. Ancak Ezidîlikle ilgili yapılan son çalışmalarda geçtiği üzere, günümüz Ezidîliğinin Şeyh 'Adî'nin yeğeni Hasan b. 'Adî tarafından oluşturulduğu kabul edilmektedir.

Ezidîlikte melekler çok önemli bir yere sahiptir. Bunların en önemlisi Melek Tâvus ile haftanın her bir gününü temsil eden diğer yedi melektir. Melek Tâvus, Ezidîlikte Melek Cebrail'i ve aynı zamanda Âdem'e secde etmeyi reddeden Azazil'i de temsil etmektedir. Ayrıca Ezidîlerin, dinin kurucusu olarak kabul ettikleri 'Adî b. Müsafır, kutsal bir şahsiyet olarak bu inancın merkezindedir. Ezidîliğe göre Tanrı, dünyayı yarattıktan sonra dünyanın idaresi ve içindekilerin yaratılma işini Melek Tâvus'a bırakmış ve kendisi de inzivaya çekilmiştir. Ezidîlerce kutsal kabul edilen iki kitap vardır. Bunlar, Mushaf-ı Reş ve Kitâbu'l-Cîlve'dir. Bu kitapların gizli olduğu, Ezidîlerce kabul edilmektedir. Ama niçin gizli oldukları ve saklı oldukları yerler ile ilgili görüşlere sahiptirler.

Ahret, Cennet-Cehennem ve peygamber inancı bir grup Ezidî din mensuplarında mevcuttur. Lakin bu fikre inanmayıp bunların olmadığını inkâr eden ve Tenâsüh fikrini benimseyen dinî bir grup da vardır. Ezidîlikte namaz, zekât, hac, oruç ve kurban gibi ibadetler de vardır. Ancak yerine getiriliş şekli itibariyle diğer dinlerde var olan aynı isimdeki ibadetlerden farklılık arz etmektedir. Ezidîlikte, çok kapalı bir sosyal ve dini sınıf mevcuttur. Sınıflar arası geçiş ve sınıflar arası evlilik kesin surette yasaktır. Ayrıca başka bir dinden herhangi bir kişi Ezidîlik dinine giremez. Bunun nedeni Ezidîliğin soy yoluyla devam eden bir din olmasıdır.

Ezidîlik, kapalı bir din olmasından ötürü hakkında çok az malumat bulunan bir dindir. Böyle olmasının nedenlerinden biri sadece kendi halklarına özgü millî bir din olması ve tebliğe kapalı olmasıdır. Kapalı olmasının diğer bir nedeni de Ezidîlik hakkında kendilerine bilgi verilen kişilerin, edindikleri bilgileri olduğu şekliyle değil de ekleme ve çıkarma yapma şeklinde paylaşımlarından dolayıdır. Viranşehir Ezidîliği hakkında çalışma yapmaya başladığımızda, bu saydığımız nedenlerden dolayı bilgi alma konusunda epey zorluk çektiğimiz söylenebilir. Gerek ortak arkadaşlar aracılığıyla gerekse de bire bir görüşmelerde çalışmamızın amacının Viranşehir Ezidîliği hakkında kulaktan dolma bilgilerden arındırılarak var olduğu şekliyle kayıt altına alma niyetinde olduğumuzu söyledik. Yaptığımız araştırma neticesinde klasik Ezidîlik ile Viranşehir Ezidîliği arasında ortak görüşlerin varlığıyla beraber bazı farklılıkların olduğu sonucuna vardık.

Yaptığımız görüşmeler neticesinde Viranşehir Ezidîlerinde, yaratılış ve köken konusunda geleneksel Ezidîlikten farklı fikirlerin mevcut olduğunu müşahede ettik. Bir kısım Viranşehir Ezidîleri tarafından Ezidîlerin kökeninin Âdem ve Havva'dan geldiği iddia edilmişse de diğer bir kısım Ezidî din mensubunca bu görüşün gerçeği yansıtmadığı, Ezidîlerin soyunun sadece Âdem'den geldiği iddiasının olduğu görüldü.

Viranşehir Ezidîlerinin, peygamberlik hakkında sorulan sorulara genel olarak birbirine yakın cevaplar verdikleri müşahede edilmiştir. Allah ile kul arasında, insan olan bir elçinin olamayacağı fikrini benimsemelerine rağmen, diğer din mensuplarına saygı bağlamında onların inanmış oldukları peygamberlere saygı duydukları da tarafımızca tespit edildi.

Viranşehir Ezidîlerince dinin kurucusu kabul edilen Şeyh 'Âdî hakkında sorulan sorulara alınan cevaplarda birbirine aykırı bir ifadeye rastlanmamıştır. Lakin sorulan sorularda dikkat çeken husus klasik kaynaklarda geçen Şeyh 'Adî'nin isminin Viranşehir Ezidîlerince Şeyh Hadi olarak telaffuz edilmesidir.

Viranşehir Ezidîliğinde Melek Tavus ve diğer melekler hakkında klasik kaynaklarla ortak bir fikrin mevcut olduğu görüldü. Aynı zamanda Melek Tâvûs'un ifade edildiği şekliyle hem Cebrail hem Azazil ile aynı kişi olarak kabul edildiği sonucuna ulaşıldı. Bazı Ezidîlerce kabul edilen Melek Tavusun 360 peygambere namaz kıldırıldığı rivayeti, kimi Viranşehir Ezidîlerinde kısmi olarak peygamberlik inancının var olduğu sonucuna varmamıza neden oldu.

Kutsal kitapların Mushaf-ı Reş ve Kitâb'ül-Celve olduğuyla alakalı klasik Ezidîlikle fikir birliği içinde oldukları gözlemlendi. Ezidî toplumu arasındaki ortak başka bir görüş ise Mushaf-ı Reş'in gizli olduğudur. Ancak saklı olduğu yer ile ilgili farklı rivayetler de varlığı dikkat çekti. Kimilerince kitap; Rusya, Fransa ve Almanya'dayken kimilerince de kitabın İstanbul Topkapı Sarayında olduğu ifade edilmektedir.

İbadetler konusu ele alındığında, Viranşehir Ezidîliğinde günlük namazların yaşlılar dışında neredeyse hiç kılınmadığı ifade edildi. Ayrıca Irak Ezidîliğinde günde üç vakit namaz kılınıyorken bu vakitlerin Viranşehir'de iki vakit olarak kılındığı tespit edildi. Görüşülen Ezidîlerce genel olarak genel Ezidî orucunun aralıkta tutulduğu fikri öne çıksa da klasik Ezidîlikten farklı olarak kasım ayında da tutulduğu ile ilgili görüşlerin var olduğu görüldü. Bu farklılıkların aynı köy içerisinde yaşayan kişiler arasında olduğu müşahede edildi. Viranşehir Ezidîliğinde Haccın ekim ayında yapıldığı ile alakalı bir farklılığın olmadığı tespit edildi. Ancak ekim ayının hangi günlerinde hac yapıldığıyla ilgili farklı görüşlerin mevcudiyeti dikkat çekti. Viranşehir Ezidîliğinde vekil Haccının olduğunu söyleyenlerle beraber olmadığını iddia edenler de vardır. Zekâtın nelerden ne oranda ve ne zaman verildiği ile ilgili basit farklılıklar mevcuttur. Zekâtın Ezidî şeyhlerine verilmesi gerektiğini söyleyenlerle beraber, başka dinden fakir olanlara da verilebileceğini ifade edenler de oldu. Ayrıca Zekâtın yılda iki defa verilmesi gerektiğini söyleyenlerle beraber yılın her döneminde zekât verilebileceğini ifade edenler de oldu.

Ezidilikteki Kirvelik, Müslümanlıktaki kirvelikle hemen hemen aynıdır. Ancak farklı olarak Ezidilikteki kirvelikte kirveler arasında evlilik yasaktır. Ayrıca Viranşehir Ezidileriyle Müslümanlar arasındaki kirvelik, eskiden olduğu gibi halen de devam etmektedir.

Viranşehir Ezidilerinde “qalen” denen başlık parası vardır. Ancak yöreden yöreye bu miktar değişir. Viranşehir Ezidilerinde diğer dinlerden bir kişi ile evlenme yasağının hala ciddiyetle uygulandığı görülmekle beraber Ezidilerin Haltan aşiretinde bu konuda bir yumuşamaya gidildiği müşahede edildi. Kavurga köyündeki Haltan aşiretinden Ezidî olanlarla, aynı aşiretten Müslüman olanlar arasında evliliklerin olduğu tespit edildi. Yine aynı köyde Ezidî ve Müslüman mezarlarının aynı kabristanda ve yan yana olduğu tarafımızdan müşahede edilmiştir.

Helal ve haramlar noktasında en çarpıcı görüş ayrılığının, marulun tüketilmesi konusunda olduğu tespit edildi. Marulun yenebileceğini ifade edenler olduğu gibi yenemeyeceğini iddia edenler de oldu. Normal şartlarda marulun yenebileceğini, sadece Musul marulunun yenemeyeceğini ifade edenlerin yanında; Musul marulunun da yenebileceğini iddia edenlerin olduğu da belirlendi.

Halka (çember) konusunda, Viranşehir Ezidilerince bu durumun Ezidiliğe mensup olanların iyi niyetlerini sövmek için ortaya atılan asılsız bir şey olduğunu iddia edenlerin yanında Viranşehir'deki başka Ezidilerce bu konunun yanlış anlaşılma bir durum olduğunu da öne sürenlerin olduğu da tespit edildi.

Tenâsüh (ruh göçü), cennet-cehennem, ahiret inancıyla alakalı olarak Viranşehir Ezidileri arasında farklı görüşlerin söz konusu olduğu tespit edildi. Viranşehir Ezidilerinden bir kısım, tenâsühün varlığını kabul ederken diğer bir kısım ise; adalet anlayışının tesisi için tenâsühün olamayacağını, cennet-cehennem ve ahiretin olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Viranşehir'de Ezidî nüfusunda kayda değer bir azalmanın olduğu görüldü. 1985 yılındaki nüfus verilerinde Ezidilerin ikamet ettikleri köy sayısı 28 iken, bu sayının 2018 nüfus verilerine göre 9 köye düştüğü tespit edildi.

KAYNAKÇA

Abca, Yurdaer. *Yezidîlik ve Osmanlı Döneminde Yezidîler*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Akpınar, Turgut. Ölmekte Olan Bir Din: Yezidîlik ve İlgi Çekici İnançları, Adetleri. *Tarih ve Toplum İçinde*, 43. İstanbul, 1995.

Aydın, Mehmet. “Şeytana Tapma, Yezidîlerin İnanç Esasları”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XXIII* (1978): 366.

Bilge, Mahmut. *Yezidîler, Tarih-İbadet-Örf ve Adetleri*. Ankara: Kalan Yayınları, 2002.

Bozan, Metin. *Şeyh ‘Adî b. Müsâfir Hayatı, Mernkîbevî Kişiliği ve Yezidî İnançındaki Yeri*. İstanbul: Nubihar yayınları, 2012.

Bulut, Faik. *Ortadoğu’nun Solan Renkleri*. İstanbul: Berfin Yayınları, 2003.

Çelik, Şakire. “Yezidîlerin Yaşam Pratikleri ve Kimlik Algısı”. *Mukkadime*, 4/1 (2011): 159-174.

Çiçek, Nevzat. “Yezidîlik Tarihi ve Yezidîlikte Dereceler”. 12 Mayıs 2019. <https://www.timeturk.com/tr/2014/08/17/Yezidîlik-tarihi-ve-Yezidîlikte-dereceler.html>.

Dunya Dinleri. “Yezidîlik ve Yezidî İnancı”. 12 Mayıs 2019. https://www.dunyadinleri.com/dunya-dinleri/Yezidîlik-Ezidî-dini/oku_Yezidîlik-ve-Yezidî-inanci.

Ergun, Hatice Küpra. *Yezidilerde Sosyo-Kültürel Hayat ve Din Viranşehir Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2015.

Eyüpoğlu, İsmet Zeki. *Günün Işığında Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi*. İstanbul: Geçit Kitabevi yayınları, 1987.

Farqînî Zana. *Ferheng Sözlük (Kürtçe Türkçe Sözlük)*. İstanbul: İstanbul Kürt Enstitüsü, 2011.

Fığlalı, Ethem Ruhi. *Günümüz İslam Mezhepleri*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2008.

Fığlalı, Ethem Ruhi. “Yezidilik”. *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 33: 441. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1984.

Kaplan, Yaşar. *Günümüz Yezidiliği*. İstanbul: Nubihar Yayınları, 2013.

Kerçin, Yunus. *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Yezidilik-İdil/Midyat örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Şırnak Üniversitesi, 2015.

Kürkçüoğlu, A. Cihat. *Adım Adım Viranşehir*. İstanbul: Viranşehir Kaymakamlığı Kültür ve Turizm Yayınları, 2005.

Omerxali, Xanna. *Ezdiyati –Civak, Sembol, Rituel*. İstanbul: Avesta Yayınları, 2007.

Öztemir, B. Murat. *Yezidiler ve Süryaniler*. 1.bs. İstanbul: Ekin Yayınları, 1988.

Semenow, A. A. “Küçük Asya Yezidilerinin Şeytana Tapmaları”. çev. Abdülkadir İnan. *Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası* 5/20 (Nisan 1931): 18-42

Suman, M. Siraç. *Hız. Eyüp-Hız. Elyasa' Eyyüpnebi-Viranşehir*. Şanlıurfa: Nida Yayıncılık, 2018.

Şapolyo, Enver Behnan. *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Türkîye Yayınevi, 1964.

Taşğın, Ahmet. "Anadolu'da Yok Olmaya Yüz Tutan Dinî Topluluklardan: Yezidîler". *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi, (Ürgüp/Nevşehir)*. Ankara: Ervak yayımları, 2001. 731-752.

Taşğın, Ahmet. *Yezidîler*. Ankara: Andaç Yayınları, 2005.

Taşğın, Ahmet. *Yezidîyye*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.

Telimen, Muzaffer. "Anadolu'nun Damgalanmış Halkı: Yezidîler". *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi* 1/1 (Nisan 2012): 967.

Turan, Ahmet. *İslam Mezhepleri Tarihi*. Cilt 220. Samsun: Sidre Yayıncılık, 2000.

Turan, Ahmet. "Yezidî Din Adamları". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1990): 127.

Turan, Ahmet. "Yezidî İnanç ve İbadetleri". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1986): 145-151.

Turan, Ahmet. "Yezidîlerin Toplumsal Yaşayışları". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1991): 70-71.

Turan, Ahmet. “Yezidîliğin Aslı, Kurucusu ve Tarihçesi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1989): 47.

Uludağ, Süleyman. “Adî b. Müsâfir”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* 1: 381. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Yalkut, Sabiha Banu. *Melek TAVUS'UN Halkı Yezidîler*. İstanbul: Metis Yayınları, 2001.

Yitik Ali İhsan. “Tenâsüh”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 40: 441-443 İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

EKLER

EK-1: ŞANLIURFA VİRANŞEHİR BURÇ KÖYÜ EZİDİLERİ²⁰⁹

Soru: Ezidîlik insanlar arasında oldukça duyulan ama muhtevasını çok az kişinin bildiği bir din. Siz bize Ezidîliğin kökeni hakkında biraz bilgi verebilir misiniz? (Zine SÜREN)²¹⁰

Ezidîler köken itibariyle Kürt'türler ve ana dilleri de Kürtçedir. Ama Irak' ta Ezidîler Arapça da konuşmaktadırlar. Ezidî nüfusunun en fazla yoğun olduğu ülkeler sıralamasında Türkiye ve Irak başı çekmekle beraber; Rusya, Almanya, Suriye, Ermenistan ve İran'da da bu din mensupları bulunmaktadır.

Soru: Söylediklerinize göre Ezidîlik geniş bir coğrafyaya yayılmış bulunmaktadır. Peki, Ezidîliğin nasıl çıkışı ne zamana dayanır? (Zine SÜREN)

Ezidîlik inanişına göre bir gün Yezid, amcası olan peygamberi tıraş ederken kaza sonucu Peygamberin başını yaralıyor. Bu duruma çok üzülen Yezid, hemen Peygamberin başındaki kanayan yarayı diliyle yalıyor. İnanışa göre işte bu olaydan sonra Ezidîler ve Müslümanların yolları ayrılıyor.

Soru: Ezidîlik denilince akla ilk gelen kavramlardan biri olan Melek Tâvûs hakkında biraz bilgi verebilir misiniz? (Zine SÜREN)

Ezidî inanişına göre kutsal kabul edilen melek, Melek Tâvûs diğer bir adıyla Azazil'dir. Azazil dünyada deniz olsun kara olsun her karış mekânda Allah'a namaz kılmış ve ibadet etmiştir. Ezidîliğe göre Azazil 366 Peygambere namaz kıldırılmıştır. Ezidîlik inanişına göre Allah Azazil'e Âdem'e secde et dedi. O da kibirlenerek Allah'a karşı geldi ve Âdem'e secde etmedi. Bunun sonucunda Allah da Azazil'in boynuna pranga taktırdı ve onu bu şekilde cezalandırdı.

²⁰⁹ Viranşehir'in kuzey tarafında Diyarbakır yolu üzerinde yer alan bir köydür. Viranşehir'e 5 km uzaklıktadır. 2018 Nüfus Sayımına göre (TÜİK) köyde 300 kişi oturmaktadır. Köyün tamamı Ezidî olup Kürtçe konuşmaktadırlar. Köyün başlıca geçim kaynağı ise tarım ve hayvancılıktır.

²¹⁰ Zine Süren, Burç Köyü, Ezidî Müridi

**Soru: Ezidîlik dinînin kurucusu olduğu söylenilen Şeyh Âdi kimdir?
(Zine SÜREN)**

Ezidîlik inancına göre en büyük din adamı Şeyh Âdi'dir. İnanişaya göre bir gün Şeyh Âdi Laleşte (Irak'ta Ezidîlerin kutsal mekânı) inzivaya çekilmek üzere bir mağaraya girdi. Şeyh Âdi mağaraya girdiğinde melekleri gördü melekler Şeyh Âdi ile alay ettiler. Bir müddet sonra susayınca melekler Şeyh Âdi'ye hadî yerden su çıkart da susuzluğumuzu giderelim diye alay ettiler. Şeyh Âdi ayağını yere vurunca biri Laleş'te diğeri Mekke'de olmak üzere iki yerden su fişkırtdı. Mağaranın içi su dolunca bu sefer de Şeyh Âdi meleklerle ben suyu çıkardım siz de durdurun dedi. Bizim gücümüz buna yetmez diyen melekler pes edince Şeyh Âdi suya dur dedi ve su durdu. İşte o günden sonra, biri Laleşte diğeri Mekke'de olmak üzere iki zezem suyu çıktı. Bunun sonucunda Müslümanlar Mekke'yi, Ezidîler de Laleş'i Hac kabul ettiler. Bu yüzden Ezidîler Şeyh Âdi'yi dünyadaki tüm şeyhlerin lideri olarak kabul ederler.

Soru: Kutsal Kitabınız Mushaf'ı-Reş hakkında biraz bilgi verip saklı olma sebebi hakkında görüşlerinizi belirtir misiniz? (Mustafa AVANAŞ)²¹¹

Ezidîliğin kutsal kitabı Mushaf-ı Reş (Kara Kitap)'tır. Mushaf-ı Reş din inancı gereği çoğaltılmamış ve tek nüsha halinde kalmıştır. Bugün bu nüshanın kesin olarak nerede olduğu bilinmemekle beraber kuvvetli bir görüşe göre Rusya veya Fransa'da olduğu ifade edilmektedir. Ezidîliğe göre kitabı yalnız şeyhler okur ve ezberler daha sonra da halka tebliğ ederler. Bu yüzden halktan bir kimsenin Kutsal Kitabı okuması söz konusu değildir. Mushaf-ı Reş'in yazı dili Arapçadır. Mushaf-ı Reş saklı bir kitaptır. Ezidîlik inancına göre Mushaf-ı Reş kitabının gün yüzüne çıkması diğerk var olan kutsal kitapların geçerliliğini yitirmesi ve kıyametin kopması alametidir. Bundan ötürü bu kitap gizli tutulmaktadır.

²¹¹ Mustafa Avanaş, Burç Köyü, Ezidi Müridi

Soru: Her dinin kendi içerisinde tören kuralları olduğu gibi Ezidîliğin de bazı tören kuralları bulunuyor. Bunlardan en önemli olan cenaze merasiminiz hakkında bilgi verip İslamiyet’le ortak yönlerini değerlendirir misiniz? (Mustafa AVANAŞ)

Ezidîlerde bir ölüm vakası meydana geldiğinde şeyhler gelir ve ölü için dua ederler. Halk da bu esnada elleri bağlı vaziyette duaya iştirak eder. Ezidîler de Müslümanlar gibi ölülerine içerik ve yapılışı farklı olmakla beraber telkin okurlar. Ezidîlerin mezarları Müslüman mezarları gibi doğu batı yönlüdür. Müslümanlarda olduğu gibi Ezidîler de ölülerini yıkarlar. Ezidîlerde bir kişi öldü mü o kişiye beyaz çorap, beyaz eldiven, beyaz elbise, beyaz başlık ve beyaz pijama giydirilir. Ayrıca kişinin yaşarken sevdiği saat, yüzük, kolye gibi ölü için değerli olan şeyler ölüyle beraber gömülür. Ezidîlerde Müslümanlardan farklı olarak ölüler kabre tabutla gömülür ve kabrin üstü demir tellerle kapatıldıktan sonra tellerin üstü bir saca kapatılıp üstüne beton dökülür. Yine ölünün mezarında rahat edebilmesi için başının altına yastık konup üzeri battaniyeyle örtülür. Ezidîlerde Müslümanlarınkine benzer taziye merasimi bulunmaktadır.

Ezidîlerde Ahiret inancı, Cennet ve Cehennem, Sırat Köprüsü gibi inanışlar da bulunmaktadır.

Soru: Her dinin doğduktan sonra yayılmış olduğu farklı coğrafyalar vardır. Bu doğrultuda Ezidîliğin yayıldığı coğrafya hakkındaki bilgilerinizi paylaşır mısınız? (Mustafa AVANAŞ)

Ezidîlerin belirttiğine göre Ezidîlerin anavatanı günümüz Irak sınırlarında bulunan ve kendilerince kutsal kabul ettikleri Şengal’e dayanmaktadır. Ezidî kaynaklarına göre Ezidîlerin dünyaya yayılışı buradan olmuştur. Türkiye’de hemen hemen her ilde bulunmakla beraber çoğunlukla Batman’ın Beşiri ilçesi ve Şanlıurfa’nın Viranşehir ilçesinde bulunmaktadırlar. Batman Beşiri’de köylerinin ve Ezidî dindaşlarının olduğu Ezidî mensuplarınca iddia edilmektedir. Şanlıurfa’nın Viranşehir ilçesinde ise Oğlakçı, Burç, Harbe Belek, Gire Sırt gibi köylerde yaşamlarını sürdürmektedirler. Ezidîler aşiretlere ayrılmış bir yapıya sahiptirler. Baçlıca aşiretleri; Halti, Kopani, Mervana, Bıllıka, Adîya ve Maseka gibi aşiretlerdir.

Bu aşiretlerden Halti aşireti Viranşehir’de Müslüman olmakla beraber Beşiri’deki Haltiler hala yaşamlarını Ezidî olarak sürdürmektedirler.

Soru: Ezidîlikte namaz var mıdır? Varsa ne zaman ve nasıl kılınır? (Zine SÜREN)

Evet vardır. Günde iki defa kılınır. Birinci vakit güneş doğarken ikinci vakit ise güneş batarken kılınan namazdır. Namazda eller bağlanıp baş öne hafif eğilmek suretiyle kılınır. Namazda dua edilir.

Ezidîlikte her kim imanın şartlarından birini inkâr ederse kâfir olur. İbadetler açık yapılmakla beraber ibadetlerin kazası yoktur.

Soru: Diğer dinlerde olduğu gibi sizler de oruç tutar mısınız? Tutuyorsanız yılın hangi vaktinde ve kaç gün oruç tutarsınız? (Halis AVANAŞ)

Diğer dinlerde olduğu gibi bizler de oruç tutarız. Tüm Ezidîlerin tutması gereken 3 günlük oruç vardır. Bu oruç Ezidî için tutulur. Üç günden sonra tutulacak oruçlar Şeyh Âdi, Melek Tâvûs ve diğer şeyhler için tutulmak suretiyle arttırılabilir. 40 gün kadar oruç tutan Ezidîler de vardır. Ama genellikle 40 günlük orucu Ezidî Din Adamları tutmaktadır. Orucun başlama vakti gece saat 3 sıralarıdır. O saatte kalkılır önce eller ve yüz yıkanır. Daha sonra sahur yemeği yenir ve sahur vakti öylece geçirilmiş olur. Gün boyunca hiçbir şey yenmez ve hiçbir şey içilmez. Tâki akşam güneş batıncaya kadar oruç devam eder. Akşam güneş battıktan sonra iftar yapılır. Ezidîlerin Müslümanlardan bir farkı şudur ki oruçlu iken ağzı çalkalamak da yasaktır. Hâlbuki Müslümanlarda boğaza kaçmamak suretiyle ağız suyla çalkalanabilir. Ayrıca Ezidîlikte adanan bir şey için Adak Orucu da tutulur.

Soru: Halis Bey siz Hacca giden biri olarak Hac’ın yapılış vakti ve Hac hakkındaki izlenimlerinizi bize aktarır mısınız?

Hac her yıl Ekim ayının 6’sından 20’sine kadar devam eder. Hac Kuzey Irakta Laleş denen yerde yapılmaktadır. Hacılar, Hac yapmaya başlamadan önce ayakkabılarını çıkarırlar. Daha sonra beyaz elbise giyip tavaf yaparlar. Hac sırasında dualar yapılır ve kurbanlar kesilir. Ayrıca Ezidîlikte “Kurban Bayramı”, “Ezidî Oruç Bayramı” ve “Çarşamba Seri Nisane bayramları” kutlanmaktadır. Ezidîler diğer

toplum ve dinlere hoşgörülerinden dolayı onların da bayramlarını kutladıklarını ifade etmektedirler.

Soru: Ezidî olunmaz Ezidî doğulur demiştik. Bunun bir istisnası olarak isteyen birisi sonradan Ezidî olabilir mi? (Zine SÜREN)

Ezidîliğe göre sonradan Ezidî olunmaz, ancak Ezidî doğulur. Bu yüzden diğer milletlerden ve dinlerden olan birisi Ezidîlik dinine geçmek isterse geçmesi mümkün değildir. Ezidîlikte diğer din ve milletlerden kız alıp verme yoktur. Öyle bir durumda Ezidîlik dinî dışından bir kızla evlenen bir erkek ile başka bir dinden bir erkek ile evlenen Ezidî bir kız, Ezidîlik dininden bir daha geri dönmek üzere çıkarlar.

Ezidîlikte diğer dinlerde olduğu gibi içki, kumar zina vb. davranışlar yasaktır.

Soru: Ezidîlikte zekât var mıdır? Zekâta konu olan mallar nelerdir, hangi oranda verilir? (Halis AVANAŞ)

Ezidîlikte toplum dayanışması olarak zekât da yer almaktadır. Ama İslâm dininde olduğu gibi Ezidîlikte Zekâtın belli bir ölçüsü yoktur. Zekât tarım ürünlerinden verildiği gibi para ve hayvanlardan da verilir. Ayrıca zekâtın belli bir vakti olmadığı için yılın her vakti verilebilir.

Soru: Ezidîlik evlilik müessesesi hakkında bizi bilgilendir misiniz? (Halis AVANAŞ)

Ezidîlikte evlilik müessesesi nikâhla kayıt altına alınır. İki şahit huzurunda Şeyh nikâhı kıyar.

Ezidîlikte evlilikler sınıflar içinde olur. Diğer sınıftan olan birisi başka bir sınıftan olan birisiyle evlenemez. Örneğin bir şeyh kendi şeyh sülalesinden, bir kaval ise kendi kaval sülalesinde biriyle evlenir. Bunun sebebi ise her din âliminin bilgi seviyesinin bir olmamasıdır.

Soru: Ezidîlik insanlar arasında oldukça duyulan ama muhtevasını çok az kişinin bildiği bir din. Siz bize Ezidîliğin kökeni hakkında biraz bilgi verebilir misiniz? (İsa BURÇ)²¹²

²¹² İsa Burç, Burç Köyü, Şanlıurfa/Viraneşir, Ezidî Müridi, Araştırmacı-Mütercim, 2019

Ezidîliğin kökeni Ezda ya dayanır. Ezda Ezidîlikte Tanrı'nın adıdır. Kürtçe anlamında Ezda (beni yarattı) anlamına gelmektedir. Bizlere de Ezda'ya tapanlar anlamında "Ezidî" denilmiştir. Ana dilimiz Kürtçe'dir. Ana vatanımız Mezopotamya'dır. Günümüzde Türkiye'de çok az sayıda Ezidî kalmıştır. Daha çok Batman'ın Beşiri ilçesi, Şırnak'ın İdil ilçesi, Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesi, Hakkâri ve Mardin illerinde Ezidî nüfusu mevcuttur. Viranşehir'den göç eden Ezidîlerin çoğunluğu Avrupa'ya göç etmiştir. Özellikle Almanya'da Ezidî nüfusu daha çoktur. İlk göç 1979-1982 yılları arasında yapıldı. Başlangıçta kesin dönüş yapma niyetiyle göç edilmişti ancak geri dönüşler ikamet etme maksatlı olmayıp gündelik işlerini halletmekten ibaret olmuştur. Asıl göç 1986 sonrasında yapıldı ve gidenler Almanya'da yerleşik hayata geçtiler. Burç köyü Ezidîleri asıl itibariyle Şeyh Şems'e bağlıdırlar.

Soru: Müslümanlıkta ilk insan olarak Hz. Âdem kabul ediliyor. Ezidîlikte ise kendi soylarının sadece Âdem' den geldiği ile ilgili bir görüş mevcut mudur? (Bram BURÇ)²¹³

Bu görüş kesinlikle uydurmadır. Biz Ezidîler de diğer topluluklar gibi Âdem ve Havva'dan gelmekteyiz. Diğer topluluklardan ayrılan yönümüz ise ilk din olmamızdır. Bizimle beraber en eski din Yahudiliktir. Başlangıçta tüm Kürtler Ezidî idi. Sonradan kopmalar yaşandı. Örneğin; Zerdüşter Ezidîler'den ayrılmıştır. Günümüzde Kuzey Irak'ta yaşamını sürdüren Barzani aşireti de aslen Ezidî olmakla beraber ilerleyen zamanlarda İslâm dinine girip Sünnî mezhebine mensup olmuşlardır. Şırnak'ın Cizre ilçesinde mezarları bulunan ve aşkları dillere destan olan Mem û Zin'in de Ezidî asıllı olduğu tarafımızca bilinmektedir. Günümüzde Müslümanların kutlamış olduğu Kurban Bayramı asıl itibariyle Ezidî bayramıdır. Müslümanlar daha sonradan Ezidîlerin kutlamış olduğu bayramı kendilerine mal etmişlerdir. Tüm dinlerin atası olarak kabul edilen İbrahim Peygamberin de Ezidî olduğu bilinen bir gerçektir. İbrahim Peygamberin eşi Sara da Ezidî kökenli olup Hacer Ezidî değildir.

²¹³ Bram Burç, Burç Köyü, Ezidî Müridi

Soru: Osmanlı'nın son dönemlerinden bildiğimiz Ezidîlerin halk kahramanı Dewreşê 'Evdî hakkında bilgi verir misiniz? (İsa BURÇ)

Dewreşê 'Evdî'nin annesi Dınna aşiretindedir. Torunları günümüzde Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesi Oğlakçı Köyünde oturmaktadırlar. Dewreşê 'Evdî Burç Köylülerinin dayısı sayılır. Babasının çok etkin olmadığı rivayet edilmekle beraber annesinin aile içerisinde baskın bir karakterinin olduğu anlatılır. Annesi asıl itibariyle Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinin Ali Gör kasabasındandır. Babası Toruna aşiretindedir. Bundan yaklaşık 50 yıl öncesine kadar Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinin tamamına yakınının Ezidî olduğu tarafımızca bilinmektedir. Artan baskılar sonucu göç etmek zorunda kalmışlardır. Günümüzde Suruç ilçesinde Ezidî nüfusu kalmamıştır. Dewreşê 'Evdî Millî aşiretine bağlıdır. Aslına bakacak olursak daha önce Millî aşiretinin tamamı Ezidî idi. İbrahim paşa döneminde Millî aşireti ve Siverek tarafında Karakeçi ve Zazalarla yapılan savaşta üstün kahramanlıklar sergilemiştir. Bu aşiretlerin işgaline karşı üstün kahramanlıklar göstermesi sebebiyle Millî aşiretinde Ezidî olsun olmasın herkesin takdirini kazanmıştır. Dönemim paşası Timur Paşa'nın "Kim Millî aşiretini düşmana karşı kahramanca savunursa onu kızım ile evlendireceğim" sözü sonrası kardeşi Sadun ile beraber yedi kahraman düşman üzerine yürümüş ve savaşı kazanmışlardır. Dewreşê 'Evdî'nin kardeşi Sadun, bu savaş sırasında hayatını kaybetmiştir. Savaş sonrası Müslüman olan Timur Paşa verdiği sözü tutmuş ve kızını Dewreşê 'Evdî'ye vermiştir. Dewreşê 'Evdî daha sonra savaşta hayatını kaybetmiştir. Mezarı Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesi Elgün köyü höyüğü üzerinde bulunmaktadır.

Soru: Her dinin kendine özgü bir ibadet mekânı vardır. Sizin dininizde de ibadet mekânı olarak Laleş çok önemli bir yere sahip. Laleş dışında ibadetlerinizi yaptığınız başkaca bir mekân var mıdır? (İsa BURÇ)

Evet vardır. Müslümanların yapmış olduğu Hac ibadeti Ezidîlikte Laleş'te bulunan Şeyh 'Adî bin Müsâfir'in türbesini ziyaret etme şeklinde yapılır. Müslümanlar'ın hac mevsimi dışında yapmış oldukları Umre ibadeti Ezidîlikte Irak'ta Sincar bölgesinde bulunan Şerafettin tapınağı ziyaret edilerek yapılır. Yılın her vakti gidilebilir ancak hac yerine geçmemektedir. Bunun dışında Şengal'in bir nahiyesinde "hane sor" Kürtçe anlamıyla "kırmızı hane" ibadethanesi bulunmaktadır.

Yine Şengal'in bir başka nahiyesinde "sunun" mabedi bulunmaktadır. Irak Kürdistan bölgesinde de Şeyhan mabedi yer alır. Bunun dışında Türkiye dâhil olmak üzere hiçbir ibadethane mevcut değildir. Herkes ibadetini kendi evinde yerine getirmektedir. İbadetleri yerine getirirken gizli bir şekilde yapmaya özen gösterilir.

Soru: Günümüzde Ezidîlerin yaşadığı yerler ve nüfusları hakkında bilgi verebilir misiniz? (İsa BURÇ)

Günümüzde yaşanan göçler sebebiyle Ezidî nüfusunda önemli bir eksilme söz konusudur. Önceleri Viranşehir'de çok büyük bir nüfusa sahip iken artan baskılar sebebiyle yaşanan göç sonucunda köylerin çoğunluğu boşalmış ya da Müslümanlara satılmıştır. Ezidî nüfusunun var olduğu köylerini ise şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Gire Sırt (Kavurga) (Ezidîler'in Haltan aşiretindedir.)
- 2- Kerma Osmo (Yukarıbağ) (Ezidîler'in Haltan aşiretindedir.)
- 3- Gede (Dinçkök) (Ezidîler'in Haltan aşiretindedir.)
- 4- Xerbe Belek (Bozca) (Ezidîler'in Davudi aşiretindedir.)
- 5- Fıstêq (Fıstıklı) (Ezidîler'in Şerkiyan aşiretindedir.)
- 6- Burç (Ezidîler'in Maseka aşiretindedir.)
- 7- Zevra (ışıklı) (Ezidîler'in Şerkiyan aşiretindedir.)
- 8- Oğlakçı (Ezidîler'in Şerkiyan aşireti torini kolundandır.)

Ezidî nüfusunun yaşanan göçler sebebiyle daha önceden var olup günümüzde olmayan köyleri şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Melle Kacar (Kaçar)
- 2- Herbi Ariya
- 3- İşhan (Altınbaşak)
- 4- Kevir Bel
- 5- Baluç
- 6- Kerme (Anıt)
- 7- Kori

Soru: Ezidîlik denilince akla ilk gelen kavramlardan biri olan Melek Tâvûs hakkında biraz bilgi verebilir misiniz? (İsa BURÇ)

Melek Tavus ile Cebrail özünde aynı kişidir. Melek Tavus Ezidîler'in Tanrısıdır. İbadet ona yapılır. İbrahim ve İsmail Melek Tavus'un dinî üzerinedir. İbrahim Tanrı'ya oğlunu kurban etme sözü verdiğinde tam oğlunu kurban edecekken Melek Tavus elinde bir kurban ile İbrahim peygamberin yanına gelip "hiç oğul kurban edilir mi" deyip kurban etmesi için ona bir koç verir. Melek Tavus meleklerin en büyüğüdür. Almanya'da yaşanan bir olayda bir Papaz Ezidîler'in miri Mir Meavi'ye Hristiyanlar İsa Allah'ın oğludur diyor. Mir Meavi de o zaman bende Allah'ın oğluyum diyor. Netice de oda bizim gibi bir insan olduğundan o Allah'ın oğlu ise ben de Allah'ın oğluyum diyor.

Soru: Bazı dinlerde peygamber inancı bulunmakla beraber bazı dinlerde bulunmamaktadır. Ezidîlikte peygamber inancı var mıdır? (İsa BURÇ)

Ezidîler bütün peygamberlere inanırlar ve bütün peygamberlere de saygı duyarlar ancak Tanrı ile kul arasına başka bir kimsenin girmemesi gerektiğine inandıklarından dolayı Ezidîler'e Peygamber gelmediğine inanırlar. Dinî bilgilerini şeyhlerden, pirlerden almışlar, bu kişiler de sözlü gelenekle öncekilerden alarak günümüze kadar ulaştırmışlardır.

Soru: Genellikle bir dinin kuralları o dine ait olan kutsal kitaplarda mevcuttur. Sizin kutsal kitaplarınız hakkında bilgi verir misiniz? (İsa BURÇ)

İki adet kutsal kitabımız bulunmaktadır. Bunlardan birisi Mushaf-ı Reş diğeri ise Kitabü'l-Cilve dir. Mushaf-ı Reş'in asıl adı Avesta'dır. Diğer dinlerin baskısıyla ortadan kaldırılmışlardır. Çünkü bu kitapların içerisinde bulunan bilgilerin yayılması sonucunda dinlerinin güç kaybedeceği korkusuna kapılmışlardır. Günümüzde bir nüshasının Londra'da olduğu söylenmektedir. Bunların dışında hiçbir yazılı kaynağımız bulunmamaktadır. Dinî öğretilerimiz ve yaşantımızı din adamlarından sözlü bir şekilde öğrenmekteyiz.

Soru: Ölümden sonra bir yaşam olduğuna inanıyor musunuz? Eğer inanıyorsanız Ruh göçü ve Cennet-Cehennem hakkında bilgi verir misiniz? (İsa BURÇ)

Diğer dinlerde olduğu gibi Ezidîlikte de cennet-cehennem ve ahiret inancı vardır. Çünkü cennet-cehennem ve ahiret inancı olmazsa adalet kavramı tahsis

edilemezdi. Bunların varlığı diğer dinlerde zaruri olduğu gibi bizim dinimizde de zaruridir. İslâm dininde ahirette olduğu söylenen sırat köprüsünün dünyada olduğuna inanılır. Bu köprü Kuzey Irak'ta Başıkada bulunmaktadır. Köprüden çıplak ayakla geçilmesi zorunludur.

Ruh göçü olayına gelince Viranşehir Ezidîlerinde böyle bir inancın var olduğu söylenemez ancak Irak Ezidîlerinde ruh göçü inancı bulunmaktadır. Bununla alakalı yaşanmış örnekler de anlatılmaktadır. Ahirete kim gitmiş ki cenneti cehennemi görmüştür. Asıl cennet-cehennem insanın vicdanıdır. Yaşanan baskılar sonucunda Irak Ezidîleriyle bazı farklarımız olduğu doğrudur. En bariz örneklerinden birisi onlarda bayram yılda 9 kere kutlanırken bizde 4 defa kutlanmaktadır.

Soru: Ezidî ibadetleri hakkında bilgi verir misiniz? (İsa BURÇ)

Yaşanan baskılar sonucunda günümüzde namaz Viranşehir'de neredeyse hiç kılınmamaktadır ancak sabah güneş doğduktan bir süre sonra ve akşam güneş batmadan bir süre önce güneşe dönülmek suretiyle ibadet yerine getirilir. Esasına bakacak olursak Ezidîlikte namaz ibadeti bulunmamakta olup sadece dua ile ibadet şekli vardır.

Genel oruç ibadeti Kasım ayının üçüncü haftasının salı, çarşamba ve perşembe günleri olmak üzere toplamda üç gün tutulur Cuma günü ise bayram yapılır. Müslümanlarınkine benzer şekilde sahura kalkılır ve oruç için gerekli hazırlıklar yapılır. Sabahtan akşama kadar hiçbir şey yenilip içilmez. Herhangi bir ikram yapılırsa dahi o ikram oruçluyum denilip kabul edilmez.

Şeyhler senede bir defa Ezidîlerin bulunduğu yerleşim yerine gelip Zekâtlarını alırlar. Zekât belirlenirken kişinin gelir durumu göz önüne alınmaz ve Zekât miktarı belirlenirken herhangi bir oran kullanılamaz. Bunun dışında diğer din adamlarına ve fakir kimselere de zekât verilmektedir. Zekât tarım ürünlerinden ve hayvanlardan verilir. Zekâtın belirli bir zamanı da yoktur.

Hac Ekim ayının 5-15 tarihleri arasında yapılır. Hac ibadet mekânı Kuzey Irak'ın Laleş bölgesindeki Şeyh Hadî tapınağıdır. Hac ibadeti yapılırken Laleş bölgesine girildiğinde ayakkabıların çıkarılması zorunludur. Müslümanlarda olduğu

gibi Zemzem suyu vardır. Asıl zezem suyu da bu sudur. Şeyh Hadî'nin türbesi tavaf edilmek suretiyle hac yapılır. Ömürde bir defa yapılmakla hacı olunur.

Çocukların ilk tıraşını şeyhin yapması zorunludur. Tıraşın tek aylarda yapılması gerekir. Örneğin beşinci yedinci aylarda yapılabilir. Şeyh tıraş yapmadan önce hiçbir surette berber çocuğu tıraş edemez. Tıraş edildikten sonraki saç çocuğun ailesi tarafından saklanır. Evlenirken kesilen ilk saç geline verilir. Tıraş işlemine “bısk” adı verilir. Bısk sözcüğü aryan dilinde kullanılmaktadır. Ayrıca Ezidîlerde su, ateş ve güneş de kutsal kabul edilmektedir.

Soru: Ezidî ibadetlerinde helaller ve haramlar hakkında bilgi verir misiniz? (İsa BURÇ)

Sebzelerden marulun yenmesi yasaktır ancak Irak'ta görüşmüş olduğumuz din adamları Musul marulunun yenmediği bilgisini bize vermişlerdir. Esasına bakacak olursak günümüzde marulun tüketilebileceğini söylemişlerdir. Burç köyü Ezidîleri olarak bizler marul tüketiyoruz, bununla beraber bazı yaşlılarımız hala marul yememektedirler. Ayrıca Viranşehir Bozca köyü Ezidîleri halen marul tüketmemektedirler.

Et sınıfından tavus kuşu hariç herhangi bir etin tüketilmesi konusunda bir yasak söz konusu değildir. Tavus kuşu da Tanrı'nın tüm renklerini üzerinde barındırdığı için ona hürmeten tüketilmesi yasaktır. Örneğin domuz eti yasak olduğu için değil hastalık saçtığı için yenmez, yoksa tüketilmesi yasak değildir.

Alkol konusunda herhangi bir yasak söz konusu değildir. Sarhoşluk verinceye kadar her türlü alkol tüketilebilir. Ezidîlikte her şeyin fazlası haram kabul edilir.

Soru: Bazı dinlerde dinî sınıf ayrımı bulunmaktadır. Ezidîlikteki dinî yapı hakkında bilgi verir misiniz? (İsa BURÇ)

Ezidîlikte dinî sınıflar mevcuttur. Bu sınıflar sırasıyla şöyledir:

- 1- Mirler
- 2- Şeyhler
- 3- Pirlar
- 4- Fakirler
- 5- Kavvallar
- 6- Kuçekler
- 7- Müritler

Bu sayılanlar dışında kendilerini Laleş'in hizmetine adayanlar da vardır. Bunlar 8 kadın ve 8 erkekten oluşur. Kadınlara "şikesti (kırılmış)" erkeklere ise "Koçek" adı verilmiştir. Bunların hepsi kardeş sayılır ve hiçbir zaman evlenemezler. Bunlardan birisi yaşamını yitirmesi durumunda yeri başka birisiyle tamamlanır. Sayı sürekli olarak sekizde sabit tutulur.

Soru: Ahiret kardeşliği ve kirvelik hakkında bilgi verir misiniz? (İsa BURÇ)

Ezidîlikte iki kişi arasında ahiret kardeşliği yapılır. Bunlar kardeş gibi sürekli birbirlerinin ihtiyaçlarını görürler. Ölünceye kadar kardeşlik devam eder. Kardeşlik ancak ölümle biter. Ahiret kardeşlerinden birisi ölürse diğer ahiret kardeşinin kefeninin açması bağlaması ölünün mezara bırakılması görevi vardır. Bu hak ahiret kardeşine aittir. Genellikle aynı cins arasında kardeşlik kuruluyorsa da farklı cinsler arasında da kardeşlik kurulabilmektedir.

Kirvelik, doğan erkek çocuğunun sünnet edilmesi sırasında iki kişi arasında kurulan bağıdır. Kirvelik, Ezidîler arasında yapılabildiği gibi farklı din ve milletlerden başka insanlarla da yapılabilir. Ancak Ezidîler arasında yapılabilmesi bir şarta bağlıdır. Bu şart aynı sınıf içerisinde kişiler olmamasıdır. Örneğin; mürit mürit ile kirve olamaz. Çünkü kirvelik kurumu evlilik yaşağını beraberinde getirmektedir. Bu yaşağın sebebi neslin devam edebilmesidir. Zira Ezidîlikte evlilikler sınıflar arasında yapılabiliyorken böyle bir durum evlilik alanını kısıtlayacaktır. Bu yüzden

sınıflar arası kirvelik yasaklanmıştır. Diğer din ve milletlerle kirvelik yapılabilmesinin sebebi de diğer dinlerden olan milletlerle evliliğin yasak olmasındandır.

Soru: Sizin yumurta bayramı adında bir bayramınız olduğu bilinmektedir. Yumurta bayramı hakkında bilgi verir misiniz? (İsa BURÇ)

Yumurta bayramı nisan ayının ikinci haftasında Çarşamba sor (kırmızı Çarşamba) gününde kutlanır. Bir nevi baharın karşılanmasıdır. Nevruz bayramından farklılık göstermektedir. O güne özel olarak yumurtalar çeşitli renklere boyanır. Renkler dünyanın renklerini temsil ederler. Eğlence amacıyla kişiler arasında yumurta tokuşturma gibi eğlenceler düzenlenmektedir.

Ayrıca Melek Tavus'un diğer bir ismi Pir-i Ali'dir. Mardin'de Pir Ali Bayramı kutlanır. O gün Ezidîler kendi ördükleri bileklikleri Ezidîlerce kutsal sayılan üç renge (sarı-kırmızı-yeşil) boyarlar.

Soru: Kutsal halka hakkında bilgi verir misiniz? (İsa BURÇ)

Kutsal halka diye bir şey Ezidîlikte kesinlikle yoktur. Diğer dinlere mensup kişilerce Ezidîler'in iyi niyet ve hassasiyetlerini suiistimal etmek adına ortaya çıkarılmıştır. Psikolojik baskı amacıyla yapılan bir durumdur. Şu şekilde yapıldığı anlatılır:

Ezidî bir kişinin etrafına herhangi bir alet ile bir halka çizilir. Bu halkanın Tanrı'nın sınırı olduğu söylenir. Eğer bu halkadan çıkılırsa dinden çıkacağı söylenir. Ancak dışarıdan birisinin halkayı silmesi durumunda çıkılır. Dinî hassasiyeti olan Ezidîler de o dönem cahillikleri sebebiyle dinden çıkacakları korkusuyla halkadan dışarı çıkmamaktaydılar. Daha sonraları bu durumun asılsız olduğunun farkına varılmasından bu istismarın önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Soru: Evlilik müessesesi hakkında bilgi verir misiniz? (İsa BURÇ)

Evlilik çağına gelen kişiler karşılıklı rızayla anlaşarak evlenirler. Evlilik sadece sınıflar arasında yapılır. Yani bir pir genç ancak kendi sınıfından bir pir genç ile veya bir mürit aynı şekilde kendi sınıfından bir mürit genç ile evlenebilir. Sınıflar arası geçiş kesinlikle yoktur. Evlilik esnasında anne sütü hakkı şeklinde bir miktar para, kız ailesine verilir. Nikâhı şeyh kıyar, şeyhin olmaması durumunda yaşlı bir

mürit de nikâhı kıyabilir. Evlilik icap-kabul şeklidir. Nikâhı kıyan şeyhin sorduğu sorulara olumlu cevap verilmesi durumunda nikâh kıyılır. Nikâh kıyılırken eşe dosta ziyafet verilir, eğlenceler düzenlenir. Başka dinden birisiyle evlilik kesinlikle yasaktır. Kadın-erkek için aynı kural geçerlidir. Günümüzde Irak Ezidîlerinden birisi başka bir dinden birisiyle evlendiğinden ölüm cezası ile cezalandırılmıştır. Yakın dönemde dahi Irak Ezidîlerinde ölüm cezasının verildiği bilgisi bizlere ulaşmaktadır. Ancak Türkiye'deki mevcut kanunlar sebebiyle bu ceza uygulanamamaktadır. Son dönemlerde Türkiye'de gerek Müslümanlardan gerekse Avrupa'daki diğer dinlerden kimselerle evlenilebildiği görülmektedir. Eskiye oranla cezai yaptırımında yumuşaklığa gidildiği görülmektedir. Eskiden farklı dinden birisiyle evlendiğinde sürgün cezası verildi ancak günümüzde bayanlara oranla erkeklerde biraz daha esneklik sağlandığı bilinmektedir.

Boşanma eskiye oranla biraz daha ılımlı hale gelmiştir. Eskiden daha katı bir yapı hâkimken günümüzde gerekçe göstererek boşanmak normal bir eylem haline gelmiştir. Boşanan çift bir daha evlenemez.

Dinden çıkan bir kişi bir daha Ezidîliğe geri dönemez. Bunun sebebi Ezidîliğin kendisini muhafaza etmesi içindir.

Soru: Her dinin kendi içerisinde tören kuralları olduğu gibi Ezidîliğin de bazı tören kuralları bulunmaktadır. Bunlardan en önemli olan cenaze merasiminiz hakkında bilgi verip İslamiyet'le ortak yönlerini değerlendirir misiniz? (İsa BURÇ)

Vefat eden bir Ezidî şeyh tarafından yıkanır. Yıkama esnasında şeyhe yardım etme görevi pire aittir. Cenaze 10 metre kefenle kefenlenir. Daha sonra ölü doğu-batı yönünde kazılmış olan mezara konulur. Ölünün yüzü Laleş'in doğuda bulunmasından ötürü doğuya çevrilir ve mezar kapatılır. Müslümanlardaki mezarlık yönünün doğu-batı olması Ezidîlikten alınmış ve devam ettirilmiştir. Mezar kapatıldıktan sonra Şeyh ölüye telkin duası okur. Telkin duası okunurken ölünün yakınları mezarın başında hazır bulunur. Kefenin bağlanıp açılması görevi de ölünün ahiret kardeşine aittir. Ölüye hürmet amacıyla mezarlıklar sürekli temiz tutulup yeşillendirilir.

Soru: Dinlerde bir takım gizemli kavramlar, olaylar, kahramanlar vb. bulunmaktadır. Sizin dininizde bulunan Albastı kavramı hakkında bilgi verir misiniz? (İsa BURÇ)

Alkarası veya Albastı halkın düşüncesinde kötülüğün belirtisidir. Bayanların doğumu sonrası rahatsızlanması, anne ve bebeklerin hayatını kaybetmeleri, kötü ruh olduğuna inanılan Albastı ya da Alkızının saldırısına bağlanmıştır. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde çoğunlukla yeni doğum yapmış bayanlar ile dünyaya yeni gelmiş çocuklara çok az da olsa hamile bayanlara yeni evlilere, bineklere saldırdığı, hastalıklara ve nadir de olsa ölümlere yol açtığı düşünülen periye verilen addır. Eskiden köyümüzde büyüklerimiz bir periyi yakalamış ve etkisiz hale getirmişlerdir. Bu olaydan sonra yeni doğum yapmış bayanlara zarar vermemesi için ailemizden herhangi birinin saçından bir miktar alıp doğum yapmış kadının yanına bırakılırdı. Günümüzde bu uygulama halen devam etmektedir. Hatta Irak Ezidilerine kadar bizim ailemizden birilerinin saçından alınıp orada yeni doğum yapmış bayanlara gönderilmektedir. Bu suretle yeni doğum yapmış bir kadın, Albastı'dan korunmaktadır.

EK-2: ŞANLIURFA VİRANŞEHİR BOZCA KÖYÜ EZİDÎLERİ²¹⁴

Soru: Yaradılış anlatıları bütün dinlerde benzerlik göstermektedir. Ezidîlikteki Yaradılış hakkında bize bilgi aktarır mısınız? (Sercan GÖREN)²¹⁵

Allah melekleri ilk yarattığında benden başkasına secde etmeyeceksiniz dedi. Daha sonra Tanrı Âdem'i yarattığında, Ona secde edin diye emir verdi. Melek Tavus dışındaki tüm melekler Âdeme secde etti. Tanrı, Melek Tavusa, niye secde etmediğini sorduğunda, Melek Tavus Tanrıya: "Sen beni yarattığında benden başkasına secde etmeyeceksin demiştin. Sen bana böyle dedikten sonra ben senin emrine nasıl karşı gelebilirim düşüncesiyle secde etmedim" diye cevap verdi. Tanrı da Melek Tavus'a sınavı sadece O'nun geçtiğini söyledi.

Melek Tavus'a verilen adlandırmaların kaynağı Tevrat ve İncil'de de geçmektedir. Cebrail ve Melek Tavus aynı kişidir. Tanrı Cebrail'e dünya yaratıldıktan sonra Ona dünyada bir kara parçası bulmasını emretti. O da 400.000 yıl dolaştıktan sonra sular içinde tek bir ağaç gördü ve o ağacın üzerine Tavus Kuşu şeklinde kondu. O günden sonra Cebrail Melek Tavus adını aldı.

Soru: Soyunuzun sadece Âdemden geldiği yani diğer dinlerde olduğu gibi Âdem ve Havadan gelmediğini görüşü hakkında ne dersiniz?

Tanrı Âdem ve Havva'ya genlerini birer kavanoza koymalarını söyledi ve kavanozları da açmamalarını emretti. Âdem kendisine emredilene uydu ama Havva merakına dayanamayıp küpü kontrol etmek için açtı. Havva emre karşı geldiği için küpünden dünyada şu an var olan bütün böcek ve haşereler çıktı. Âdem ise sabrettiği için Onun küpünden Şehid bin Cer adında çok güzel bir delikanlı çıktı. Daha sonra

²¹⁴ Viranşehir'in doğusunda Mardin yolu üzerinde yer alan bir köy, Viranşehir'e 26 km uzaklığında, 2018 Nüfus Sayımına göre (TÜİK) köyde 361 kişi oturmaktadır. Köyün tamamı Ezidî olup Kürtçe konuşmaktadırlar. Köyün başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır.

²¹⁵ Sercan Gören, Bozca Köyü, Ezidî Müridi

Tanrı Onu yalnız bırakmamak için O'na Hori bin Hanna adında güzel bir huri kızını eş olarak verdi. İşte Ezidîler de bu evlilik sonucu ortaya çıktı. Daha sonra Havva'dan olma çocuklar Şehid bin Cer'i öldürmek için aralarında anlaşıp bir parola belirlediler. Tanrı da buna engel olmak için hepsinin parolayı bilmemeleri için ertesi gün uyandıklarında her birisinin farklı bir dilde konuşmasını sağladı. Ve nihayet onlar da Şehid bin Cer'i öldüremediler. İşte günümüzde var olan bütün dillerin kaynağı o olaya dayanır.

Soru: Müslümanlıkta Allah ile insan arasındaki iletişimin en önemli unsurlarından birisini peygamber oluşturmaktadır. Peki, Ezidîlik dininde böyle bir Peygamber inancı var mıdır?

Hayır, kesinlikle yoktur olamaz da. Çünkü Peygamberin varlığı Tanrı ile Kul arasında bir engel hükmünü taşır. Ezidîlikte kişi Tanrıyla doğrudan iletişim kurar yani Peygambere ihtiyaç yoktur. Ezidîlikte diğer dinlerde var olan Peygambere karşılık liderlik kuramı yer alır. Ama Peygamberlik kesinlikle yoktur.

Soru: Ezidîlik dininde Melek inancı var mıdır? Varsa İnanışınızda meleklerin bir görevi var mıdır?²¹⁶

Melek inancı İslâm'la yakınlık taşır. Yani İslâm'da var olduğu gibi Ezidîlikte de ruhanî varlıklar olarak kabul edilir. Haftanın her bir gününe bir melek adı verilmiştir. Yedi Melek dışında başka melek yoktur. Yani İslâm'da bulunan Koruyucu Melekler, Yazıcı Melekler gibi görevli melekler bizim anlayışımızda yoktur.

Soru: Özkan Bey bize Mushaf-ı Reş ve Kitabü'l-Cilve hakkında bilgi verir misiniz?

Mushaf-ı Reş kutsal kitabımızdır. Topkapı Sarayındadır ve içeriğinde sadece yaratılış hakkında bilgiler vardır. Kitabü'l-Cilve'de ise dinî bilgiler ve ibadetlerin nasıl yapıldığıyla alakalı bilgiler yer alır. Yazarı Hasan b. Müsâfirdir. Kitabü'l-Cilvenin yazı harfleri Arapça, okunuşu ise Kürtçedir.

²¹⁶ Av. Özkan Gören, Bozca Köyü, Ezidî Müridi

Soru: Sercan Bey bize Ezidîlikteki helal ve haramlardan bahsedermisiniz?

Domuz eti haramdır. Her şeyin fazlası haramdır. Sarhoşluk vermeyinceye kadar içki içmekse helaldir. Marul haramdır. Haram olma sebebine gelince, bu konuda iki rivayet vardır. Birinci nedeni rivayet edildiğine göre Musul'da Ezidî liderinin kardeşi marul tarlasında öldürüldüğü için buna binaen marul yemek yasaktır. İkinci bir hususta ise marulun birçok mikrop barındırmasıdır.

Soru: Serkan Bey halk arasında bir Ezidî'nin etrafına bir halka çizilirse o halkadan çıkmasının yasak olduğuyla alakalı bir görüş vardır. Bunun hakkındaki fikriniz nedir?

Kavga esnasında kavgayı önlemek amacıyla bir halka çizilir ve bu halka Allah'ın halkasıdır denilerek, kişilerin kavgaları bitirmeleri için böyle bir yol izlenirdi. Ama günümüzde Ezidîliğe mensup olmayan kişilerce kötü amaçlara alet edilmesin diye bu uygulama uygulanmamaktadır. Hatta bu duruma "Eve Dönüş" filminde de yer verilmiştir.

Soru: Sercan Bey bize Ezidîlik Nikâh müessesesi hakkında bilgi verirmisiniz?

Ezidîlik'te nikâhı Şeyhler kıyar. Nikâh esnasında iki şahit bulunur. Erkek ve kadın eşitliğinden dolayı şahitlerin kadın ya da erkek olmaları arasında herhangi bir fark yoktur. Ezidîlik'te boşanmak yasaktır ve boşanan çiftler aforoz edilir. Çok eşlilik yasaktır. İslâmiyet'te var olduğu gibi Ezidîlikte de Mehir vardır. Mehrin en düşüğü 25 gr altındır. Boşanma ve ölüm durumlarında iddet süresi vardır ve bu süre dokuz aydır.

Soru: Sercan Bey defin işlemlerinizi nasıl yaparsınız. Çevrede yaygın olan bir inanışa göre ölülerinizi takılarıyla gömdüğünüz doğru mu?

Ezidîlik'te ölüleri şeyhler yıkar. Şeyhler olmadığı zaman zaruret durumunda halktan bu işi anlayan birileri de yapabilir. Ölüler yıkanır ve bir kefenle kefenlenir. Daha sonra ölüler tabutla toprağa gömülüp, tabutun üzeri betonla kapatılır. Tabut ve beton koruma amaçlı yapılır. Ölülerimizi vasiyet olursa sevdiği bir takıyla gömeriz

ama önceki yıllarda define arama amacıyla farklı dinlerdeki kişiler tarafından mezarlarımız tahrip edildi. Tabi bu hoş olmayan bir davranıştır.

Soru: Sercan Bey yumurta kaynatıp boyamayla alakalı bir bayramınız olduğu söyleniyor. Bunun hakkındaki fikriniz nedir?

Anlayışımıza göre dünyanın oluşumu “Çarşamba Sor’a” denk gelir. Bizler de o günü kutlamak için işlerimizi bırakır tatil yaparız. O gün yumurta kaynatılıp çeşitli renklere boyanır. Yumurta dünyanın oluşumunu, renkler de dünyanın renklerini sembolize eder.

EK-3: ŞANLIURFA VİRANŞEHİR KAVURGA (GİRÊ SIRT) KÖYÜ EZİDÎLERİ²¹⁷

Soru: Hangi aşiret mensubusunuz? (Türkî KALDIRICI)²¹⁸

Bizler Ezidîler'in haltan aşiretine mensubuz. Köyümüz yaklaşık 100 haneden oluşmaktadır. Üç dört hane dışında köyün geri kalanı haltan aşiretinden oluşmaktadır. Haltan aşireti dinî olarak kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Bir kısmı Müslüman bir kısmı ise Ezidî'dir.

Soru: Müslüman olanların geçmişi nereye kadar dayanmaktadır ve ilk defa İslâmiyet'e geçişler hangi tarihte olmuştur, bu geçişlerde herhangi bir baskı söz konusu olmuş mudur? (Türkî KALDIRICI)

İslâmiyet'e geçişler 1970'li yıllarından sonra başladı. Önceki tarihlerde Haltan aşiretinin tamamı Ezidî dinine mensuptu. İslâmiyet'e geçişler iki şekilde olmuştur. Bunlardan bir kısmı İslâmiyet'e sıcak baktıkları için geçmişlerdir. Diğer bir kısmı ise Müslümanların kendilerine baskı ve zulüm uygulayacakları korkusundan ötürü İslâmiyet'e geçmişlerdir. Şu anda aynı hanede bir kısmı Müslüman bir kısmı Ezidî olan ailelerimiz de mevcuttur. Bu durum aile içerisinde herhangi bir soruna neden olmamaktadır. Hatta mezarlığımızda Ezidî ve Müslümanların mezarları yan yanadır.

²¹⁷ Viranşehir'in güney tarafında Ceylanpınar yolu üzerinde yer alan bir kısmı Ezidî bir kısmı Müslüman olan bir köydür. Viranşehir'e 22 km uzaklığındadır. 2018 Nüfus Sayımına göre (TÜİK) köyde 778 kişi oturmaktadır. Köyün tamamı Kürtçe konuşmaktadır. Köyün başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır.

²¹⁸ Türkî KALDIRICI, Kavurga Köyü, Şanlıurfa/Viranşehir, Ezidî Müridi, 2019

Soru: Namaz için herhangi bir ön hazırlığınız var mıdır, namazın kılınış vakti ve şekilleri nasıldır, Müslümanlara benzer bir şekilde kaza namazı kılıyorsunuz? (Türkî KALDIRICI)

Ezidîlerde namaz mevcut olmayıp dua ederek ibadet edilir. Dua günde iki defa yapılır. İlki güneş doğarken güneşe doğru dönerek yapılır. İkincisi ise akşam güneş batımında güneşe dönmek suretiyle yapılır. Bunun için herhangi bir ön hazırlık gerekli olmayıp sadece el ve yüz yıkandıktan sonra dua edilir. Kaza namazı söz konusu değildir. İmkânlar çerçevesinde kapalı yerde yapıldığı gibi dışarıda da dua yapılabilir. Ama son dönemlerde bu ibadeti yapanların sayıları yok denecek kadar azdır.

Soru: Ezidîlikte hac ne zamandır, hac için belli bir bedel ödenir mi, hacca gitmek için yerine vekil görevlendirilebilir mi ve haccın şartları nelerdir? (Türkî KALDIRICI)

Hac her yıl Ekim ayının 5-20 tarihleri arasında Kuzey Irak'a bölgesinde Laleş'te bulunan Şeyh 'Adî'nin türbesi ziyaret edilmek suretiyle yapılır. Hac görevini yerine getirebilmek için maddî yönden belli bir refah düzeyinde olması gerekmektedir. Çünkü yolculuk, hacda kesilecek kurban vb. masraflar için belli bir bütçe gerekmektedir. Sağlığı yerinde olmayan kişiler yerlerine vekil olarak birini gönderebilirler. Ömürde bir defa hac yapılmakla hac vazifesi yerine getirilir. Fazla gitmek isteyenler gidebilirler, buna dair bir kısıtlama yoktur. Kendimden örnek verecek olursam hac görevimi dört defa yerine getirdim.

Soru: Ezidîlikte Oruç ibadeti var mıdır, oruç hakkında genel hatlarıyla bilgi verebilir misiniz? (Türkî KALDIRICI)

Evet, oruç ibadeti bizlerde mevcut olup aralık ayında arka arkaya üç gün boyunca oruç tutarız. Müslümanlardaki gibi sahura kalkarak orucumuza başlarız. Sabahtan akşama kadar yemek-içmek yasaktır. Akşamleyin orucumuzu açarız. Oruç tutmaya gücü yetmeyenler kaza orucu tutmaları gerekmez. Fitreye benzer olarak ekonomik durumu yerinde olmayanlara birtakım yardımlarda bulunuruz, ancak fitre zorunlu değildir, isteğe bağlıdır.

Soru: Ezidîlikte Zekât ibadeti var mıdır, Zekât hakkında genel hatlarıyla bilgi verebilir misiniz? (Türkî KALDIRICI)

Evet, Zekât ibadeti vardır. Hayvanlardan, tarım ürünlerinden ve para olarak zekât verilebilir. Herhangi bir miktarı ve zamanı yoktur. Kişinin ekonomik gücüne bağlı olarak değişir. Zekât vermek için herhangi bir zorlama söz konusu olmayıp isteğe bağlıdır.

Soru: Faiz hakkında ne düşünüyorsunuz? (Türkî KALDIRICI)

Faiz kesinlikle haramdır. Hangi dinde olursa olsun faiz zulümdür. Hatta kendim de faizden dolayı mağdur durumdayım.

Soru: Ezidîlikte evlilik müessesesi nasıldır? (Türkî KALDIRICI)

Evlenecek erkek, kız tarafına başlık parası verir. Son zamanlarda 20.000 avroya kadar başlık parası verildiği de görülmüştür. Belirli bir ölçüsü yoktur. Bunun yanında gelini dayısına ve amcasına “Hıl’at” adı verilen bir miktar para verilir. Nikâhı şeyh kıyar. Şeyh olmazsa yerine pir veya fakir de kıyabilir. Nikâh için iki tane şahit gereklidir. Şahitlerin erkek olması önceliklidir. İki kız kardeşin aynı anda nikâhlanması yasaktır, yalnız kardeşlerden birisinin ölmesi durumunda diğer kardeşi nikâh altına alınabilir. Nikâhsız ilişki kesinlikle yasaktır. Sınıflar arası evlilik yasaktır. Her sınıf kendi içerisinde evlenebilir. Örneğin, bir şeyhin oğlu bir pirin kızı ile evlenemediği gibi bir müritte kendi şeyhinin kızı ile evlenemez. Müslümanlarla evlilik kesinlikle yasaktır. Evlilik olması durumunda ölüm cezası verilir. Ancak son dönemlerde bu uygulanmamaktadır. Kızlara oranla erkeklerin Müslüman kızlarla evlenmesinde biraz daha esnek davranılır. Bunun cezası bazen sürgün bazen de toplumdaki dışlanma şeklinde olabilmektedir. Ancak şu anda köy içerisi dâhil olmak üzere Müslüman ve Ezidîler arasında evlilik örnekleri mevcuttur.

Soru: “Bısk” ve “Gıroşk” hakkında bilgi verir misiniz? (Türkî KALDIRICI)

Bısk, genellikle doğumdan on yaşına kadar çocuğun saçından bir tutam alınmasına denir. Bısk işini şeyh yapar. Bunun karşılığında şeyhe bir miktar ücret verilir. Akrabalara ve eşe-dosta ziyafet verilir.

Gıroşk, Laleş'e hac görevi için gidenler orada hizmet edenlerden bir miktar para karşılığı Gıroşk alınır. Gıroşk Laleş'in toprağından yapılmış misket büyüklüğünde bir cisimdir. Bazen üzerimizde taşıdığımız gibi evimizin belli yerlerinde de saklayabiliyoruz. Korku, hastalık vb. şeyler için taşınır. Ta'zim için öpüp başımıza koyarız. Müslümanlardan da gerek korku için gerek çocuğı olmayanlar için bizden "Gıroşk" isteyenler de mevcuttur. Müslümanlardaki muskaya benzer. Yenilmezler. Müslümanlar bizden Gıroşk aldığı gibi bizler de belli durumlar için Müslümanlardan muska alabiliyoruz. Sevdiğimiz Müslüman isimlerinden çocuklarımıza isimler verebiliriz. Mustafa, Ahmet vb. isimler de Ezidîlerce kullanılır.

Soru: Müslümanlarda dinî eğitimin verildiğı mekânlar olan medreseler vardır, Ezidîlikte de buna benzer bir kurum var mıdır? (Türkî KALDIRICI)

Türkiye'de bunun bir örneğı yoktur. Laleş'e dört defa gitmeme rağmen bu dediğiniz kuruma benzer herhangi bir yapıya rastlamadım.

Soru: Ezidîlikteki Helaller ve haramlar hakkında bilgi verebilir misiniz? (Türkî KALDIRICI)

Bizde marul yemek haramdır. Bu harama uymayanlar olduğu gibi uyanlar da vardır. Şahsen ben bu yasağı uyuyorum.

Kendim içki kullanıyorum. Evimde de bulunduruyorum. İçmek isteyenlere ikramda da bulunuyorum. Bizi ziyarete gelen şeyhlerimizin de içtiğine şahit oldum.

Soru: Ezidîlik hakkında bilgi veren dergi, broşür vb. gibi materyaller var mıdır? (Türkî KALDIRICI)

Çıra TV adında bir TV kanalımız vardır. Daha önce Viranşehir'de bir Ezidî derneğimiz vardı ama şu anda kapalıdır.

EK-4: ŞANLIURFA VİRANŞEHİR OĞLAKÇI KÖYÜ EZİDİLERİ ²¹⁹

Soru: Yaradılış anlatıları bütün dinlerde benzerlik göstermektedir. Ezidîlikte yaradılış ve isimlendirme hakkında bizlere neler söylemek istersiniz?

İsimlendirme söz konusu olduğunda, gerçek isim Ezdai'dir. Ezdai ismi Ezda'dan gelir. Ezda Ezidîlerin yaratıcısıdır. Ezda, Kürtçe dilinde "beni yarattı" anlamına gelmektedir. Başka bir anlamda ise Ezidî (pak, temiz, sade) anlamlarında kullanılmaktadır. Yezidî lafzı ise Ezidîleri Yezid b. Muaviye'ye nispet ettirmek suretiyle Müslümanlarla aralarını bozmak isteyenler tarafından ortaya atılmış bir isimlendirmedir. Gerçekte öyle bir isimlendirme söz konusu değildir. Ezidîlerin soyu diğer insanlar gibi Âdem ve Havva'dan gelmektedir. Ezidîlerin sadece Âdem'in soyundan geldikleriyle alakalı görüş gerçeği yansıtmamaktadır. ²²⁰

Soru: Hadi Bey yumurta kaynatıp boyamayla alakalı bir bayramınız olduğu söyleniyor. Bunun hakkındaki fikriniz nedir?

Ezidîlikte dünyanın oluşumunu simgeleyen Çarşemiya Sor veya Çarşamba Serê Nisanê (Nisanın İlk Çarşambası) adı verilen bir bayram vardır. Bu bayram, nisan ayının ikinci çarşamba günü kutlanır; lakin bu bayram Türkiye Ezidîlerince neredeyse hiç kutlanmamaktadır. Genellikle Irak Ezidîlerince kutlanır. Kutlama esnasında şenlikler düzenlenir. Dünyanın renklerini temsil etmek adına yumurtalar renklere boyanır. Ayrıca çarşamba günü kutsal sayıldığından dolayı zorunlu olmadıkça yolculuk yapılmaz. ²²¹

Soru: Ezidîlikte namaz var mıdır? Varsa ne zaman ve nasıl kılınır? (Hadi YÜKSEL)

²¹⁹ Viranşehir'in kuzey doğu tarafında Diyarbakır yolu üzerinde yer alan bir köy, Viranşehir'e 4 km uzaklığında, 2018 Nüfus Sayımına göre (TÜİK) köyde 150 kişi oturmaktadır. Köyün tamamı Ezidî olup Kürtçe konuşmaktadırlar. Köyün başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır.

²²⁰ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Şanlıurfa/Viranşehir, Ezidî, Oğlakçı Köyü Muhtarı 2019

²²¹ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

Günlük namaz (dua) öncesinde dua için sabahleyin duş alınır. Duş alırken herhangi bir niyet söz konusu değildir. Ezidîlikte gusül abdesti vardır. Onun için de herhangi bir niyet ve rükün söz konusu değildir. Kadın erkek herkesin günlük duayı yerine getirmesi şarttır. Yapılmaması durumunda kişiler sorumludur. Her Ezidî din mensubunun gece yatmadan önce başını yastığa koyarken yapması gereken bir dua da vardır.²²²

Soru: Diğer dinlerde olduğu gibi sizler de oruç tutar mısınız? Tutuyorsanız yılın hangi vaktinde ve kaç gün oruç tutarsınız? (Hadi YÜKSEL)

Ezidîlerin tutması gereken “Genel Ezidî Orucu” vardır. Aralık ayının 17, 18 ve 19’ uncu günlerinde tutulur. Aralıkın 20’sinde ise bayram yapılır. Orucun son günü yani arifesinde kurban kesilir. Hayrat için fakirlere dağıtılır. Ayrıca bayram günü bir kurban daha kesilir. Oğlakçı köyü Ezidîlerinin Şeyh Bekir’e bağlı olmaları nedeniyle şeyh için de aralıkta üç günlük oruç tutarlar. Diğer Ezidîler de bağlı oldukları şeyhleri için aynı şekilde aralıkta üç gün oruç tutarlar. Hoca Hızır için aralıkta üç günlük oruç tutma ibadeti vardır. Şeyh Hadi için de aralıkta bir günlük oruç tutma âdeti yer almaktadır. Yine herkes için zorunlu olmayan isteyen kişilerin tutabildiği yazın kırk gün (Çelle) ve kışın yine kırk günlük (Çelle) oruç tutma geleneği de vardır. Tutmayanlar için herhangi bir günah söz konusu değildir. Bir adağın yerine gelmesi durumunda Ezidîlerce tutulan bir günlük, üç günlük vb. oruçlar da mevcuttur. Gün sayısı adak adayan kişinin adadığı gün sayısına göredir. Hangi oruç tutulursa tutulsun oruç sonrası mevlit yapılır ve ölmüşler için hayrat dağıtılır.²²³

Soru: Hadi Bey Hacc’ın yapıış vakti ve Hac hakkındaki malumatlarınızı bize aktarır mısınız?

Ezidîlerde hac ibadeti ekim ayının 10 ve 15’i arasında yapılır. Gücü yeten her Ezidînin Laleş’te bulunan Şeyh Hadi’nin türbesini ziyaret etmekle hac vazifesini

²²² Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

²²³ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

yerine getirmesi gerekmektedir. Hacca gitmeye gücü yetmeyenlerin yerine vekil gönderme zorunluluğu yoktur.²²⁴

Soru: Ezidîlikte zekât var mıdır? Zekâta konu olan mallar nelerdir, hangi oranda ne zaman ve kimlere verilir? (Hadi YÜKSEL)

Ezidîlerde yılda iki defaya mahsus olmak üzere şeyhlere zekât verilir. İlbaharda koyunların kuzulama dönemi ve yazın hasat dönemi zekât dönemleridir. Zekâtın herhangi bir ölçüsü yoktur. Zekât veren kişi gücü nispetinde zekât verir. Ayrıca şeyhlerin ziyaretleri sırasında kendilerine fitre de verilir.²²⁵

Soru: Her dinin kendi içerisinde tören kuralları olduğu gibi Ezidîliğin de bazı tören kuralları bulunuyor. Bizlere doğum hakkında bilgi verir misiniz?

Ezidîlikte dünyaya gelen bir çocuk için mevlit düzenlenir. Yakınlara yemek ikramında bulunulur. Akraba ve dostlar tarafından doğum yapan anne için yiyecekler hazırlanıp kendisine götürülür. Dünyaya gelen çocuğun saçı bir yıldan önce kesilmez bir yaşına girdikten sonra çocuğun ilk tıraşını şeyhin yapması gerekmektedir. Bu olaya (bisk) adı verilmektedir. Çocuğu olmayan kişilerin civardaki türbelere gitme âdeti vardır. Hangi dinden olursa olsun bütün ziyaretler Ezidîler için kutsal kabul edilmektedir. Bu da bütün dinlerin kutsallarına duyulan saygıyı ifade etmektedir. Eyyüpnebi türbesini ziyaret ettikten sonra çocuğu dünyaya gelenlerin çocuklarına sırf bu yüzden Eyyüp adını verdikleri görülmektedir. Sultan Şeyhmus, Veysel Karani gibi türbeleri ziyaret sonucu, çocuğu dünyaya gelenlerin bu isimleri çocuklarına verdiklerine şahit olunmaktadır.²²⁶

Soru: Hadi Bey bize Ezidîlikteki Ahiret Kardeşliği müessesesi hakkında bilgi verir misiniz?

Ezidîlikte kardeşliğin pekiştirilmesi adına Ahiret kardeşliği müessesesi yer almaktadır. Olgunluk yaşına gelen bir Ezidî, bir şeyh veya pîr ile Ahiret kardeşi olur.

²²⁴ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

²²⁵ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

²²⁶ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

Kardeşliğin nişanesi olarak kardeş olunan şeyh veya pîr'e yedi meleği sembolize etme adına yedi kat elbise hediye olarak alır. Kardeşliğin ilanı için kurban kesilip eş dosta ziyafet verilir.²²⁷

Soru: Hadi Bey bize Ezidîlikteki Nikâh ve Boşanma hakkında bilgi verir misiniz?

Ezidîlikte evlilik için gerekli şartlar vardır. Öncelikle evlilik akdinin yerine getirilebilmesi için evlenecek iki kişinin de kesinlikle Ezidî dinine mensup olmaları gerekmektedir. Başka dinlerden herhangi birisiyle evlilik yapılması yasak olup yasağı çiğneyenler, geri dönmek üzere dinden çıkarlar. Ayrıca Ezidîlerin kendi sınıfları dışından başka sınıftan biriyle evlenmeleri yasaklanmıştır. Evlenmek isteyen erkek kız tarafına belli bir miktarda süt parası verirdi. Süt parası aynı aşiretten kimseler arasında oldu mu miktarı azdır. Farklı aşiretten biri ile evlilik gerçekleştiği zaman süt parası miktarı biraz daha artmaktadır. Ezidîlik'te ayrıca "hılat" adı verilen dayı ve amcaya verilen bir hediye de mevcuttur. Nikâhı şeyh kıyar şeyh'in olmadığı durumlarda bu işi bilen birisi yerine getirir. Evlilik için iki şahit gerekir şahitler erkeklerden oluşur. Evlenilebilecek kadınlar için bir sınır yoktur. Ancak Ezidîlerde tek evlilik esastır. Ayıplanmadan ötürü boşanma yok denecek kadar azdır. İki kardeşle aynı anda nikâh yasaklanmıştır.²²⁸

Soru: Hadi Bey cenaze defin işlemlerinizi nasıl yaparsınız. Çevrede yaygın olan bir inanışa göre ölülerinizi takılarıyla gömdüğünüz ve mezarın üstünü betonla örttüğünüz hakkındaki bilgiler doğru mu?

Ezidîlikte ölen bir kişi önce iki kat kefenle kefenlenir daha sonra doğu-batı yönünde kazılmış olan mezara yerleştirilir. Ölünün ellerine eldiven giydirilir. Yaşanan olumsuz örneklerden dolayı mezarların üstü betonla kapatılmaktadır. Ölünün yanına herhangi bir şey koyulmaz ancak çok nadir de olsa bazen ölüyle beraber sevdiği bir şeyi gömülebilir. Yalnız dinde öyle bir uygulama yoktur. Ölü mezara defnedildikten sonra cenaze duasını şeyh, hazır olmadığı zamanlarda ise bu görevi yerine getirebilecek birisi okur. Dua okunurken mezarlığa gelenler edilen

²²⁷ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

²²⁸ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

duayı sessiz bir şekilde dinler, zorunlu olmamakla beraber hayatını kaybeden herhangi bir Ezidî'nin defin işlemine bütün Ezidîlerin katılması gerekmektedir.²²⁹

Soru: Hadi Bey bize Ezidîlikteki helal ve haramlar hakkında bilgi verir misiniz?

Ezidîlikte marulun yenmemesi ile alakalı bir iddia söz konusudur. Bu iddia gerçeği yansıtmamaktadır. Marulun yenmesinin yasak olmasıyla alakalı şöyle bir hikâye anlatılır: ‘Musul’da Müslümanlar ve Ezidîler birlikte yaşamaktaydılar. Ezidî nüfusunun yoğun olduğu bir bölgeye giden yolun kenarında bir Müslüman’a ait marul tarlası vardı. Yoldan geçen insanlar ve hayvanlar bu tarlaya zarar veriyorlardı. Tarlanın sahibi bu olumsuz durumun önüne geçemediği için o günün adaletine güvendiği Ezidîlerin mirine durumun çözümü için başvurmuştur. Mir de bu olumsuz durumun önüne geçebilmek adına marulun haram olduğunu söylemek zorunda kalmıştır.’ Başlangıçta zararın telafisi için getirilen bu yasak zamanla genel bir kural olarak algılanmıştır. Bu durumun yanlışlığı sonraki dönemlerde anlaşılmiş olup marulun yenmesi yasak olmaktan çıkmıştır. Dönemin mirlerinden Mir Muavi için aslının böyle olmadığını Ezidîlere anlatmıştır.

Genel bir yasak olmamakla beraber içkiyi isteyen içebilir. Herhangi bir yasak yoktur. Domuz eti Ezidîlikte yenmesi haram olan hayvanlardan kabul edilmektedir.²³⁰

Soru: Hadi Bey halk arasında bir Ezidî'nin etrafına bir halka çizilirse o halkadan çıkmasının yasak olduğuyla alakalı bir görüş vardır. Uydurma olduğunu söyleyen Ezidîler olduğu gibi gerçekliğini savunanlar da mevcut. Bunun hakkındaki siz ne düşünüyorsunuz?

Ezidîlerin şeyhi Şeyh Hadi, Ezidîler için helal ve haramları saydıktan sonra örnek olması açısından bir halka çizip bu halkadan çıkmak Ezidîler için dinden çıkmak gibidir demiş. Aslında bu örnek helal ve haram çizgisinden çıkılmaması gerektiğini ifade etmek için kullanılmıştır. Ancak bu durum bazı Ezidîlerce yanlış anlaşılmiş ve bu yanlış anlaşıldığı haliyle toplum içerisine yerleşmiştir. Bu durumu

²²⁹ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

²³⁰ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

sömürmek isteyen art niyetli farklı din mensuplarınca kötü şekilde kullanılmıştır. Bu yanlış anlamının farkına varan Ezidîler günümüzde bu yanlış düşmemektedirler.²³¹

Soru: Ölümden sonra bir yaşam olduğuna inanıyor musunuz? Eğer inanıyorsanız Ruh göçü ve cennet-cehennem hakkında bilgi verir misiniz? (Hadi YÜKSEL)

Ezidîlikte hesabın olması gerektiğinden ötürü ahiret inancı vardır. Bunun yanında cennet cehennem inancı da vardır. Ahiret olmazsa adalet olmayacağı için dünyada yapılan her kötülük cezasız kalacaktır. Bu da adalet anlayışına sığmayacaktır. İddia edildiğinin aksine Ezidîlikte tenâsüh inancı yoktur.²³²

Soru: Osmanlı'nın son dönemlerinden bildiğimiz Ezidîlerin halk kahramanı Dewreşê 'Evdî'nin akrabaları olduğunuz söyleniyor. Bu konuda bize neler söylemek istersiniz? (Hadi YÜKSEL)

Dewreşê 'Evdî Ezidîlerin ünlü halk kahramanıdır. Viranşehir Oğlakçı köyü Ezidîleri onun torunlarıdır, 1740'lı yıllarda yaşamıştır.

Dewreşê 'Evdî hem Ezidîlerin hem de Milli Aşiretinin en önemli kahramanlarıdır. Viranşehir'de bulunan Oğlakçı köyünün sakinlerinin dedeleridir. Oğlakçı köyündeki Ezidîler bekâr olarak ölen Dewreşê 'Evdî'nin kardeşinin torunlarıdır. 1700'lü yıllarda yaşamıştır. Dönemim paşası Zor Temur Paşa (İbrahim Paşa) ile Türkler ve Kayslılar arasında bir çekişme söz konusudur. Türkler ve Kayslılar 1700 kişilik bir ordu hazırlayıp merkezi Viranşehir'de bulunan Milli aşiretine saldırıp burayı ele geçirmek için hazırlık yapmışlardır. Bunu duyan Zor Temur Paşa bölgedeki aşiret reisleri ve kahramanları toplayarak mukavemet göstermek için istişarede bulunmuştur. Lakin bu güçlü ordu karşısında Dewreşê 'Evdî dışında destek veren herhangi bir kimse çıkmamıştır. Kahramanlığı dillere destan olan Dewreşê 'Evdî'ye aynı zamanda Zor Temur Paşanın kızı Addule'ye de âşıktır. Ancak kendisi bir Ezidî olan Dewreşê 'Evdî 'ye, Müslüman olduğu için Temur paşa kızını vermek istemez. Çok kararlı olan Dewreşê 'Evdî onay almak için Kuzey Irak'a gider ve oradaki Baba Şeyh ile görüşür. Baba Şeyh'ten evlilik için izin

²³¹ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

²³² Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

ister lakin Baba Şeyh bunun mümkün olmadığını söyler. Dewreşê 'Evdî bunun bir yolunun olup olmadığını sorar baba Şeyh ise eğer kızın iki nesil önceki atası Ezidî ise evliliğin mümkün olabileceğini söyler Dewreşê 'Evdî ise eskiden beri kızın Müslüman bir aileye mensup olduğunu söyledikten sonra baba şeyh bunun mümkün olamayacağı söyler. Ne olursa olsun bunda kararlı olduğunu söyleyen Dewreşê 'Evdî'ye Baba Şeyh beddua eder.

Viranşehir'e dönen Dewreşê 'Evdî durumun karışık olduğunu görür. Bu arada Temur Paşa savaş için gerekli desteği görememiştir. Dewreşê 'Evdî'nin savaş için gönüllü tek kişi olduğunu bildiğinden eğer savaşa katılmayı kabul eden birisi çıkarsa kızını onunla evlendireceğini kabul eder. Bunu duyan Dewreşê 'Evdî savaşa katılmayı kabul eder. Ancak bunun sadece sevdiği için değil Milli Aşiretinin onuru için yaptığını söyler lakin hesaba katmadığı bir şey vardır, bu da Temur Paşa'nın onu tuzağa düşürme isteğidir. Dewreşê 'Evdî savaşa katılmak için bazı yiğitlerin kendisiyle gelmesini şart koşar. Bunlar, kardeşi Sadun, Cilo İzoli ve birkaç kahraman dahadır. Savaşın başlamasıyla Dewreşê 'Evdî ve beraberindekiler üstün kahramanlıklar sergilemiş ve beraberindeki kahramanlar hayatlarını kaybetmişlerdir. O sırada yaralı olan kardeşi Sadun, Dewreşê 'Evdî'ye tek başına onlarla mücadele edemeyeceğini geri dönüp Ezidîleri beraberinde getirip mukavemet için destek alması gerektiğini söyler ancak Dewreşê 'Evdî bunu kendisi için bir utanç olacağını düşündüğü için geri adım atmayı kabul etmez. Bunun sonucunda ölmeden hemen önce Sadun başındaki örgüleri kesip atına bağlar ve yardım çağrısı şeklinde atını gönderir ve bunun hemen sonrasında hayatını kaybeder. Tek başına kalan Dewreşê 'Evdî'ye kimse güç yetirememektedir. Karşı taraftan savaş siyasetini çok iyi bilen Köse Veys onu attan indirmenin tek yolunun köstebek tarafından tahrip edilen tarlaya çekmek olduğunu söyler. Köstebek tarlasına giren Dewreşê 'Evdî'nin atı çukurlara girmek suretiyle düşer. Bunun sonucunda Dewreşê 'Evdî attan düşer. Yere düştüğünü gören düşmanları kalabalık bir şekilde saldırır ve Dewreşê 'Evdî'yi öldürür. Dewreşê 'Evdî'nin mezarı Viranşehir sınırları içerisinde yer alan Elgün yerel ismiyle 'Edşane' köyündeki höyüğün üzerinde yer alır.²³³

²³³ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

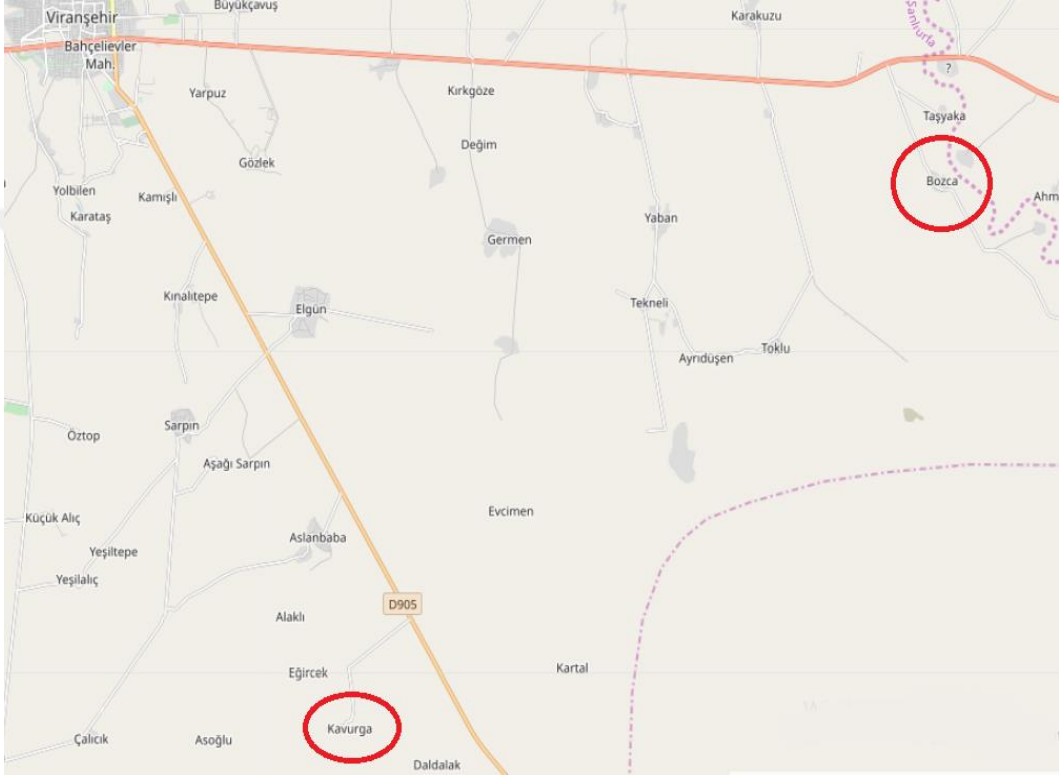
Soru: Ezidîlerin kadın halk kahramanı Azize Bege'nin muhtarı olduğunuz Oğlakçı köyünde defnedildiği söyleniyor. Bizi bu konuda bilgilendirir misiniz?

Azize Bege aslen Suruçludur. Yaşadığı dönemde kendilerini zorla Müslüman yapmak isteyen kişilere karşı direnişe öncülük yapmış Ezidî halk kahramanıdır. Ezidîler arasında en meşhur olan kadın kahraman kabul edilmektedir. Vasiyeti üzerine öldükten sonra Oğlakçı köyüne gömülmüştür. Asıl olarak Oğlakçı köyüyle bir akrabalık bağı yoktur. Kendisi Şanlıurfa ili Suruç ilçesinin yerel ismiyle Mıshacerik şimdiki adıyla Gölen köyündendir. Günümüzde tüm köy Müslüman olmuştur. Ancak zamanla birlikte mezarı tanınmayacak haldedir.²³⁴

²³⁴ Hadi Yüksel, Oğlakçı Köyü, Ezidî Müridi

EK-5: FOTOĞRAFLAR

Şekil 1: Viranşehir haritası Kavurğa ve Bozca Köyleri

Şekil 2: Viranşehir Haritası Burç ve Oğlakçı Köyleri

Şekil 3: Burç Köyü (Viranşehir'in kuzeyinde bir Ezidî köyüdür.), Fotoğraf: Mehmet Ali ASLAN

Şekil 4: Burç Köyü Mezarlığı, tamamı Ezid  din mensuplarından oluşmaktadır. Fotoğraf: Mehmet Ali ASLAN

Şekil 5: Burç Köyü Mezarlığında bir mezar taşı. Mezar taşının üzerinde Ezidilerce kutsal kabul edilen Melek Tâvus figürü ve güneş motifi. Fotoğraf: Mehmet Ali ASLAN

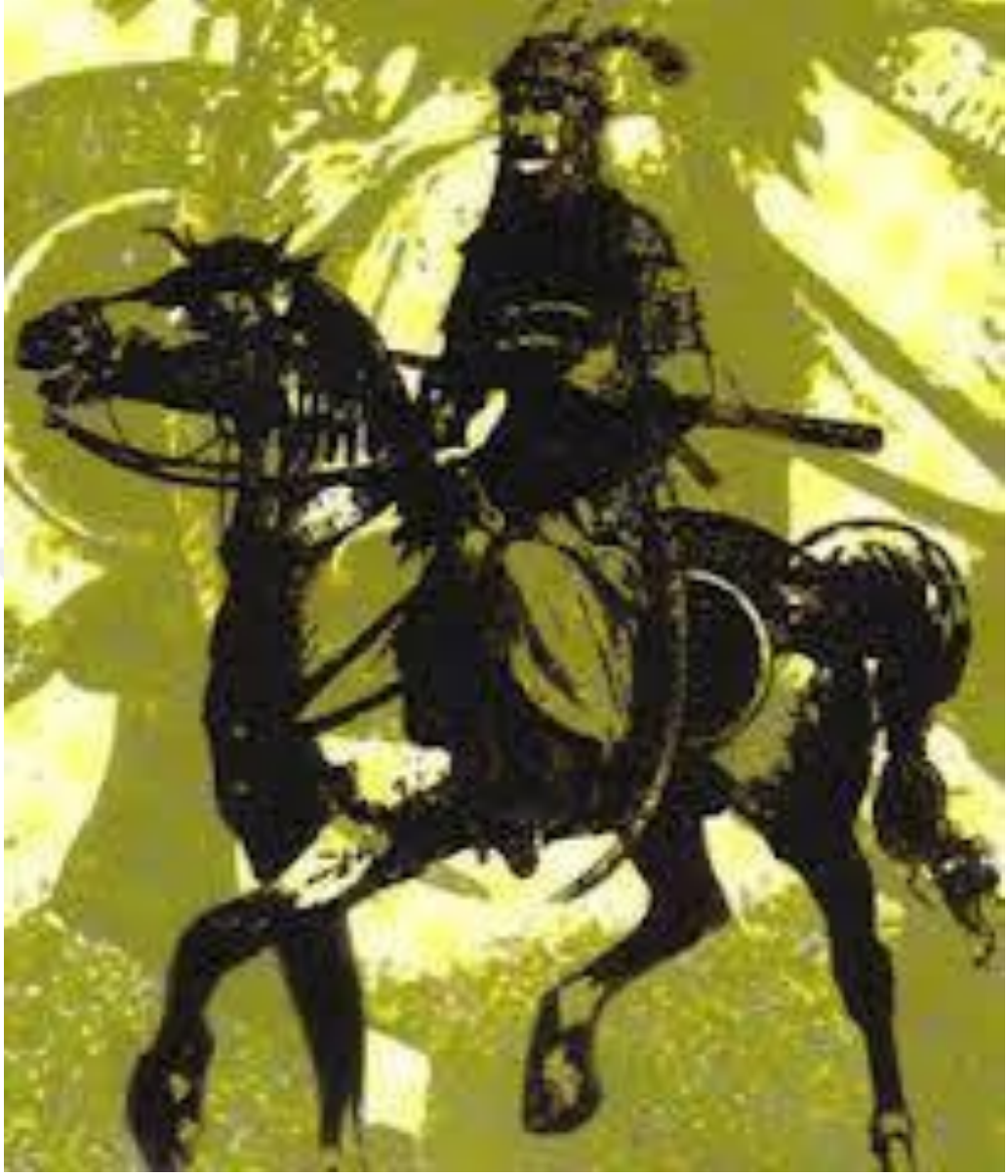
Şekil 6: Burç Köyü Ezidî Müritlerinden Zine Süren. Ev hanımı. Fotoğrafın çekildiği yer kişinin kendi evi. Fotoğraf: Mehmet Ali ASLAN

Şekil 7: Burç Köyü Ezidî Müritlerinden Mustafa Avanaş, Çiftçi. Fotoğrafın çekildiği yer kişinin kendi evi. Fotoğraf: Mehmet Ali ASLAN

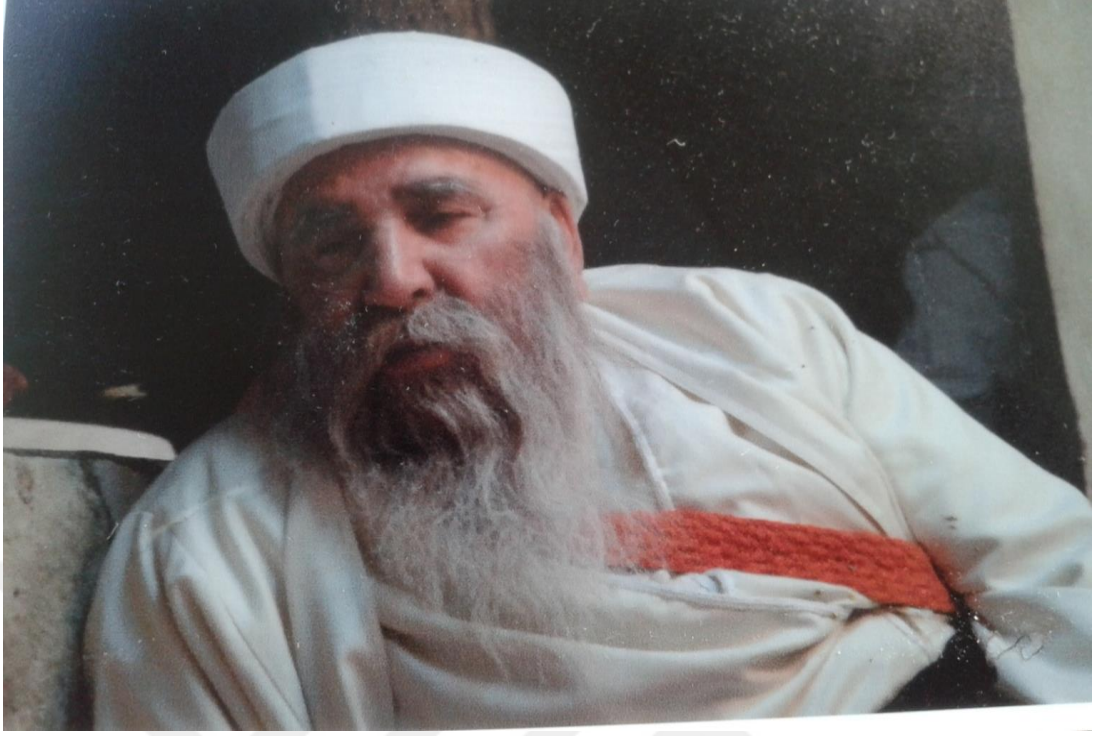
Şekil 8: Burç Köyü Ezidî Müritlerinden Halis Avanaş. Esnaf ve Tüccar. Fotoğrafın çekildiği yer kişinin kendi evi. Fotoğraf: Mehmet Ali ASLAN

Şekil 9: Bir Ezidî evinde duvara asılı Dewreşê 'Evdî tablosu. Fotoğraf: Mehmet Ali ASLAN

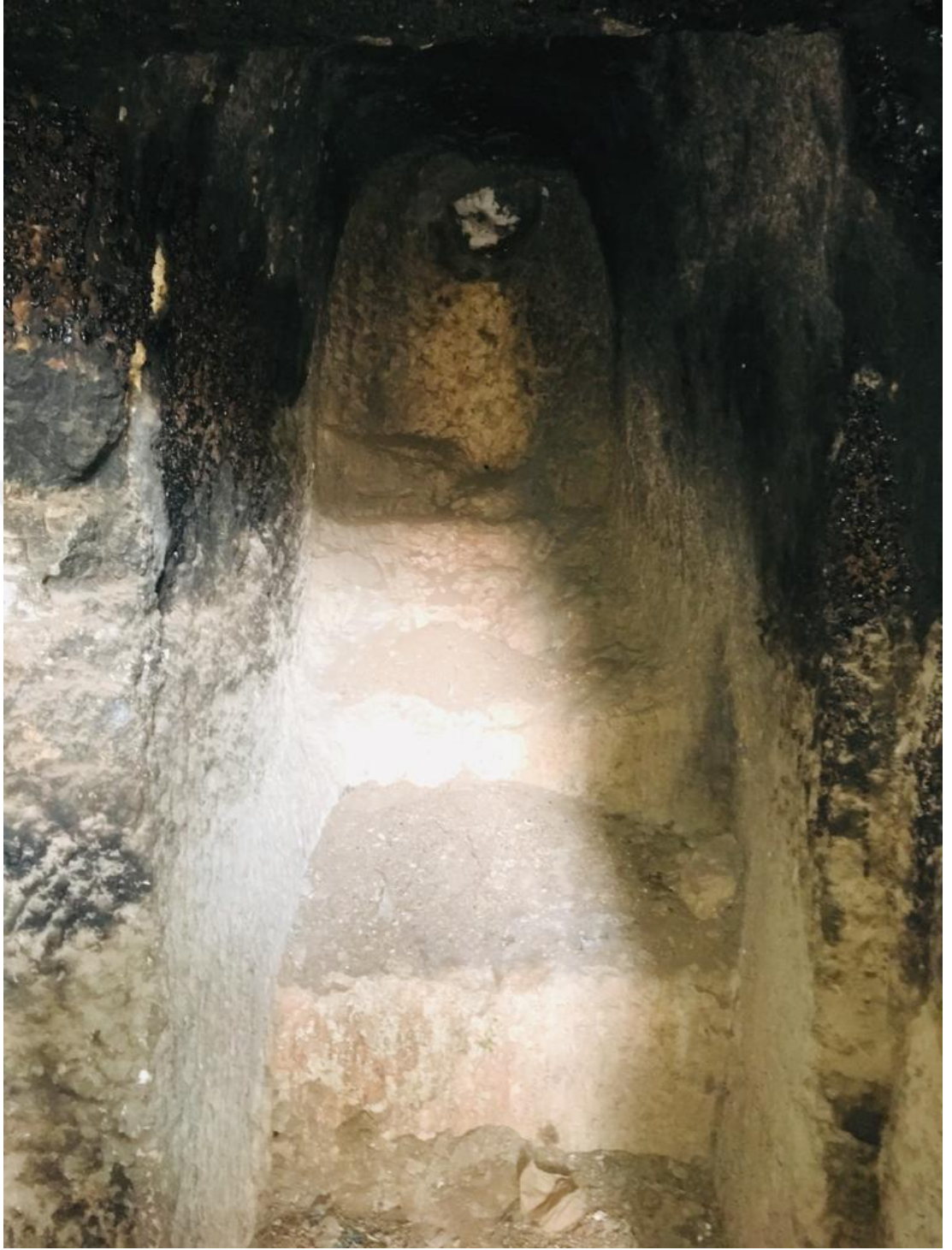
Şekil 10: Viranşehir'in güneyinde yer alan Elgün Köyü(Edşanê) Höyüğü üzerinde bulunan kaybolmaya yüz tutmuş Dewreşê 'Evdî'nin Mezarı. Fotoğraf: Mehmet Ali ASLAN

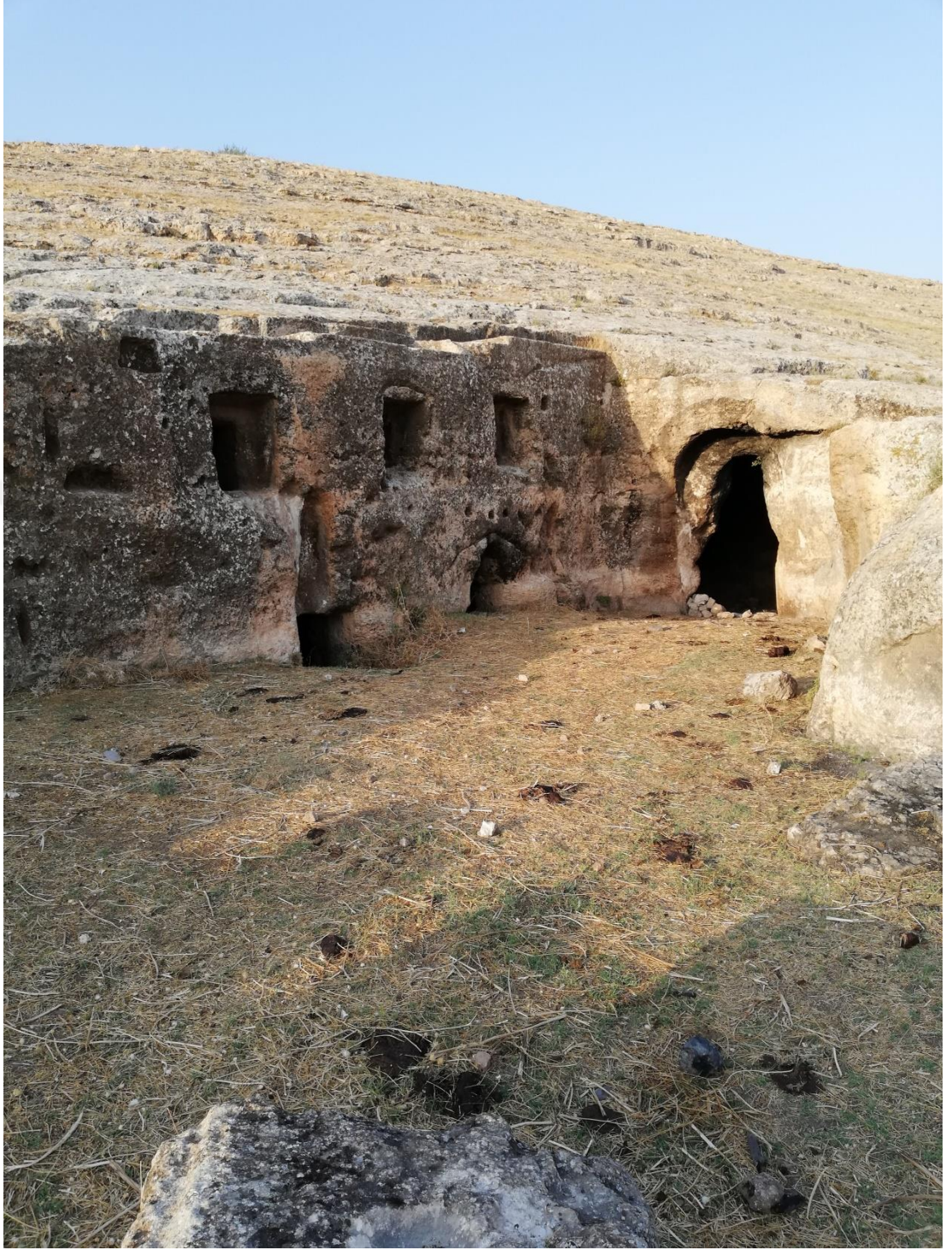
Şekil 11: Burç Köyünde Son Dönem Ezidî Şeyhlerinden (şeyh Tahsin) Bir Fotoğraf. Fotoğraf: Mehmet Ali ASLAN

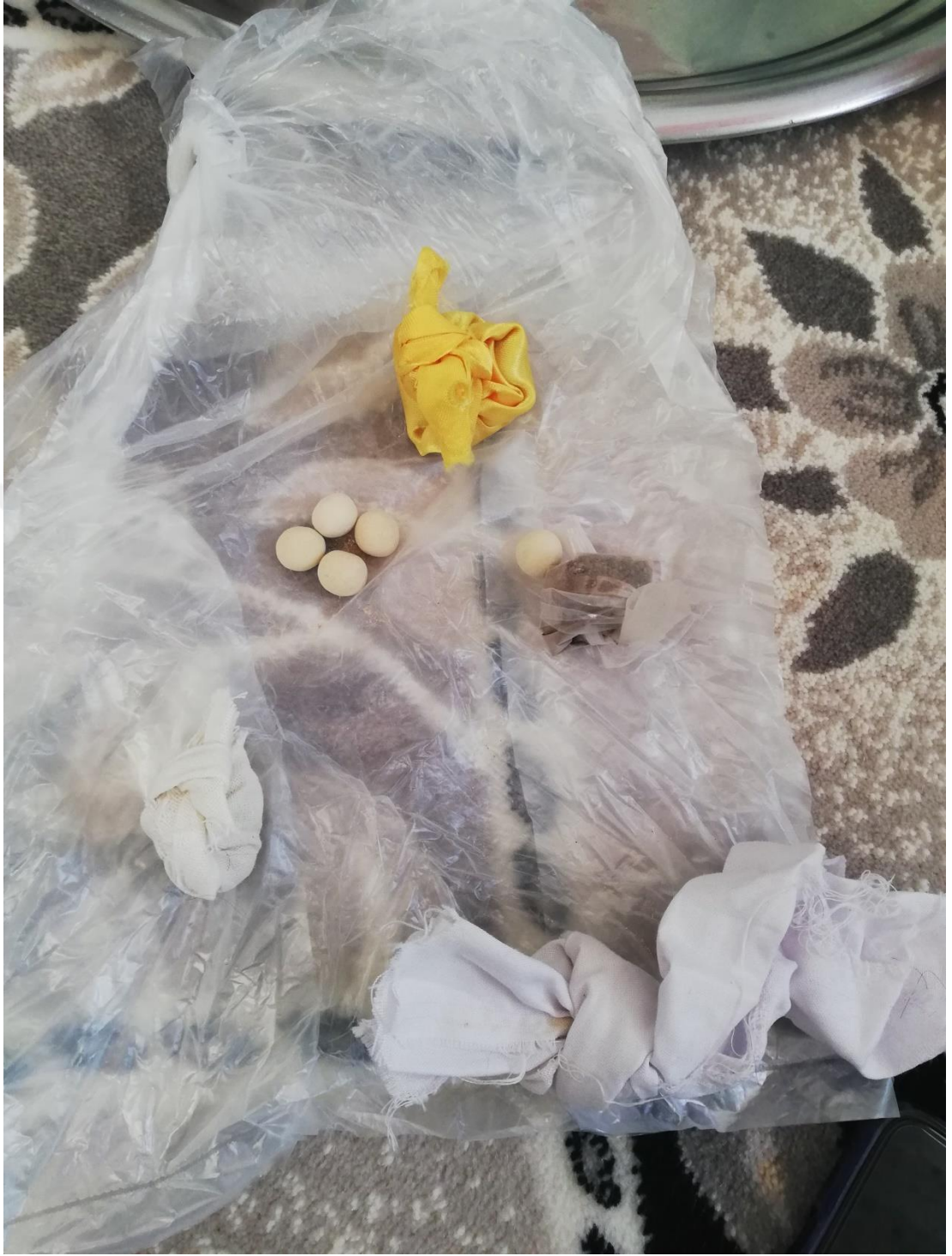
Şekil 12: Viranşehir Akkese Köyünde Güneş Motifi ve Üzerinde Bulunan iki Tavus kuşu Motifinin Bulunduğu Mağara. Fotoğraf: Mehmet Ali ASLAN

Şekil 13: Viranşehir Akkese Köyünde güneşin doğuş yönüne doğru yükselen basamaklar ve basamakların bitiminde güneş ışığının geldiği şuan tıkalı bir oluk. Fotoğraf: Mehmet Ali ASLAN

Şekil 14: Viranşehir Akkese Köyündeki mağaraların dıştan görünümü. Fotoğraf: Mehmet Ali ASLAN

Şekil 15: Ezidilerce kutsal kabul edilip Laleşten getirilen Kutsal Groşk Taneleri ve Kutsal olduğuna inanılan toprak. Fotoğraf: Mehmet Ali ASLAN

Şekil 16: Viranşehir Kavurga Köyü Xaltanlı Aşiret Reisi (Solda) ve Ezidî Şeyhi (sağda). Fotoğraf: Mehmet Ali ASLAN

Şekil 17: Viranşehir Kavurga Köyü Mezarlığında bir görünüm (Müslüman ve Ezidi Mezarları yan yana. Soldan ilk 2 mezar Ezidi en sağdaki mezar ise Müslüman mezarıdır) Fotoğraf: Mehmet Ali ASLAN

Şekil 18: Viranşehir Kavurga Köyünden bir görünüm. Fotoğraf: Mehmet Ali ASLAN

Şekil 19: Viranşehir Kavurga Köyünde bir Ezidi mezarı. Mezarın üzerinde yer alan kanatlı 2 çocuk resmi melekleri tasvir etmek amacıyla konulmuştur. Melekler Ezidililikte iyiliğin ve güzelliğin sembolü olarak kabul edilir. Fotoğraf: Mehmet Ali ASLAN